

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FOTOĞRAF ANASANAT DALI
FOTOĞRAF PROGRAMI

PANORAMİK FOTOĞRAFIN ANLATIM DİLİ

(Sanatta Yeterlik Eser Metni)

Hazırlayan:
20036049 Çetin ERGAND

Danışman;
Doç. Nihal Kafalı

İstanbul - 2006

SUMMARY

Panorama is a privileged branch of art as regards its productions created by both painting and photography, and also technological combinations in common. Pictorial panoramas that are assisted by optical tools such as Camera Obscura, Claude Glass, draw attention by means of their way of presentation rather than its content. It is not only an independent branch of art that excites the viewer thanks to techniques of display such as Cyclorama, Mareorama with huge dimensions, but also is a fact that contributes to science of geography with its topographical depictions. Furthermore, it appeared in the stage arts and with Dioramas and Mobile panoramas it became a technique that livened up the sets of the 19th Century.

This process that accelerated in the beginning of the 1890s, with the introduction of emulsion coatings with celluloid plastic base, and also the process that started with stereopticon-cycloramas and extends to cineramas, pictorial panorama that was a kind of display mostly aiming to cause sensations got weakened and disappeared in time.

As a result of photo-mechanic improvements parallel to the development of emulsion coating, cameras with new designs aiming to get panoramic images became prevalent with their characteristics of being portable and gradually small sizes.

The photographs that are achieved thanks to the mechanical and optical abilities of panoramic cameras, and also their visual attractiveness, including angles that a person is not used to viewing at once, made it necessary to benefit from this technique in fields of science and art.

As a result of the process of use with different purposes ranging from the "panograph" memory group panoramas to the peripheric industrial photographs, from the "Linear" topographic air panoramas to the experimental works with aesthetical and artistic concern, today's panoramic images are achieved-aiming the same purposes- by the innovations that the digital technology brought to sensor and software, and also achieving the permanence in different areas (video installation, multimedia applications in interactive environments or with silver or ink base printings that we are more familiar with) created by using the same technology.

ÖZET

Panorama, resim ve fotoğraf alanında ortaya konan üretimlerle olduğu kadar teknolojisindeki benzerliklerle de ayrıcalıklı bir daldır. Camera Obscura, Claude Glass gibi optik gereçlerin kullanımı ile katkı alan ve içeriğinden çok, sunum şekli ile ilgi uyandıran resimsel panoramalar, sadece cyclorama, mareorama, gibi devasa ölçülere varan sergileme teknikleri sayesinde izleyenine heyecan veren bağımsız bir sanat kolu olarak değil, topografik betimlemelerle de coğrafya bilimlerine katkı sağlayan bir olgu olmuştur. Üstüne üstlük bu alan sahne sanatlarında da yer bularak, dioramalar ve hareketli panoramalarla 19.yüzyıl tiyatro dekorlarına heyecan ve renk katan bir teknik haline gelmiştir.

1890'lı yılların başlarında selüloit plastik tabanlı duyarkatların ortaya çıkışı ile gelişimine devam eden film teknolojisi, Stereopticon-Cycloramalarla başlayıp, sineramalara kadar uzanan hareketli fotografik panorama sürecini başlatarak, resimsel panoramanın sonunu hazırlamıştır. Duyarkatın gelişimine paralel yaşanan foto-mekanik buluşlar sonucu içlerinde panoramik görüntü elde amaçlı fotoğraf makinelerinin de bulunduğu tasarımlar, gitgide küçülen yapıları ve kolay taşınabilir özellikleri ile hızla yaygınlaşmışlardır.

Panoramik makinelerin mekanik ve optik hünerleri sayesinde ortaya çıkan fotoğrafların, insanın bir kerede görmeye alışık olmadığı açıları kapsayan, şaşırtıcı ve sürprizlere açık, görsel çekiciliği, bu teknikten bilimsel ve sanatsal alanda faydalanılmasını gerekli kılmıştır. "Panograf" anı panoramalarından, "Çevirimsel (peripheral)" endüstri fotoğraflarına, "Doğrusal (linear)" topografik hava panoramalarından, sanatsal ve estetik kaygılar içeren deneysel çalışmalara kadar uzanan farklı amaçlara yönelik kullanım süreci sonunda günümüz panoramik görüntüleri, hemen hemen aynı amaçlar doğrultusunda, sayısal fotoğraf teknolojisinin, duyarkat ve yazılım alanında getirdiği yeniliklerle oluşturulmakta ve yine aynı teknoloji ile yaratılan çok farklı ortamlarda kalıcılığı ve paylaşımı (video yerleştirmeler (enstelasyonlar), multimedya uygulamaları olarak interaktif ortamlarda yada bildiğimiz ve daha alışkın olduğumuz gümüş veya boya bazlı fotoğraf baskıları ile) sağlanmaktadır.

FOTOGRAFLİSTESİ

Sayfa No:

1.1	Lascaux mağarası büyük holü	1
1.2	Camera Obscura	14
1.3	Claude Glass	14
1.4	Carolino Augusteum Müzesi rotundası	21
1.5	Günümüzde halen satılmakta olan Myrioramalardan birinin kutusu	33
2.6	San Francisco Panoraması - Daguerreotype1853.	43
2.7	San Francisco - <i>Martin Behrman</i> 1851.	44
2.8	Cincinnati Nehri'den bakış - <i>Fonteyne ve Porter</i> 1848.	44
2.9	Tennessee , A.B.D - <i>George Barnard</i> 1864.	45
2.10	William Henry Fox Talbot atölyesi –1846	46
2.11	Sivastopol Platosunun fotografik panoraması - <i>Roger FENTON</i> 1855.	47
2.12	Sonoma Vadisi, El Verano ve Vicinity'ye bakış - <i>Carleton E. WATKINS</i> 1887.	47
2.13	San Francisco Panoraması - <i>Eadweard Muybridge</i> 1878.	47
2.14	Galata'dan İstanbul Panoraması - <i>Christophere Oscanyan</i> 1876.	48
2.15	Beyazıt Seraskerlik Kulesinden İstanbul Panoraması - <i>J. Robertson & F. Beato</i> 1857.	49
2.16	Galata Kulesi'nden İstanbul Panoraması - <i>Pascal Sebah</i> 1862.	49
2.17	Galata'dan İstanbul Panoraması - <i>Sebah&Joaillier</i> 18? .	50
2.18	Rumeli Hisarı Sırtlarından Boğazın Anadolu Yakası - <i>Gülmez Kardeşler</i> 1890.	50
2.19	Dinard - fotorama 1901	52
2.20	Sinerama reklam ilanı	54
2.21	Megaskop	57
2.22	Al Vista 5B	58
2.23	“No.1 Panoram Kodak”	60
2.24	Widelux broşürü – 1959	61
2.25	Noblex “135U”	62
2.26	Cirkut “No.10”	65

Sayfa No:

2.27	Cyclo-Pan 70 360	66
2.28	Hulcherama, Model 120	66
2.29	Alpa Roto 70, a 360	66
2.30	Roundshot Super Camera	66
2.31	Sutton'un panoramik objektife sahip makinesi.	68
2.32	Robin Hill tarafından tasarlanan fotograf makinesi, 1923.	68
2.33	Korona Banquet Makine, 1913-1926.	69
2.34	"Solar Aircraft Co." tarafından tasarlanan "Torpedo" makine, 1943.	70
2.35	"Veriwide 100" Panoramik fotograf makinesi, 1960.	71
2.36	"Plaubel Peco panoramik", 1960.	71
2.37	"Linhof Technorama 612 PC (Perspektif kontrol)", 1976.	71
2.38	"Hasselblad x-pan ", 1998.	71
2.39	The Grand Canyon from North, Arizona - <i>David Hockney</i> Eylül 1982.	73
2.40	Sunday Morning May Flower Hotel, New York - <i>David Hockney</i> Kasım 1982.	74
2.41	Eastbourne Burnu, İngiltere/Brighton - <i>Çetin ERGAND</i> 2000.	75
2.42	Anglikan Kilisesi ve Mezarlığı, İngiltere - <i>Çetin ERGAND</i> 2001.	76
2.43	Nike Heykeli, Louvre Müzesi / Paris, Fransa - <i>Çetin ERGAND</i> 2001.	76
2.44	Londra Köprüsü, Londra / İngiltere - <i>Çetin ERGAND</i> 2001.	76
2.45	Eastbourne Feneri, Beachyhead / İngiltere - <i>Çetin ERGAND</i> 2001.	76
2.46	Karnak Tapınağı, Luxor/Mısır - <i>Çetin ERGAND</i> 2003.	78
2.47	Döngüsüz panoramada çerçeveleme.	79
2.48	Battersea Santrali, Londra / İngiltere - <i>Çetin ERGAND</i> 2001.	80
2.49	Kısa döngülü yakın plan panorama - <i>Çetin ERGAND</i> 2005.	81
2.50	"Çanak" izlenimli bozulma.	82
2.51	"Tepe" izlenimli bozulma.	82
2.52	Pera, İstanbul - <i>Çetin ERGAND</i> 2003.	83
2.53	Selimiye Kışlası Askeri Müzesi, İstanbul - <i>Çetin ERGAND</i> 2005.	84
2.54	Pera (360 derece panorama) - <i>Çetin ERGAND</i> 2003.	84
2.55	"Uydu Kent" (360 derece panorama) - <i>Çetin ERGAND</i> 2004.	84

2.56	"Kanyon" alışveriş merkezi (360 derece panorama) - <i>Çetin ERGAND</i> 2006.	85
		Sayfa No:
2.57	Solar Boat, Giza / Mısır - <i>Çetin ERGAND</i> 2003.	85
2.58	Kilauea Krateri (Hawaii Adası, A.B.D) - <i>Melvin Vaniman</i> 1902.	86
2.59	Krater Gölü (Oregon, A.B.D) - <i>Miller Photo Co.</i> 1912.	87
2.60	Harpin Turn'den Panorama (A.B.D) - <i>C.R. Canedy, Mohawk Trail</i> 1921.	87
2.61	Mt. Mc Kinley Ulusal Parkı (Alaska – A.B.D) - <i>National Photo & News</i> 1958.	87
2.62	The Crust (St. Luc, İsviçre) - <i>Barbara Crane</i> 1975.	87
2.63	İskoçya, 1998	88
2.64	San Diego (A.B.D) - <i>California Panorama Co.</i> 1907.	88
2.65	Waterville me, Maine - <i>W.W. Berry & Co.</i> 1914.	88
2.66	Köln Panoraması - <i>Panora Ltd.</i> 1921.	89
2.67	Washington Anıtı'ndan doğu yönüne bakış, 1916-1996.	89
2.68	Praha Panoramaticka, <i>Josef Sudek.</i>	90
2.69	Kenneth Snelson ve Cirkut 16".	91
2.70	"Brooklyn Köprüsü" - <i>Kenneth Snelson</i> 1980.	91
2.71	Piccadilly Circus (Londra – İngiltere) - <i>Michael Westmoreland</i> 2001.	92
2.72	İskoç geleneksel buluşması (Indianapolis – A.B.D) - <i>C.F. Bretzman</i> 1915.	92
2.73	U.S.S Mont Vernon Gemisi ve Mürettebatı - <i>Falk Photo Co.</i> 1918.	93
2.74	347. Keşif Kuvveti (New Jersey-A.B.D) - <i>F.C. Lewis</i> 1919.	93
2.75	Miami Plajı'nda Kış Banyosu (A.B.D) - <i>William A. Fishbaugh</i> 1921.	93
2.76	Cleveland Beyzbol Klubü Oyuncuları - <i>Samuel Altman Morricks</i> 1936.	93
2.77	Eugene O. Goldbeck (1892-1986)	94
2.78	57. Piyade Sınıfı" (Filipin Gözcüleri -Rizal) - <i>Eugene O. Goldbeck</i> 1937.	94
2.79	Bayan Amerika Güzellik Yarışması(Atlantic City) - <i>Fred Hess & Son</i> 1953.	95
2.80	Wellesley Koleji (Eastbourne – İngiltere) 2002.	95
2.81	Choung Nhu (Clemson – A.B.D) - <i>Shawn McElroy</i> 2003.	95
2.82	Amerikan Kongre Kütüphanesi inşaatı - <i>Levin Corby Handy</i> 1893.	96
2.83	Portland Çimento Fabrikası - <i>Geo. R. Lawrence Co.</i> 1908.	96
2.84	Panama Kanalı İnşaatı, 1913.	97
2.85	Boeing Uçak Fabrikası (Seattle – A.B.D), 1922.	97

2.86	Wilson Barajı (A.B.D) - Spencer&Wyckoff 1933.	97
		Sayfa No:
2.87	Endüstriyel Panorama 1990'lar...	97
2.88	İç mekan panoraması (A.B.D) - <i>Tom Griffith</i> 199?	98
2.89	Dış mekan Panoraması (Washington D.C-A.B.D) - <i>Mark Segal</i> 199?.	98
2.90	Electrozavotskaya Metro İstasyonu (Moskova / Rusya) - <i>Bee Flowers</i> 200?.	98
2.91	At Yarışları (Şikago /A.B.D) - <i>G. R. Lawrence</i> 1904.	99
2.92	Ziegler'in kuzey kutubu keşif gezisi - <i>Anthony Fiala</i> 1905.	99
2.93	San Francisco yangını - <i>Pillsbury Picture Co.</i> 1906.	99
2.94	Captive Airship	100
2.95	George R. Lawrence ve Çekim Ekibi	100
2.96	San Francisco depremi sonrası kuşbakışı görünüm - <i>G. R. Lawrence</i> 1906.	100
2.97	1. Ulusal Havacılık Buluşması (İndianapolis-A.B.D) - <i>C.F. Bretzman</i> 1910.	101
2.98	Pamuk toplayıcıları (Memphis /A.B.D) - <i>John Calvin Coovert</i> 1915.	101
2.99	1.Dünya Savaşı sonrası Arras (Fransa) - <i>Fred Schutz</i> 1919.	101
2.100	Yokohama Depremi sonrası şehir merkezi - <i>G.T. Sun Co.</i> 1923.	102
2.101	Shenandoah zeplin kazası (Ohio/A.B.D) - <i>Rell Sam Clements</i> 1925.	102
2.102	Gatunda anma töreni (Panama Kanalı) - <i>Braxeal</i> 1939.	102
2.103	82.Piyade Bölüğünün Claiborne kampına (Los Angeles) katılım töreni, 1942.	103
2.104	Plaj (A.B.D) - <i>Elliot Erwitt</i> 1970'ler.	103
2.105	Astronot Harrison Schmitt'in Ay Yürüyüşü (Apollo 17) - <i>Eugene Cernan</i> 1972.	103
2.106	Eski Ghan tren yolu ve istasyonu (Avustralya) - <i>Wim Wenders</i> 1988.	104
2.107	Kahverengi kömür Madeni (Çekoslovakya) - <i>Josef Koudelka</i> 1991.	104
2.108	Batı Berlin - <i>Josef Koudelka</i> 1990.	105
2.109	Nord-Pas-de-Calais - <i>Josef Koudelka</i> 1994.	105
2.110	Danube Deltası/Romanya - <i>Josef Koudelka</i> 1994.	105
2.111	360 derece Mars – IMP(Mars Pathfinder görüntüleyicisi) 1997.	106
2.112	Çevirimsel (Peripheral) panorama film taşıyıcısı.	108
2.113	Çevirimsel (Peripheral) panorama film taşıyıcısı.	108
2.114	Çevirimsel (Peripheral) panorama çekim seti.	109
2.115	Çevirimsel (Peripheral) panorama çekim seti.	109

2.116	Çevirimsel (Peripheral) Kola şişesi – <i>Çetin ERGAND</i> 2003.	110
		Sayfa No:
2.117	Çevirimsel (Peripheral) Volkswagen - <i>Çetin ERGAND</i> 2003.	111
2.118	Çevirimsel (Peripheral) El - <i>Çetin ERGAND</i> 2003.	111
2.119	Çevirimsel (Peripheral) portre - <i>Çetin ERGAND</i> 2003.	111
2.120	Çekiç atıcısı - <i>George Silk</i> 1960.	112
2.121	Çalışmalar - <i>William Larson</i> 1967-1970.	112
2.122	Çalışmalar - <i>William Larson</i> 1967-1970.	112
2.123	“Annie” - <i>Andrew Davidhazy</i> 1990.	113
2.124	“Peripheral Portrait - Bruce Made c.” - <i>Andrew Davidhazy</i> 1967.	113
2.125	“Linda” - <i>Andrew Davidhazy</i> 1993.	113
2.126	Bir foto-finiş fotoğrafı - <i>Andrew Davidhazy</i>	114
2.127	“Marching Band” - <i>Andrew Davidhazy</i> 1996.	115
2.128	“Baraboo Sirk Treni” - <i>Bob Meiborg</i>	115
2.129	Çevirimsel portre (Epson perfection 2400) – <i>Çetin ERGAND</i> 2006.	116
2.130	“Pixel Present” - <i>Romy Achituv</i> 1998.	116
2.131	360 One VR®	118
2.132	360 One VR® uygulama fotoğrafları	119
2.133	360 One VR® uygulama fotoğrafları	119
2.134	Seitz 6x17 Sayısal Panoramik fotoğraf makinesi	119
2.135	Seitz 6x17 Sayısal Panoramik fotoğraf makinesi	120
2.136	Roundshot D3 360 Sayısal Panoramik fotoğraf makinesi	120
2.137	Roundshot D3 360 Sayısal Panoramik fotoğraf makinesi	120
2.138	D3 sayısal görüntü algılayıcı	120
2.139	D3 sayısal görüntü algılayıcı	120
2.140	Panoramik sehpa kafası	121
2.141	Kanyon - <i>Çetin Ergand</i> 2006	122
2.142	Panorama birleştirme yazılımı kullanımı ve uygulama aşamaları	122
2.143	Panorama birleştirme yazılımı kullanımı ve uygulama aşamaları	123
2.144	Panorama birleştirme yazılımı kullanımı ve uygulama aşamaları	123
2.145	Panorama birleştirme yazılımı kullanımı ve uygulama aşamaları	124

2.146	Panorama birleştirme yazılımı kullanımı ve uygulama aşamaları	124
		Sayfa No:
2.147	Panorama birleştirme yazılımı kullanımı ve uygulama aşamaları	124
2.148	Panorama birleştirme yazılımı kullanımı ve uygulama aşamaları	124

RESİM LİSTESİ

		Sayfa No:
1.1	Fuchun dağları - <i>Huang GONGWANG</i> 1347-1350.	2
1.2	Jinchang'te veda - <i>Tang YİN</i> 1498.	2
1.3	Jingxi - <i>Dong QICHANG</i> 1611.	2
1.4	Hayvan figürlü kilim – Sanatçısı bilinmiyor, 16. y.y ortaları, Brüksel.	3
1.5	Diana avda - <i>MARKÓ Károly the Elder</i> 1833.	5
1.6	İstanbul gravürü - <i>Cornelius BRUYN</i> 1674-1684.	7
1.7	Long view of London - <i>Claes Jansz VISSCHER</i> 1616.	7
1.8	Long view of London - <i>Wenceslaus HOLLAR</i> 1647.	7
1.9	Constantinopolis - <i>Matthaus MERIAN</i> 1635.	8
1.10	İstanbul gravürü - <i>johann PETERSON</i> 1668.	8
1.11	İstanbul gravürü - Sanatçısı bilinmiyor 18. y.y başları.	8
1.12	İstanbul panoraması - <i>Heinrich Hendrovski</i>	9
1.13	İstanbul gravürü - <i>Cornelius BRUYN</i> 1674-1684.	9
1.14	A. Alan Poe'nun portfolyosundan bir Litograf, 1882.	10
1.15	Prospectus Septentrionalis" - <i>Francis PLACE</i> 1676.	11
1.16	Venedik limanı - <i>Luca CARLEVARİS</i> 1700'ler.	12
1.17	Giudecca Kanalı ile Zattere - <i>Francesco GUARDI</i> 1759.	12
1.18	Manzara - <i>Nicolas POUSSIN</i> (1594 – 1665)	13
1.19	Manzara - <i>Salvator Rosa</i> (1615-1673)	13

1.20	<i>Alpler - Hans Conrad Escher von der Linth (1767-1823)</i>	15
		Sayfa No:
1.21	<i>Vue Circulaire des Montagnes - Horace-Benedict de SAUSSURE 1776.</i>	16
1.22	<i>Panorama rotunda.</i>	18
1.23	<i>Edinburgh Panoraması - Robert Barker 1787-1789.</i>	20
1.24	<i>Salzburg Panoraması - Johann Michael SATTLER 1828.</i>	20
1.25	<i>Trafalgar Savaşı - W.L. WYLLIE 1828-1829.</i>	20
1.26	<i>Panorama Mesdag - H.W. Mesdag 1880-1881.</i>	20
1.27	<i>Doğrusal panorama mekaniğinin şematik çizimi</i>	26
1.28	<i>“1900 Universal Exposition (Fuar)” ‘da sergilenen Mareorama</i>	27
1.29	<i>Londra Panoraması için intibak planı - R. Barker 1792.</i>	29
1.30	<i>“The Battle of Nile” panoramasının intibak planı - H. Aston Barker 1799.</i>	29
1.31	<i>“Dresden Cycloraması” - Karl August RICHTER 1824.</i>	30
1.32	<i>Cosmorama, 1821</i>	32
1.33	<i>Myriorama’nın sekiz adeti ile oluşturulan iki kombinasyon...</i>	34
1.34	<i>Eidophusikon - Edward F. Burney</i>	36
2.35	<i>Stereopticon –1894.</i>	51
2.36	<i>Bir fotoramanın kesiti.</i>	52
2.37	<i>Sineorama.</i>	53
2.38	<i>Sineorama Projeksiyon Odası</i>	53
2.39	<i>Ruslara ait bir sinerama salonunun resmi</i>	54
2.40	<i>Bir sineramanın çekim ve gösterim aşamaları.</i>	55
2.41	<i>Al vista “No. 4”</i>	58
2.42	<i>Al Vista panoramik fotoğraf makinesi çalışma mekanizması</i>	59
2.43	<i>“Cirkut” panoramik fotoğraf makinesi</i>	64

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No:
1.1 Bir panorama rotunda'nın kesiti	19
1.2 Bir diorama planı	39
2.3 Megaskop kesiti	57
2.4 Tam döngülü panoramik fotoğraf makinesi kesiti	63
2.5 Kısa döngülü panoramalarda oluşan biçim bozulmaları (cigar – effect)	81
2.6 Kısa döngülü panoramalarda oluşan biçim bozulmaları	81
2.7 “Çanak” izlenimli bozulma	82
2.8 “Tepe” izlenimli bozulma	82
2.9 Çevirimsel (Peripheral) panorama çekim şeması	108

VİDEO LİSTESİ

2.1 Washington Kongre Binası Önünde “Cirkut No.10” panoramik fotoğraf makinesi ile gerçekleştirilen bir “grup fotoğrafı” çekiminin set arkası, 1993.	CD Eki
2.2 Washington Kongre Binası Önünde “Cirkut No.10” panoramik fotoğraf makinesi ile gerçekleştirilen bir “grup fotoğrafı” çekiminin film yıkama, aşaması, 1993.	CD Eki
2.3 Washington Kongre Binası Önünde “Cirkut No.10” panoramik fotoğraf makinesi ile gerçekleştirilen bir “grup fotoğrafı” çekiminin baskı aşaması, 1993.	CD Eki
2.4 Kanyon Alışveriş Merkezi'nin QTVR kübik Panoraması – <i>Çetin Ergand</i> , 2006	CD Eki
2.5 St. Antuan Kilisesi QTVR Kübik Panoraması – <i>Çetin Ergand</i> , 2006	CD Eki
2.6 Kanyon Alışveriş Merkezi'nin QTVR Silindirik Panoraması – <i>Çetin Ergand</i> , 2006	CD Eki

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
FOTOGRAFLİSTESİ	VII
RESİMLİSTESİ	XII
ŞEKİLLİSTESİ	XIV
VİDEOLİSTESİ	XIV
GİRİŞ	XV

1. BÖLÜM

1. PLASTİK VE SAHNE SANATLARINDA PANORAMA

1.1 PANORAMA TANIMI VE RESİM DİLİ GEÇMİŞİ	1
1.1.1 17. ve 18. yüzyıl Avrupa resiminde panorama	4
1.1.1.1 İdeal Manzara	4
1.1.1.2 Topografik manzara resmi ve Ufkun Keşfi	5
1.1.1.3 Topografik manzara panoramaları ve yeryüzü bilimlerine olan katkısı..	13
1.1.2 19. Yüzyıl resminde panorama	17
1.1.2.1 Cyclorama ve Panorama Rotunda	18
1.1.2.2 Doğrusal ve Hareketli Panoramlar	25
1.1.2.3 Minyatür Panorama	28
1.1.2.4 Cosmorama (Europorama)	28
1.1.2.5 Myriorama	33
1.2 SAHNE SANATLARINDA PANORAMA KULLANIMI	35
1.2.1 Dekor Tasarımında Panorama	35
1.2.1.1 Eidophusikon	35
1.2.1.2 Diorama	38

2.BÖLÜM

2. GÖRÜNTÜ SANATLARINDA PANORAMA

2.1 PANORAMİK FOTOĞRAF TEKNOLOJİSİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ...	41
2.1.1 Parçalı panorama	43
2.1.2 Sinematografik panorama	51
2.1.2.1 Stereopticon- Cyclorama	51
2.1.2.2 Fotorama	52
2.1.2.3 Sineorama	53
2.1.2.4 Magnaskop, Vitarama, Sinerama	54
2.1.3 Kesintisiz panorama	56
2.1.3.1 Kısa Döngülü (short-rotation) fotoğraf makineleri	56
2.1.3.2 Tam döngülü (full-rotation) fotoğraf makineleri	62
2.1.3.3 Döngüsüz (non-rotation) fotoğraf makineleri	67
2.2 PANORAMİK FOTOĞRAFIN ALGISI VE KOMPOZİSYON KRİTERLERİ	72
2.2.1 Konunun belirlenmesi	74
2.2.2 Çerçeveleme (Kadraj)	77
2.2.2.1 Döngüsüz panoramalarda çerçeveleme	77
2.2.2.2 Kısa döngülü panoramalarda çerçeveleme	80
2.2.2.3 Tam döngülü panoramalarda çerçeveleme	83
2.3 PANORAMİK FOTOĞRAFIN UYGULAMA ALANLARI	86
2.3.1 Manzara Panoramaları	86
2.3.2 Anı Panoramaları	92
2.3.3 Endüstriyel ve Mimari Panorama	96
2.3.4 Belgesel Panorama	99

2.4 ALTERNATİF PANORAMA TEKNİKLERİ ve UYGULAMA ALANLARI	107
2.4.1 Çevirimsel (Periferik) ve Doğrusal (Linear) Panorama	107
2.4.2 Sayısal (dijital) Panorama ve Çekim Teknikleri	117
2.4.2.1 Ayna destekli panoramalar	118
2.4.2.2 Döngüsüz ve tam döngülü sayısal panoramalar	119
2.4.2.3 Yazılım destekli, parçalı panoramalar	119
3. SONUÇ	125
4. KAYNAKLAR	126
5. ÖZGEÇMİŞ	131

Çetin ERGAND tarafından hazırlanan Panoramik Fotoğrafın Anlatım Dili adlı bu çalışma jürimizce **5.Yeterlik** Eser Metni Olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 08 / 12 / 2006

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Doç.Nihal KAFALI (Danışman)

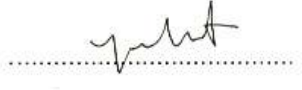
Jüri Üyesi : Prof.Tunç TÜFEKÇİ
(Doğ.Ü.Öğr.Üy.)

Jüri Üyesi : Prof.Barbaros GÜRSEL
(M.Ü.Öğr.Üy.)

Jüri Üyesi : Doç.Yusuf Murat ŞEN

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Ozan BİLGİSEREN

ÖNSÖZ

Günümüz sayısal teknoloji ürünü cep telefonları ve fotoğraf makineleri, geleneksel fonksiyonlarından arındırılmış yönleri ile, sahibine, fotoğraf çekme alışkanlığı kazandırmakla birlikte, yapılarında bulunan basit yazılımlarla panorama yapabilme özgürlüğünü de alabildiğine yaşatmaktadırlar.

Fotografı rituellerinden kopararak, kolay elde edilebilirliğini alabildiğine iknaya çalışan ve sadece fotoğrafı değil çeken ve kullanılan gereci de sıradanlaştıran sayısal teknolojinin, fotoğrafın geleneğinden habersiz ve geçmişinden kopuk fotoğrafçı sayısını giderek arttıracığından endişe duymaktayım. Bu bağlamda bir çok kaynaktan derlenen bilgileri ve kendi fotoğraflarımı içeren bu eser metni, sorumluluğunu taşıdığımız fotoğraf bölümü öğrencilerine ve ilgili olanlara, fotoğrafın bütüne-bakış'ını (PAN-HORAMA), panoramik resimleme ile olan köklü ilişkisini başlangıç alarak, kendi geçmişi, özgün teknolojisi, geçirdiği evrim ve içerdiği kapsamlarla birlikte işleyerek, konuya ilişkin bir bellek oluşturmayı amaçlar.

Bu eser metninin oluşturulmasında katkıları olan, başta danışmanım Doç. Nihal Kafalı olmak üzere, yardımlarından dolayı Çiğdem Çerşit'e, teknik desteklerinden ötürü Şekip Ayhan Tünel, Doç.Yusuf Murat Şen ve Saliha Draman (M.S.G.S.Ü Fotoğrafhanesi) 'a, sergiyi oluşturmamda katkılarından dolayı Cemil Tercan ve Seçkin Tercan'a, ayrıca manevi desteğinden dolayı Eşim Fatma Esmâ Ergand'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Çetin Ergand Ekim, 2006 - İstanbul

1. BÖLÜM

Plastik ve Sahne Sanatlarında Panorama *

1.1 Panorama tanımı ve resim dili geçmişi

Panorama teriminin Etimolojik yapısı incelendiğinde kök olarak Yunancada "PAN" (Bütün-tam) ile "HORAMA" (Görüş-bakış) sözcüklerinden türetilmiş bir kelime olduğu görülür.¹ Tarih öncesi dönemlerde ilk insanların çevrelerini betimledikleri mağara resimlerinden (fot. 1.1) Antik Çin parşömenlerinde tasvir edilen manzaralara (res. 1.1, res. 1.2, res. 1.3) , neoklasik duvar halılarına dokunmuş anlatılardan (res. 1.4) , 19.yüzyıl romantik ve izlenimcilerinin savaşları anlatan resimlerine ya da manzaralarına kadar mekanı olanca genişliği ve bütünlüğü ile gösterme gayreti, gözün merkeze odaklı sınırlı algısına da bir başkaldırı sayılabilir.

fot 1.1 Lascaux mağarası büyük holü. (GEORGE Bataille, "La Peinture Préhistorique Lascaux ou la Naissance de L'Art" , Skira/Flammarion, Paris)

* Bu bölümde yer alan bazı resimlerin büyük boyut seçeneği tezle birlikte sunulan Ek CD'de bulunmaktadır.

¹ Houghton Mifflin Company, *The American Heritage Dictionary of the English Languages*, www.bartleby.com/61/60/P0046000.html

res. 1.1 Fuchun dağları, 1347-1350, *Huang GONGWANG* (1269-1354). (CLUNA Craig, 1997, "Art in China", Oxford History of Art, Oxford)

res. 1.2 Jinchang'te veda, 1498, *Tang YİN* (1470-1574). (CLUNAS Craig, 1997, "Art in China", Oxford History of Art, Oxford)

res. 1.3 Jingxi, 1611, *Dong QICHANG*(1555-1636). (CLUNAS Craig, 1997, "Art in China", Oxford History of Art, Oxford)

res. 1.4 Hayvan Figürlü Kilim, 16. y.y ortaları (Brüksel). (COFFINET, j – PIANZOLA, M, 1971, "Tapestry", Les Editions de Bonvent SA, Cenevre)

Panorama , izleyen tarafından iki önemli görsel karşılık ve birbirlerine olan zıt tutumu ile algılanır ;

Birincisi, “*görünmeyenin görünür kılındığı ve görüldüğü an görünmezleşmesini betimlemek, onu(konuyu) göz merkezli bir iktidardan azade kılarak, payeyi yeniden – görünmeyenin kendisine veren*”¹ çok merkezli bakış ile -*alışlagelmiş algıda yaşananların dışında, tek merkezli bakışın aksine-* "bir düzlemde" sergilendiğinde "yanılsama" yaratan sunum, ikincisi ise -*Cyclorama’larla ve sonrasında diorama ve hareketli panoramalar ile-* "boyut kazandırılarak" sahne dekorlarına hayat veren doğayı "taklit edici" ve "betimleyici" sunum şeklidir.

1.1.1 17. ve 18. Yüzyıl Manzara Resminde Panorama

Manzara resminin tarihsel süreci incelendiğinde temelde iki tür anlayışın varlığı sezilir. Bunlardan ilki “Veduta” olarak adlandırılan ve coğrafyaya mümkün olabildiğince sadık kalınarak betimlenmesine çalışılan “topografik manzara”, diğeri ise “heroik” olarak da adlandırılan “ideal manzara” türüdür. İki türü birbirinden ayıran bir unsur da resmin düzenleme şeklinde yatan farktır, “ideal manzara” resminde kompozisyonu taşıyan düzlem tek kaçma noktalı perspektif ile elde edilen merkeze dönük çerçevelemedir.

Topografik manzaralarda ise resmi taşıyan düzlem ufuk hattı olmakla birlikte ufuk hattının takip edilmesi sonucu elde edilen dışa dönük çerçevelemedir.

Her iki yaklaşım birbirinin karşıtı iki anlayış olarak görünür ve panoramanın gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

1.1.1.1 İdeal Manzara

“ideal manzara olarak adlandırılan resmin kökeninde, mannerizm (tavırcılık,üslupçuluk) içinde kaybedilmiş gerçekçiliğin manzara ile olan ilişkisini

² Pavel FLORENSKI, “*Tersten Perspektif*”(Zeynep SAYIN sunuş yazısı), s.9

kurma mücadelesi yatar. ideal manzara , referanslarını tarihsel platformdan alan bir sunuş biçimi olarak algılanabilir. Tarihten, klasik mitolojiden veya mimariden ilhamlanılarak seçilen her öge, merkezi perspektifle oluşturulan katı ve mantıksal bir kurgulama anlayışı içerisinde, uzak manzara önünde yer alan elemanların düzenlenmeleri ile karakterize edilmiş bir kompozisyonla ele alınır (**res. 1.5**). Resim, içeriğini oluşturan öğelerin tek tek ön plana çıkmadığı, bütününe dünyaya ait olurluğunu betimlediği bir anlayışla ortaya çıkar.”²

res. 1.5 Diana avda...,1833, MARKÓ Károly the Elder (1791-1869),(Macaristan Ulusal Galerisi)

1.1.1.2 Topografik manzara resmi ve ufkun keşfi

Geçmiş harita yapıcılığı (kartografi) bilimine dayanan topografik ^{*} kayıtların ilk örneklerine milattan önce 6000 yıllarına tarihlenen kil üzerine basit çizgilerle

³ Stephan Oettermann, “*The Panorama*”, s. 26

* Bir kara parçasının doğal engebe ve özelliklerini kâğıt üzerinde çizgilerle gösterme işi. (Türk Dil Kurumu, “*Güncel Türkçe Sözlük*”, www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?Kelime=%20topoğrafya

oluşturulmuş duvar resimleri olarak rastlanır. Rönesans ile birlikte bulunan bir çok çözümlenmiş yöntem ile gelişim gösteren haritalama teknikleri ile üretilen çok detaylandırılmış kıta ve ülke haritaları, matbaanın keşfi ile kopyalanmaya ve yayılmaya başlamış, bütün bu gelişmelere paralel şehir topografyalarını betimleyen gravürler de hızla popüler olmuştur.

“Veduta esatta” (tıpkı bakış) olarak adlandırılan teknikle gerçekleştirilen ve daha çok şehir betimlemelerinin ön planda yer aldığı resimlerde , topografik özellikler her ne kadar gerçekçi gözükse de yanıltıcı da olabiliyorlardı. Şehir gravürlerinde yada resimlerinde ressam, kenti ve öne çıkan simge özelliklerini bazen abartarak yada çok detaylandırarak tanınabilmesini sağlıyor kimi zaman olağan yerine -özellikle gravürlerde- karikatürize sayılabilecek bir anlayışla çalışmalarını gerçekleştiriyorlardı. **(res. 1.6, 1.7, 1.8, 1.9, 1.10, 1.11, 1.12, 1.13)**

Topografya resimleri, ufka olan sürekli tanıklık, ona karşı duyulan ilgi ve yakınlıkla biçimlenmiştir. “Topografik manzara panoramalarının omurgasını oluşturan ufuk hattına -yeryüzünü gökküreden ayıran bir yatay çizgi olmasının çok ötesinde- farklı sosyal anlamlar yüklenilmiş, bu hat ve ötesi, Avrupalı fakir halk için vaad edilmiş topraklar ve fırsatlar diyarı Amerika kıtasına gönderme yapan bir metafor olarak görülürken, mutlakiyetçi ve aydınlatmacı Avrupa aristokrasisi için güney pasifiğin uzaklarda yer alan cennet köşesi, tatminsiz Avrupa burjuvazisi için ise muhteşem imkanlarını yanı başlarındaki imkansızlıklardan ayıran içine kapalı, dar ve evleri kadar yakın bir sınır çizgisini ifade eden anlamlar taşımıştır. Dolayısı ile “Ufuk çizgisi”, ardında taşıdığı anlamları ve bilinmezliği ile olduğu kadar uzaklığı ile de, korku duyulan ve tehdit edici, gölge gibi takip eden sürekliliği ile de daima yakın ve tanıdık olmasından ötürü uyandırdığı merak duygusu, çağlar boyu insanlığı “ufuk ötesi” keşif ve geziler yapmaya yöneltmiştir.”⁴

⁴ Stephan Oettermann, “*The Panorama*”, s. 18

res. 1.6 ^{**} İstanbul Gravürü, 1674-1684, *Cornelius BRUYN* (1652-1719), 30x98 cm (İstanbul, Özel koleksiyon)

res. 1.7 Long view of London, 1616, *Claes Jansz VISSCHER* (1587-1652), (London Topographical Society)

res. 1.8 Long view of London, 1647, *Wenceslaus HOLLAR* (1607-1677), (PIPER David, 1982, "Artists's London", Weidenfeld and Nicolson, Londra)

**

res. 1.6 Hollandalı gezgin *Cornelis de Bruyn* (1652-1719), 1674 yılında 22 yaşında iken yakınoğu gezisine çıkmış ve 1684 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu içinde İstanbul, Anadolu, Suriye, Lübnan, Filistin, Mısır ve Kıbrıs gibi kent ve ülkelerin topografik özelliklerini, önemli anıtlarını, yaşam biçimini incelemiş ve ülkesine döndükten sonra yazdığı gezi anılarını oralarda yaptığı resimlerle birlikte kitap olarak yayımlamıştır. Bu gravür "**Le Voyage Au Levant De Cornelis De Bruyn**" başlıklı kitabının 23 numaralı levhasıdır. Olasılıkla Pera sırtlarında Hollanda Büyükelçiliği'nden çizilmiş bir panoramadır. ("**17. Yüzyıl Avrupasında Türk İmaji**", s. 122)

res. 1.9 Constantinopolis,1635, *Matthaus MERIAN* (1621-1687)

res. 1.10 İstanbul gravürü, 1668, *johann PETERSON*, 31x100 cm, (İstanbul, Özel koleksiyon)

Cornelis de Bruyn'ün kitabında yer alan 22B numaralı levhadır. Panoramanın üzerinde "Constantinopolen" yazısı dikkat çeker. Sanatçı Üsküdar önlerine demirlemiş bir harp gemisinden bakarak bu resmi çizmiştir. *Panorama, Yedikule'den başlayarak, Pera'ya kadar uzanır.* ("17. Yüzyıl Avrupasında Türk İmaji",s. 124)

res. 1.11 İstanbul gravürü, 18.yy başları, Tuval üzerine yağlı boya, 82x 220 cm (İstanbul,Hollanda Başkonsolosluğu.)

res. 1.12 İstanbul panoraması, *Heinrich Hendrovski* tarafından yapıldığı sanılmaktadır. (Österreichisches Nationalbibliothek)

res. 1.13^{*} İstanbul gravürü, 1674-1684, *Cornelius BRUYN*, 32x190 cm (*İstanbul*, Özel koleksiyon)

Özellikle 17.yüzyılın son çeyreğinde, İngiliz burjuvazisinin Avrupa'ya düzenledikleri -sonraları hızla gelişen orta sınıfın katılımı ile beraber "aristokrat" sınıf yaratma mücadelelerinden biri olarak da değerlendirilen- eğlence ve eğitim amaçlı "Büyük Tur" (Grand Tour)' lar ile hız kazanan ufku keşfetmeye yönelik süreç, 19.yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Öncelikli varış noktaları İtalya, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkeleri olan gezgin soylular, seyahat ettikleri şehrin topografyasının en belirgin biçimde izlenebildiği tepelere yada mevcut mimari yapılara (*Sonraları bu yapılara kuşbakışı keşfe çok önemli katkılarda bulunan, Gustav Eiffel (1832-1923) gibi üne sahip mühendisler tarafından tasarlanmış ve kent merkezlerine inşaa edilen- yüksek irtifalı anıtsal mimari örnekler de eklenmiştir.*) tırmanarak izlenimlerini yazılara aktarıyorlardı.

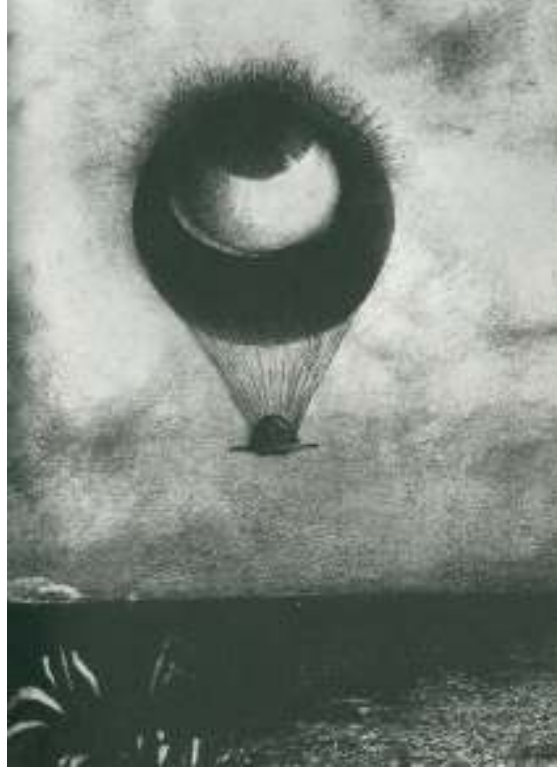
Kent dokusunu betimlemede önemli yeri olan şehir anektodlarına, ülkesinde

*

res. 1.13 "*Constantinopolis*" başlığını taşıyan bu resimde, sanatçı İstanbul'u Galata'dan bakarak resimlemiş, kenti Sarayburnundan, Haliç'in dibine kadar panoramik bir şekilde görüntülemiştir. Solda Üsküdar, Kadıköy ve Marmara Denizi görülür. ("*17. Yüzyıl Avrupasında Türk İmaji*", s. 125)

gittiği her şehrin kilisesine bir tırmanma kulesi yaparak ünlene Hamburg Katedralinin Başrahibi ve aynı zamanda gezgin Johann Lorenz MEYER'de ,1832-33 yıllarında Amerika Birleşik Devletlerine yaptığı seyahatler sırasında aynı endişelerle yaptığı gözlemler neticesinde kaleme aldığı New York ve San Francisco şehir anekdotları ile Prens Maximilian zu Wied'in ve "Roman ve Gerçek" otobiyografisinde, öğrencilik yıllarını geçirdiği Strasbourg şehrinin katedral kulesine tırmanışını ve oradan gördüklerini bizlere aktaran Goethe'de rastlayabilmek olasıdır.

Montgolfiers Kardeşlerin 7 Haziran 1783 tarihinde sıcak hava balonları ile başlattıkları "sınır tanımaz seyahatler", sanatçıların da manzarayı, adeta sınırsız bir tuval içersinde yer alan, kuşbakışı ve alabildiğine geniş, panoramik hacimler olarak görebilmelerine olanak sağlamıştır.

res. 1.14 A. Alan Poe'nun portfolyosundan bir Litograf,1882, (*The Museum of Modern Art, New York*)

“Büyük Tur” gezilerinin ve şehir anılarının fotoğrafla ya da posta kartları ile belgelenemedikleri yıllarda Avrupalı seçkin turistlerin yardımına topografya ressamları yetişmiştir.

“Camera Obscura” ‘nın kullanımı sayesinde ve perspektif kurallarının ışığı altında uzamsal derinliği ve ölçüleri resime uygulayan sanatçılar, öncesinde öğeleri birbirleri üzerine yığılmış ve kümelenmiş izlenimi veren karmaşa halinin yerini, belirginlik ve düzene bırakmasını sağlamışlardır.

Resim öğelerinin birbirleri ile olan görsel ilişkilerinde, perspektif kurallarının uygulanması ile gerçekleşen bu köklü değişimin örnekleri, Flaman, Alman ve İngiliz ressamlar tarafından suluboya, gravür ve yağlıboya “Veduta” resimleri ile ortaya konmuştur. (res. 1.15- 1.16- 1.17)

res. 1.15 “Prospectus Septentrionalis” (Kraliyet gözlem evinden, Güney Greenwich’in görünüşü), 1676, Francis PLACE (1647-1728)

res. 1.16 Venedik limanı, 1700'ler, *Luca CARLEVARIS* (1665 -1731)

res. 1.17 "Giudecca Kanalı ile Zattere", 1759, *Francesco GUARDI* (1712-1793)

1.1.1.3 Topografik manzara panoramaları ve yeryüzü bilimlerine olan katkısı

İdealize edilmemiş ve topografik doğruluğa sahip manzara resminin katkı sunduğu en önemli alanlar, kartografi, jeoloji, biyoloji ve coğrafya bilimleri olmuştur.

Bu bilimlerin okutulduğu kitaplarda nesnelerin ya da coğrafyaların, bilim adamlarının sanatsal kaygı içermeyen, katkısız bir yorumlama istekleri doğrultusunda tıpkı kopyaları yer alıyor, gerçeklere dayanan zengin detayların sunulduğu bu resimlerle, dilin ispatta yetersiz kaldığı bilimsel yazıların ya da yayınların içerikleri zenginleştiriliyordu.

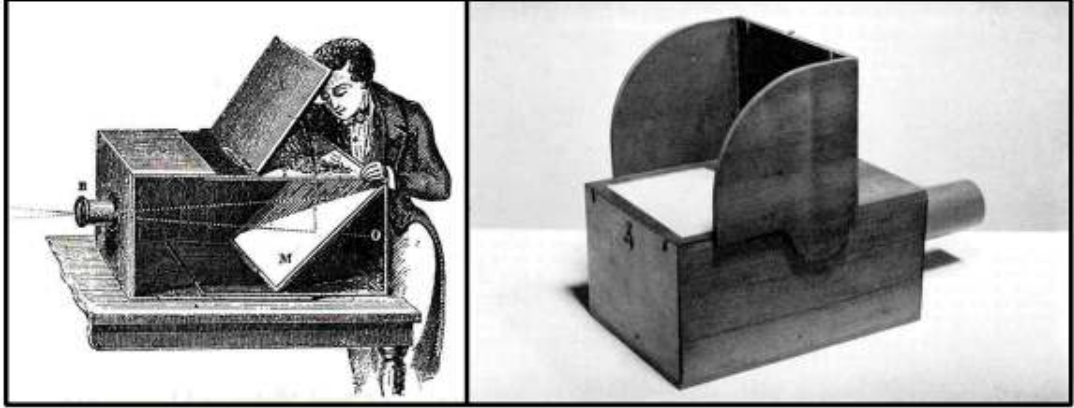
Geleneksel olan ve akademik estetik kurallarının idealize ettiği resim anlayışına karşı (**res. 1.18 – 1.19**) manzaranın, tarafsız ve yorumuz bir anlayışla kurgulanabilmesi, kalıplardan uzak, özgürlükçü bir göz eğitimi sürecini ve iş üretimini gerektiriyordu. Gerçeğe olan yakınlığın ve benzeşmenin gelenekten arındırılmış resim dili ile ifadesi hiç kuşkusuz zor ve zahmetli bir süreçtir. Teknik yetenek, perspektif bilgisi, inanılmaz bir emek ve iş gücü yatırımı ile geleneklere bağlı, idealize edilmiş bir anlayış ile gerçekleştirilen ve pazar bulabilen manzara resmine karşı, “jeonostik” resimleme, hem ekonomik kaygı gütmeyen amatörlerin, gördükleri coğrafyaları, basit çizimleri ile kağıtlara aktardığı işlerle, hem de “Camera Obscura” (**fot 1.2**) - ve “Claude Glass” ‘ı (**fot 1.3**) tereddütsüz biçimde kullanan profesyonellerin ürettikleri resimlerle gelişim göstermiştir.

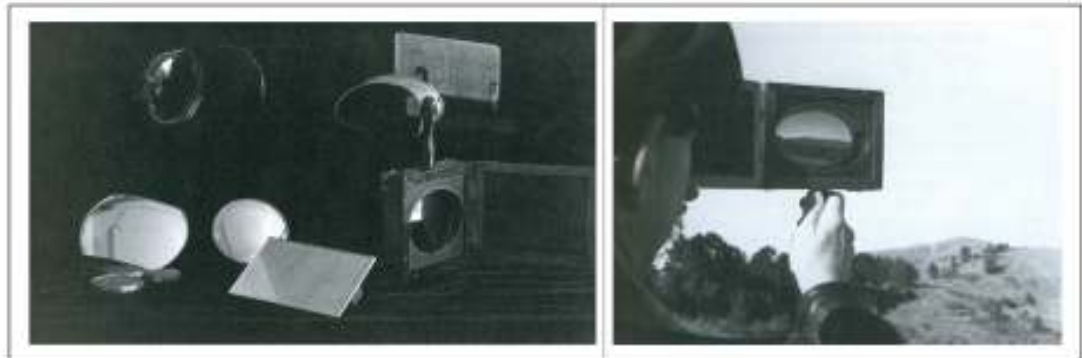
res. 1.18 Nicolas POUSSIN (1594 – 1665)

res. 1.19 Salvator Rosa (1615-1673)

fot. 1.2 Latince “Karanlık Oda” anlamına gelen “Camera Obscura”, doğru perspektifli kompozisyonların kağıt ya da tuvale aktarılmasında kullanılan optik gereçlerdir. Bir mercek sistemi aracılığı ile karanlık kutu içerisinde bulunan bir ayna üzerine düşürülen görüntünün, hemen üzerinde yer alan opak düzlem üzerine konan kağıda eskizi çıkarılır. Kullanımları 4.yüzyıla kadar dayanan bu gereçler, sonraları taşınabilir boyutlarda üretilmiş, aralarında Canaletto, Paul Sandby gibi önemli isimlerin bulunduğu ressamlar tarafından kullanılarak, özellikle 18.yüzyılda popülerliğini sürdürmüştür.⁵

fot. 1.3 Roma’da sürdürdüğü çalışmaları ile ünlene ve sonrasında 18. yüzyılda İngiltere’de popüler olan manzara ressamı Claude LORRAIN (1600- 1682) tarafından geliştirilen ve kendi ismini alan Claude Glass, sepia ya da kahverengi renklerinde tonlandırılmış ve hafif konveks yapıda biçimlendirilmiş bir aynadan oluşmaktaydı. Renklendirilmiş aynadan yansıtılan kompozisyonların, ihtişamından bir şey yitirmeden ölçekleri küçültülüyor, ton değerleri ve parlaklık oranlarının düşmesi sağlanarak, turistler için pitoresk (resimsel) bir tatla izlenen ve hatıratlara not düşülen manzaralara, ressamlar için ise ilham ve etkisinden bir şey yitirmeksizin resim haline getirilecek taslaklara dönüşüyordu.⁶

⁵ <http://www.vam.ac.uk/collections/paintings/cheating/obscura/> (V&A South Kensington – Londra)

⁶ <http://www.vam.ac.uk/collections/paintings/cheating/claude/> (V&A South Kensington – Londra)

Panoramik resimlemenin doğa bilimlerine olan en önemli katkısı yeryüzü oluşumlarının doğru verilerle topografik betimlemelerinin elde edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Özellikle Alp sıradağları üzerine yapılan bilimsel incelemelerde elde edilen panoramik tasvirlerin ve eldeleri için kullanılan yöntemlerin coğrafya bilimine olan katkısı büyük olmuştur.

Bu araştırmalara öncülük etmiş kişilerden biri olan İsviçreli gazeteci, mühendis, doğa meraklısı, politikacı Hans Conrad Escher von der Linth (1767-1823) Alp sıradağlarının bulunduğu yörelere yaptığı gezilerde gerçekleştirdiği sayısız yürüyüş sırasında edindiği izlenimlerini -birincil amacı bölgedeki Jeolojik katman ve formasyonların envanterini çıkarmak olmak üzere- doğruluk payı yüksek bir hassasiyetle kaydetmiştir. Oluşumların birbiri ardı sıra yükselen tepecikler ve aralarında oluşturdukları kısa ya da uzun bağlar ile meydana getirdikleri silsileler, kaçınılmaz olarak Escher'i panoramik betimlemeler yapma yoluna sokmuştur (**res. 1. 20**). 1792 yılında "Fiedo" zirvesinden gerçekleştirdiği 360 derecelik çalışması, Escher'in panorama tekniğini ilk uygulayan araştırmacı olarak, Barker ve Breysig ile birlikte anılmasını sağlamıştır.

res. 1. 20 Hans Conrad Escher von der Linth (1767-1823)

Escher dünyada "ilk panoramik dağ betimlemesi" ni gerçekleştiren araştırmacı olarak tanınmış olsa da, öncesinde 1788 yılında Samuel Gottlieb Studer (1761-1808)'in Bern'de gerçekleştirdiği "Chaine des Alpes vue depuis les environs de Berne" (Bern bölgesinden Alp sıradağlarına bakış) ve sonrasında Horace-Benedict de Saussure (1740 – 1799) 'in "Buet" buzulundan, Alpleri dairesel bir bakış ile ele alarak gerçekleştirdiği "Vue circulaire de montagnes" adlı çalışmasının (**res. 1.21**) olduğu görülür.

res. 1.21 "Vue Circulaire des Montagnes", 1776, Horace-Benedict de SAUSSURE (1740-1799),
(Merkez Kütüphanesi, baskı ve çizim bölümü – Zürich / İsviçre)

1.1.2 19. Yüzyıl resminde panorama

19.yüzyıl, sanat akımları ile olduğu kadar, sanayileşme yolunda keşif ve icatların birbiri ardına gerçekleştirildiği bir dönem olarak da bilinir. Endüstrileşen çağın kirlenmiş, kaotik atmosferi, sanatçıları dinginlikle özdeş gördükleri doğaya yani temizlik ve saflığa yönelmelerine yol açmış, aynı yüzyıl içerisinde Romantik, Empresyonist ya da Realist akımlar içerisinde konusunu tabiattan alan bir çok resim, sanat tarihine kazandırılmıştır.

Panoramik resmin, tescillendiği yüzyıla rastlayan süreç, “Klasik ve yeni klasik sanatın kuralcılığından kurtularak kendi yaratıcılığını öne çıkararak, halkın beğenisine seslenmeyen, ussal, görkemli, oranlama, biçim ve anlatım (expression) da ülküleştirilmiş (idealize edilmiş) güzellikteki yapıtlar yerine duyguları, düşseli ve de doğal güzeli yansıtan yapıtların”⁷ verilmeye başlandığı bir dönem olarak değerlendirilir. Romantizm olarak adlandırılan bu dönemde “ Olabildiğince duyarlı ve duygulu insanın, ucu bucağı olmayan dünyada, doğayla ve manzara ile yaşadığı yoğun birliktelik, bir çeşit “doğaya tapınma” olarak görülebilecek bir eğilimin biçimlenmesine yol açmıştır.”⁸

Belki de bu tavır, Barker’ın, kendi tekniğini isimlendirirken, mitolojik tanrı **Pan**^{*}’dan esinlenmesini teşvik eden bir unsur olarak da görülebilir.

Romantik sanat idealizmince, yaratılmış olan her şeyin hem bir bütünün hem de birbirinin bir parçası olarak nitelendirilen “gerçek”lik olgusu , manzara ve doğa temalarını içeren resimlerle olduğu kadar, panoramist ressamların ürettiği eserlerle de (cyclorama, diorama, cosmorama, Myriorama gibi..) ortaya konmuştur.

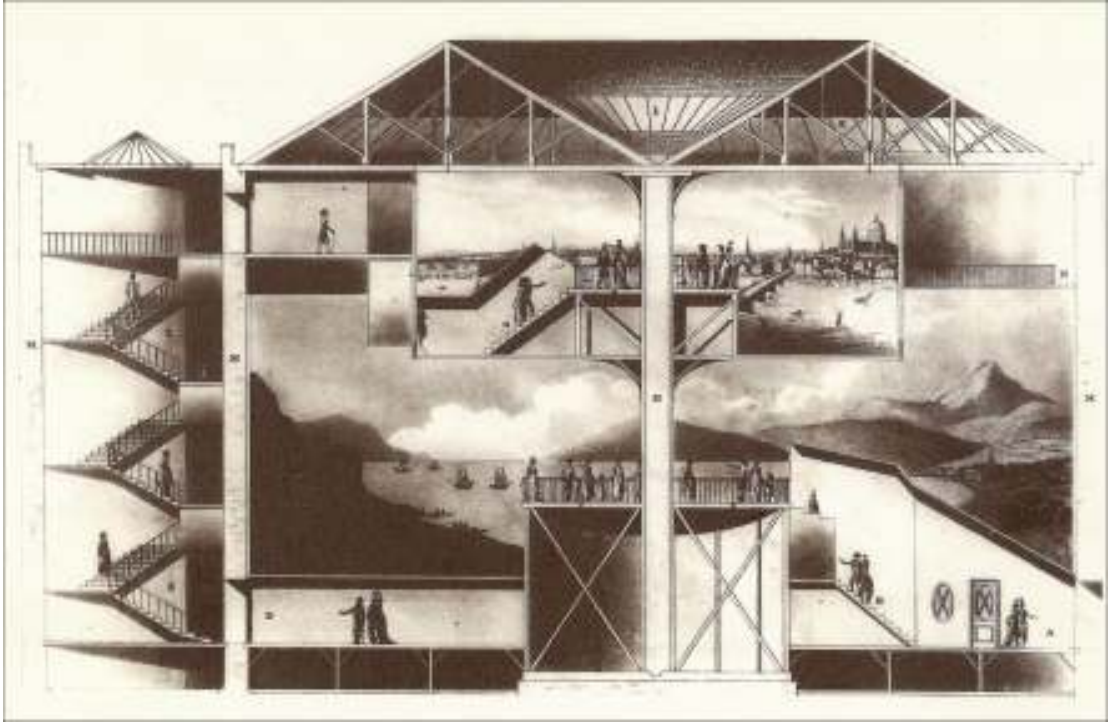
⁷ Önder Şenyapılı, “**Romantizm**”, s.81

⁸ A.g.k

* *Hermes’in oğlu, keçi ayaklı Pan, Arkadia Çobanlarının ve kırlarının tanrısı olarak kabul edilir. Tabii olaylarda üstün güçler arayan halk inancı Pan’ı kırların, tarlaların, çobanların ve ormanların tanrısı olarak gördü. Pan sözü Yunancada “bütün” anlamına geldiğinden Mistikler, sonraları Pan’ı her şeyi yapabilir bir tanrı payesine çıkardılar. Latin Mitolojisinde Pan’ın yerini ıssız doğanın tanrısı Faunus tutar. (Behçet Necatigil, “**100 soruda Mitologya**”, s.64-65-133)*

1.1.2.1 Cyclorama ve Panorama Rotunda

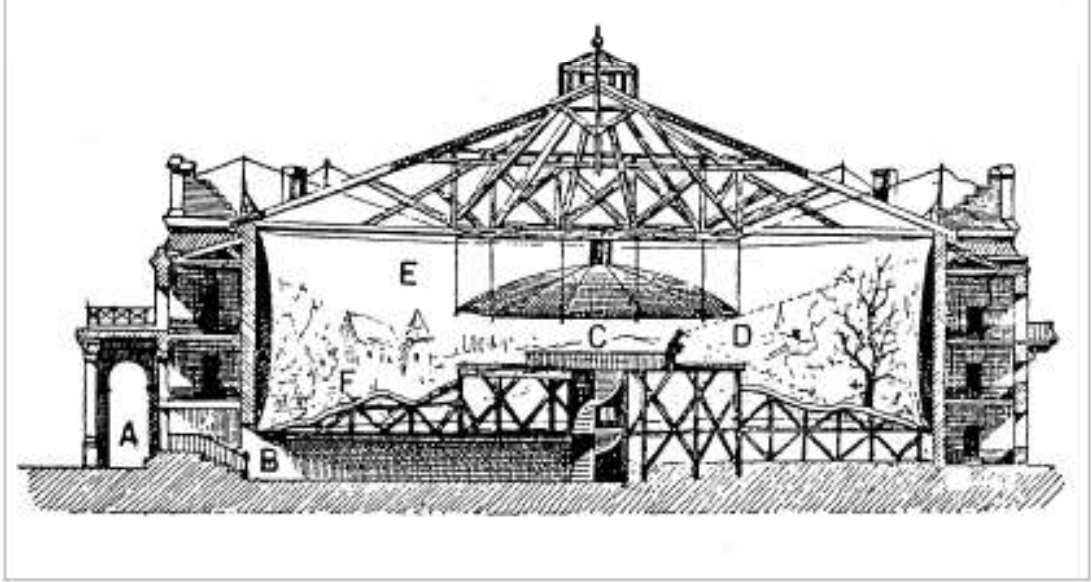
Robert Barker, panoramik resmin patentini 19 Haziran 1787 yılında almış ve Fransızca "**La Nature a Coup d'Oeil**" (**Doğaya bakış**) olarak tanımlamıştır. Edinburgh kentini tasvir eden 360 derecelik panoramik resmini ilk kez silindirik bir düzlem (**cyclorama**) üzerinde İskoçya'da sergileyen Barker (1792), 1793 yılında Londra'ya taşınarak, Leicester Square'de dünyanın ilk panoramik resim izleme mekanını (**panorama rotunda**)^{*} kurarak ün yapmıştır. (**res. 1.22 - şekil 1.1**) Bu yapı sayesinde dairesel bir platformun tam merkezinde duran izleyiciler kendilerini çepeçevre saran resmi, yapıldığı ortamda bulunuyormuşçasına izleme olanağı bulmuştur.

res. 1.22 Panorama rotunda

*

Rotunda, "kubbe" formunda çatısı olan geniş dairesel yapıları tanımlamada kullanılan mimari bir terimdir.

Şekil 1.1 Bir panorama rotunda'nın kesiti:

- A) Giriş ve bilet bölümü
- B) Koridor
- C) Gözlem platformu
- D) İzleyicinin bakış açısı
- E) Dairesel canvas
- F) Resme üç boyutlu izlenimi veren ön elemanlar

Müzik, ışık, ve resmi destekleyen dekorlarla, bir anlatıcının açıklayıcı ya da yorumlayan katkıları ile gelişme gösteren cyclorama, 19. yüzyıl Avrupa resminde kent, manzara (**res. 1.23 - 1.24**), savaş ya da tarihsel olayları (**res. 1.25**) betimleme biçimi olarak gündemdeki yerini korumuştur. Sinema ve televizyonun olmadığı bir dönemde adeta bir sahne gösterisi olarak insanları şaşırtan ve büyüleyen panoramaların kayda değer en önemli örneklerinden biri Hollanda'nın sahil kasabası Scheveningen'in betimlendiği "Panorama Mesdag" resmidir. (**res. 1.26**)

1881 yılında Hendrik Willem Mesdag (1831-1915), karısı Sientje Mesdag – van Houten ve G.H Breitner, Th. de Bock, B.J. Blommers adlı bir grup ressam ile 1680 metrekare kanvas üzerine yağlıboya olarak gerçekleştirilen bu çalışma,

res. 1.23 “St. Giles Katedralinin üzerinden Edinburgh Panoraması”, 1787-1789, *Robert Barker* (1739-1806), 2,5 mt. x 30 cm, (*Edinburgh City Arts Center, İskoçya*)

res. 1.24 “Salzburg Panoraması”, 1828, *Johann Michael SATTLER, Friedrich LOOS ve Johann SCHINDLER* tarafından resimlenmiştir, (*Carolino Augusteum Müzesi, Salzburg*)

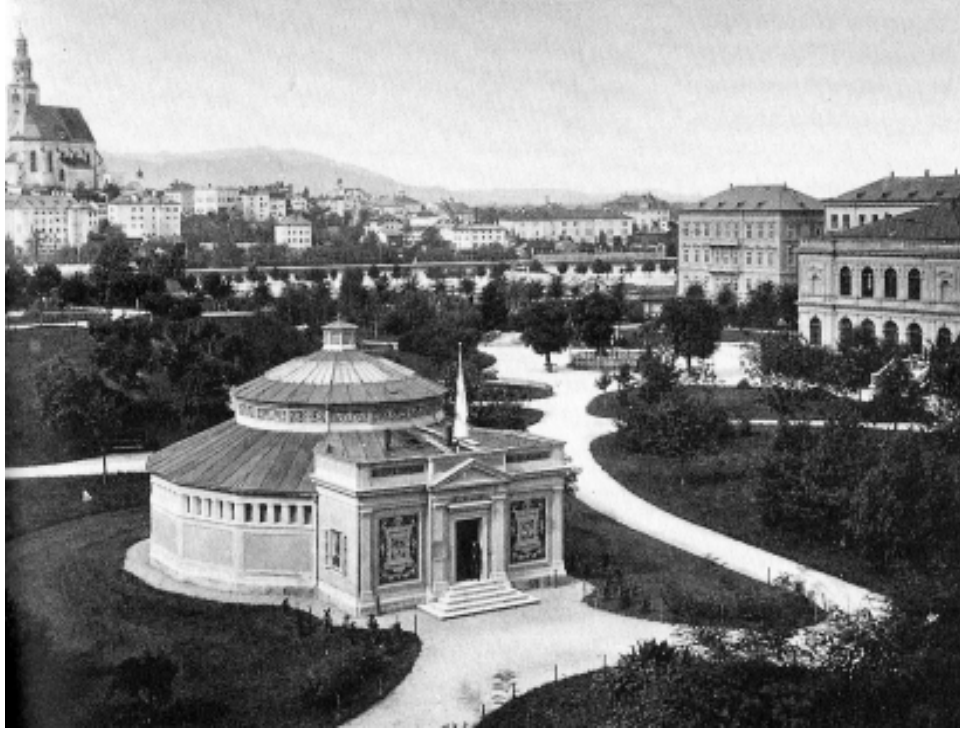
res. 1.25 “Trafalgar Savaşı”, 1828-1829, *W.L. WYLLIE*, 1341x 365 cm (*Kraliyet Savaş Müzesi, Portsmouth / İngiltere*)

res. 1.26 “Panorama Mesdag”(Scheveningen Kasabası / Hollanda), 1880-1881, *H.W. Mesdag*, 120 mt. x 14 mt., (*Mesdag Panorama Rotundası Müzesi, Hague, Hollanda*)

“Hague Okulu”^{*} ‘nun benimsediği realist dönem resim ekolünün de etkilerini yansıtan çarpıcı bir örnektir.

Sonuç olarak ilgi çeken sunumu ve anlatım şekli ile panoramalar (özellikle cycloramalar) ve sergilendikleri mekanlar (rotundalar) (fot. 1.4), 19. yüzyıl gösteri dünyasında hızla yaygınlaşarak, günümüze değin varlıklarını sürdürmüşlerdir. (Tablo 1-2)

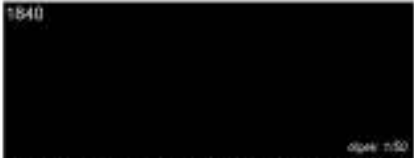

fot. 1.4 Sattler’in “Salzburg Panoraması”(bkz. res. 1.24- s.20) için yapılmış “Carolino Augusteum” Müzesi rotundası, (Salzburg / Avusturya)

*

Hollanda’nın **Hague** kentin’de yaşayan bir grup ressamın kurmuş olduğu sanat okuludur. Çalışmalarını 1860-1890 tarihleri arasında sürdüren grup manzaranın idealize edilmeden çok daha gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini savunur. Daha çok, çiftçi yada balıkçıların günlük yaşamlarının bölgesel kıyı yada kasaba manzaraları eşliğinde konu edinildiği bu ekolde amaçlanan, manzaranın atmosferini vermede en güçlü malzeme olan ışığın izlenerek en gerçekçi şekliyle resme yansıtılmasının başarılmasını sağlamaktır. (www.rijksmuseum.nl/aria/aria_encyclopedia/00047631?lang=en)

Tablo 1

ÖNEMLİ PANORAMA ROTUNDALARIN KARŞILAŞTIRMALI ÖLÇÜ VE ORANLARI⁹

1794	
Barker Rotundası çap: 28 mt. yük: 13 mt.	
1799	
Prevost - Paris Rotundası çap: 17 mt. yük: 9 mt.	
1800	
Braysig Rotundası çap: 17 mt. yük: 5,6 mt.	
1814	
Woobor's Rotundası çap: 11 mt. yük: 8 mt.	
1828	
Sattler Rotundası çap: 9 mt. yük: 5,5 mt.	
1840	
Hötendorf Rotundası (Sonradan inşa edilen rotundalara model olmuştur) çap: 40 mt yük: 17 mt.	
1900	
Segantini'nin bir Alp panoraması için yaptığı plan (inşa edilmemiştir) çap: 72 mt. yük: 20 mt.	

⁹ Stephan Oettermann, "The Panorama", s.58

Tablo 2

HALEN SERGİLENMEKTE OLAN BAZI PANORAMİK RESİMLER VE BULUNDUKLARI ÜLKELER¹⁰**Avustralya**

“Central Australia”, Henk GUTH, *Alice Springs*

Avusturya

“Salzburg Panoraması”, Johann Michael SAATLER, *Casino Austria*

Belçika

“Waterloo savaşı”, Louis DUMOULIN

Bulgaristan

“Pleven’in Bağımsızlığı”, N. W. OWETSJKIN, *Pleven*

Kanada

“İsa’nın çarmıha gerilişi ve Kudüs”, Paul Philippoteaux, *St. Anne de Beaupré*

Çin

“Liao Sen Fırtınası”, Mao-Wen BIOA, *Jinzhou / Liao Nin Eyaleti*

Çekoslavakya

“Lipani’de Hussitlerin dövüşü”, Ludek MAROLD, *Prag*

Mısır

“Arap – İsrail Savaşı”, Koreli bir koleksiyoner tarafından yapılmıştır, *Heliopolis – Kahire*

İngiltere

“Roma Panoraması”, L. CARUCCILOLO, *Victoria & Albert Tarih Müzesi, Londra*

Fransa

“Westminster Abbey Panoraması”, Jean Pierre ALAUX, *Louvre Müzesi, Paris*

Almanya

“Bauernkriegs Panoraması”, Werner TUBKE, Bad Frankenhausen

Macaristan

“Macaristan’ın Bağımsızlığı”, Arpad FESZTY, Szeged’de yeni rotundada sergilenmekte.

Irak

“Al-Qaissiyah Savaşı”, Bir koleksiyoner tarafından betimlenmiş, Bağdat

Hollanda

“Scheveningen”, Hendrik W. MESDAG, Hague

Güney Kore

“Pjongiang Savaşı”

Polonya

“Raclawice Savaşı”, Jan STYKA, Wojcieck KOSSAK, Wrocklaw’da yeni rotundasında sergilenmektedir.

Rusya

“Stalingrad Savaşı”, M.B. GREKOV, Volgograd

İsviçre

“Murten Savaşı”, Louis BRAUN, Murten

Ukrayna

“Sivastopol Savaşı”, Franz ROUBAUD, Sivastopol’da yeni rotunda’da sergilenmektedir.

A.B.D

“Cumberland Ordusu” (Amerikan iç Savaşı), William TRAVIS, Amerikan Doğa ve Tarih Müzesi, Smithsonian Enstitüsü, Washington, DC

¹⁰ Stephan Oettermann, **“The Panorama”**, s.345-346-347

1.1.2.2 Doğrusal ve Hareketli panoramalar

Endüstri devrimi sırasında Avrupa çapında iyileşen yolculuk şartları ve geliştirilmiş ulaşım araçları, yolculuk kavramına, “bir yerlere taşımının ve götürmenin” ötesinde seyahat edilen ortamdaki ve çevreden keyif alınılabilmesini sağlayan anlamlar da yüklemiştir. Öte yandan artan hız sayesinde , manzaranın bütününe olağanüstü ve büyüleyici bir akıcılık ile görülebilmesi mümkün kılınmış, ancak yolculuk edenin uğradığı “panoramistik” olarak yorumlanan bu manzara bombardımanları bir süre sonra seyirinden doyuma ulaşılan ve basitleşen bir sıradanlık haline gelmiştir. Söz konusu sıradanlığa bir başkaldırı olarak da görülebilecek, doğrusal panorama da ressam buharlı bir gemi, tren ya da posta arabasında yolculuk ettiği sırada manzaranın kaydadeğer iki noktası arasındaki mesafeyi taslak olarak resmediyor ve sonrasında bu provalarını kanvaslar üzerine kopya ediyordu. Ressamlar tıpkı dairesel panoramada olduğu gibi doğrusal panoramada da, gerçeğine çok yakın topografik betimleme yapmayı amaç edinmiştir. Sanatçı manzarayı, doğrusal panorama yöntemini kullanarak dairesel olandan farklı biçimde “bir merkezde ve ekseninde sabit dönülerek elde edilen bakma noktaları” ile değil “bir düzlem üzerinde doğrusal hareketle elde edilen birden fazla bakma noktası” ile tespit ediyordu.

Sergilendikleri yıllarda (özellikle 1820’den sonra) doğrusal panoramalar, 3 metreden, yaklaşık 5.5 km’ye kadar ulaşabildiği söylenen* devasa uzunlukları ile “abartılı”, “Mississippi” nehri gibi uzun ve geniş su yollarının kıyısı boyunca uzanan manzarayı adeta bir buharlı gemide seyahat ederken izliyormuşçasına izleyende uyandırdığı hareket duygusu ile “eğlendirici”, bir anlatıcının sunumu ile “bilgilendirici”, ayrıca eşlik eden müzik ile de bir o kadar “dinlendirici” bulunmuş ve bu özelliklerinin

*

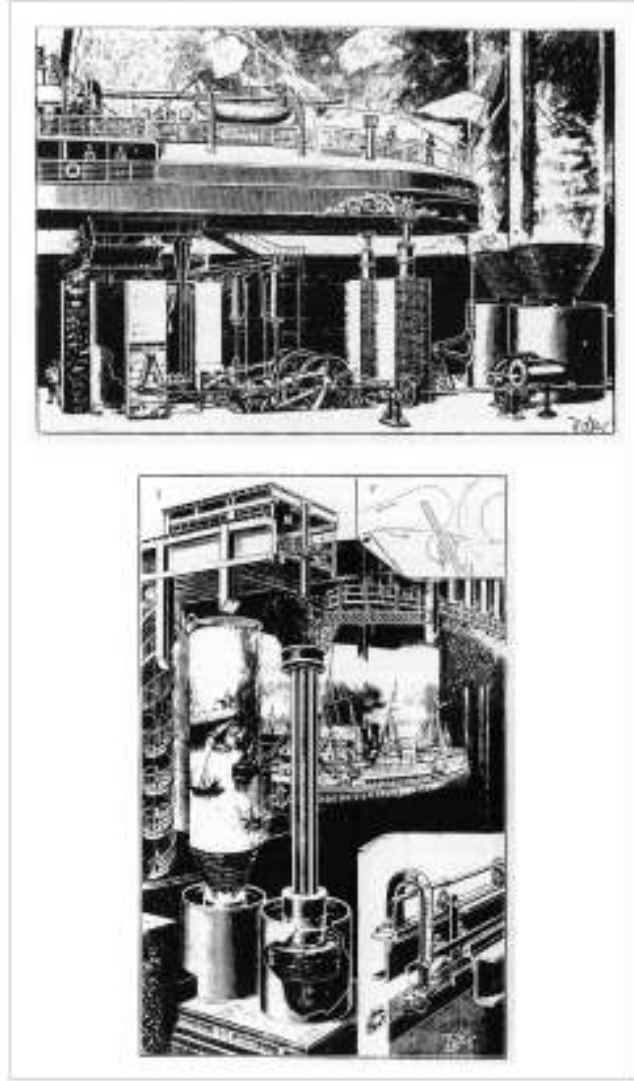
Amerikalı panorama ressamı ve portreci John Banvard (1815-1891) 'ın yapımına 1840 yılında başladığı “Mississippi River Valley” adlı dev boyamsal panorama, sergilendiği yıllarda yer alan afişlerinde “three-mile canvas” (3 millik kanvas) ibareleri ile reklam edilsede, panoramanın gerçek ölçüleri 3,6 metre yükseklikte ve yaklaşık 370 metre uzunlukta idi. Günümüzde kayıp olan panoramasını Banvard, 1846 yılında çıktığı Avrupa, Asya ve Afrika’yı kapsayan gezisi sırasında bir dizi gösteri ile sunmuş ve ayrıca Kraliçe Victoria’ya özel bir gösterim yapmıştır. (http://en.wikipedia.org/wiki/John_Banvard)

yanı sıra önceleri elle (**res. 1.27**), sonrasında ise hidrolik sistemler tarafından hareket ettirilen mekanik tasarımları ile de hayranlık uyandırmışlardır. (**res. 1.28**)

Sözü edilen bu özellikleri ve sunum şeklinin sahne performansına getirdiği yenilikler ile doğrusal panorama ve onun uzantısı hareketli panorama, 19. yüzyıl tiyatro prodüksiyonlarının hayati ve vazgeçilmez arka plan dekorlarından biri haline gelmiştir.

res. 1.27 Bir hareketli doğrusal panorama mekaniğinin şematik çizimi. (*Scientific American*, Aralık 1848)

res. 1.28 “1900 Universal Exposition (Fuar)” ‘da sergilenen Mareorama* ... (Leonard de Vries, “Victorian Inventions”, 1971)

* Paris 1900 Evrensel Fuarı (Paris-1900 Universal Exposition) 'nda yer alan bu gösteri, Nice, The Riviera, Sousses, Napoli, Cape Pausilippe ve Venedik yoluyla İstanbul'a yapılan bir deniz yolculuğunu betimler. Büyük demiryolu ve deniz ulaşım şirketleri için yaptığı, çok beğenilen manzara resimleri ile ünlü ve tanınan Fransız Ressam Hugo D'Alesi tarafından gerçekleştirilen bu çalışma, ressamın bu rotada söz konusu panoramayı yapabilmek için yaptığı resmin taslakları temel alınarak oluşturulmuştu. Sonrasında bu taslaklar D'Alesi'nin denetiminde çalışan bir ressam grubunun sekiz aylık çalışması sonucu toplam 20.000 metrekarelik bir alanı kapsayan bir düzleme resimlenmiştir.

Gerçek ölçülerinde bir gemi modelinin iskele ve sancak tarafında yer alan panoramaların (her birinin sarılmamış hali yaklaşık 800 metre boyunda ve 13 metre yüksekliğinde idi) bir silindirden diğerine sardırılarak hareketli hale getirildiği bu devasa gösteri sırasında, geminin bütün hareketleri (sallanma yada yalpalama gibi) modelin altında yer alan hidrolik pistonlar sayesinde taklit ediliyordu. (Stephan Oettermann, “The Panorama”, s.179)

1.1.2.3 Minyatür Panorama

Cyclorama ve rotundalarının kendileri kadar dikkat çekici bir başka özellikleri de yine kendilerini tanıtmak için hazırlanan rehber broşürleri olmuştur. **(res. 1.29 – 1.30)** Bu broşürlerde, sergilenmekte olan panorama ile ilgili bilgilerin yanı sıra konunun - *yansıtıcı özelliğe sahip bir kürede, oluşan görüntüsünün iki boyutlu kağıt düzleme kopya edildikleri*- bir daire üzerinde yer alan küresel görünümü de yer alıyordu. İntibak planları olarak tanımlanan ve ziyaretçiye izleyeceği panoramanın bütünü hakkında bilgi veren bu çalışmalar, sonrasında -kısa süreliğine de olsa- bağımsız bir sanat formu olarak, 19.yüzyılın ilk çeyreğinde sanat galerilerinin satış listelerine koydukları işler arasına girmiştir. **(res. 1.31)**

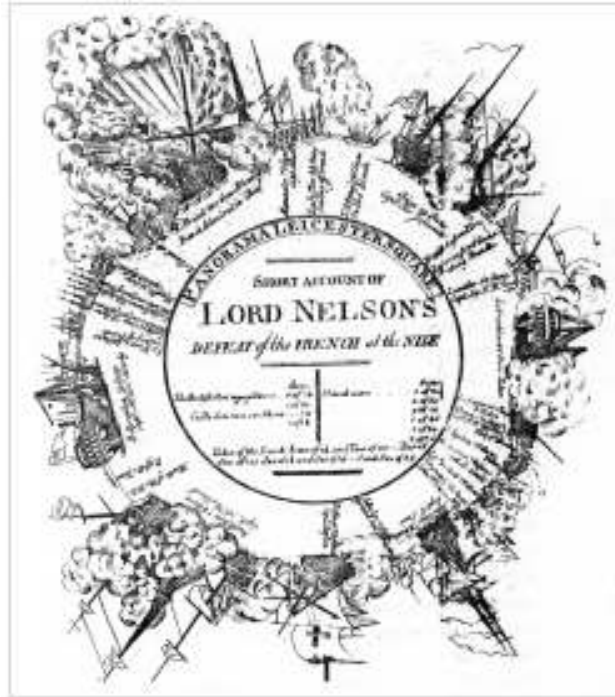
Büyük ölçeklerde gerçekleştirilmiş panoramaların insanı şaşkına çeviren etkisi, rotundalar dışında da ilgi görmüştür. Büyük versiyonları kadar zengin detaylar içeren ve ölçeği küçültülerek, kalın kapaklar arasında katlanarak ya da rulo yapıp özel ahşap kutulara konulabilecek hale getirilen panoramalar, evlere de girmesi yönünde ilgi yaratmış ve varlıklı ailelerin özel koleksiyonları için aranılan parçalardan biri haline gelmiştir. Öncesinde Litograf, sonrasında gravür gibi teknikler kullanılarak gerçekleştirilen ve konularını Avrupanın belli başlı şehirlerinden ve Britanya kolonilerinden alan panoramalar, 19. yüzyıl boyunca, tanınmış bir çok gravür ustası ve ressama saygınlık kazandırmıştır.

1.1.2.4 Cosmorama

19. yüzyıl gösteri panoramalarının, metrekaelerce alanı kapsayan devasa boyutları ve taşınamamazlığı, yapım maliyetlerinin yüksekliği de göz önünde tutulduğunda girişimcisine büyük risk ve huzursuzluk yaşatırken, minyatür panoramalar küçük ölçekli ve kolay taşınabilir olmaları dolayısı ile sınırlı da olsa satılan ve para eden bir sanat eseri olarak, koleksiyonerlerinin, sanatçıların ve sanat tacirlerinin yüzünü güldürmüş ancak yinede gösteri ve sergileme amaçlı olarak uygun görülmemiştir. “Cosmorama” yada “Europorama” olarak bilinen panorama

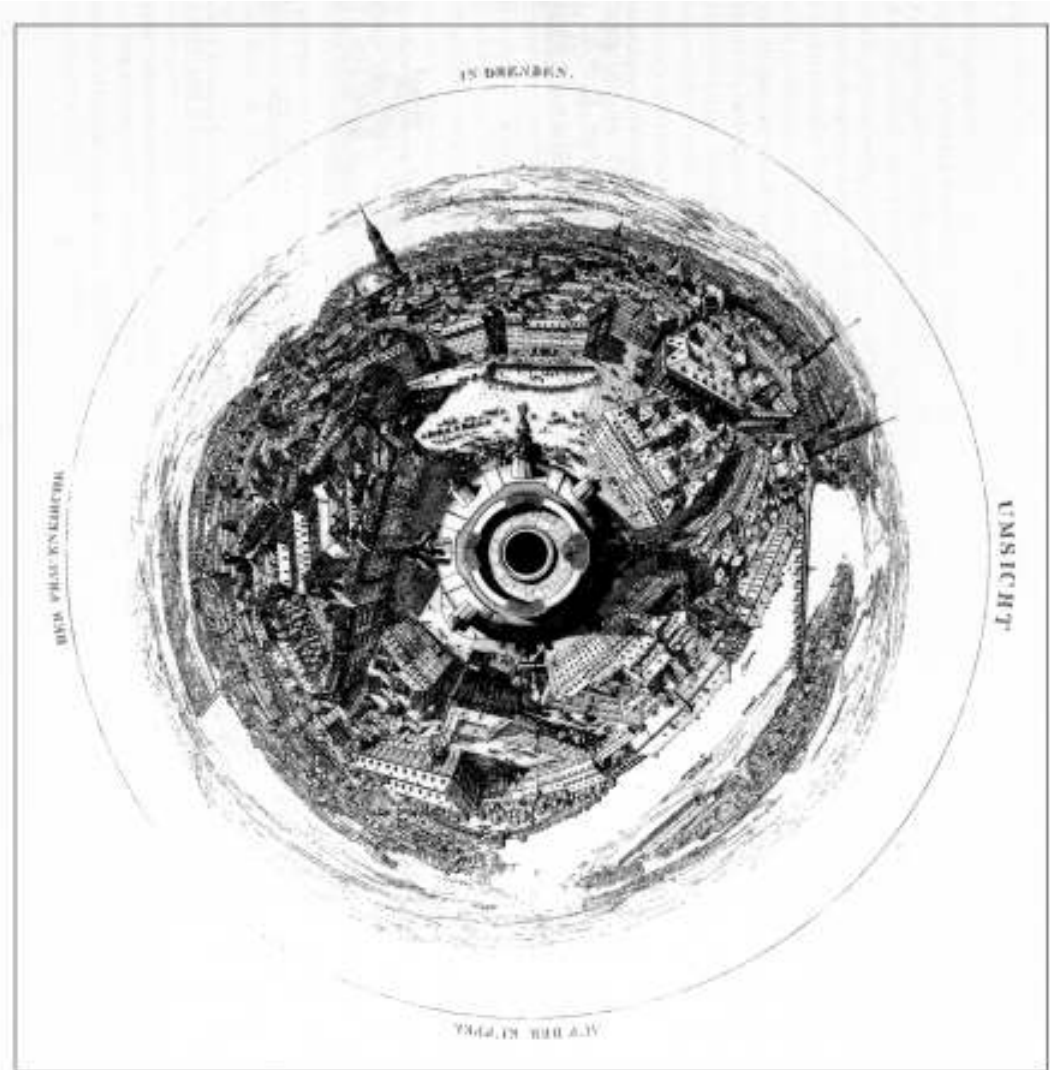

res. 1.29 Londra Panoraması için intibak planı, 1792, R. Barker, (Guildhall Kütüphanesi, Londra)

res. 1.30 "The Battle of Nile" panoramasının intibak planı, 1799, Henry Aston BARKER

Lord Nelson'un Fransız bozgununu (Nil nehri, Mısır) anlatan bu panorama, Leicester Square Panorama Rotundasında (Londra, İngiltere) sergilenmiştir.

res. 1.31 "Dresden Cyclorama", 1824, *Karl August RICHTER*, (Nordost Kütüphanesi-L neberg)

resimleme tekniğinin bulunması ile önceki panorama sunumlarının olumsuz özelliklerini yok etmek mümkün olabilmiştir.

Yarım daire formlu kasaların içersine konulan, kağıt rulolara yapılmış suluboya çalışmalar, yine resmi karşılayacak şekilde kasa üzerine monte edilmiş ve yarım daire şeklinde konumlandırılmış bir dizi büyütücü dışbükey mercek bakaçla, izlenmesi sağlanıyordu.

Resim aydınlatmasında çoğunlukla gün ışığından faydalanılan ve daha çok pencere önlerinde yer alacak şekilde konumlandırılan Cosmoramalar bütün canlılık ve doğallıkları ile gözler önüne serilirken, öte yandan gaz yağı kandilleri gibi yapay ışık kaynaklarının verebileceği zararlardan da korunmuş oluyordu.

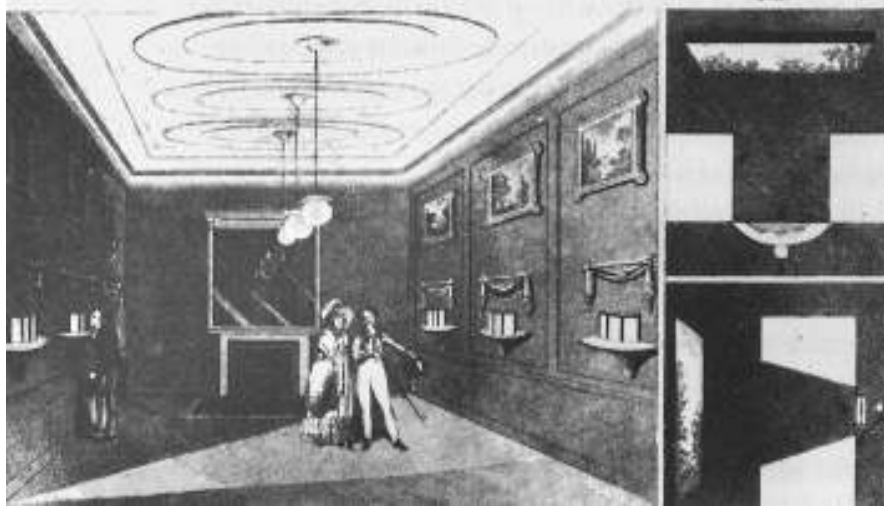
Göreceli olarak daha büyük Cosmoramalar, birbirlerinden kolaylıkla ayrılarak toplanabilmeleri amacıyla -çoğunlukla kumaştan – bölünmüş bir çok parçadan oluşuyordu. Böyle bir durumda setin tamamı kolaylıkla taşınabilir bir şekilde daha küçük yerleşim yerlerine, şehir ve kasabalara kadar ulaştırılarak panoramanın görülebilmesine olanak tanınmış oluyordu.

Cosmoramalar, cycloramalar ile yaratılan illüzyon etkisinin aynısını seyircisine veremiyordu. Sanatçılar, bu eksikliğin yaratabileceği sıkıntıyı, cycloramaların tam aksine konularını sık aralıklarla değiştirerek telafi etmeye çalışmıştır. Yaptıkları seyahatlerde birkaç resim setini sürekli yanlarında taşıyan cosmorama ressamaları buna ilave olarak uğradıkları her durakta o yörenin ilgi çeken bölgelerini resimlemişler ve bunları sergileyerek repertuarlarını da genişletmişlerdir.

Özellikle 19.yüzyılın ilk yarısında Cosmoramalar sergilemelerinde izleyenine sunduğu çeşitlilik ve sergileme biçiminde yatan farklılığı ve gördüğü ilgi ile, büyük panoramalar kadar popüler olacağını ispatlamıştır. Ancak bununla beraber zaman zaman çeyrek daire formlara kadar küçülen ve bir kasa içersinde mercek düzeni olmaksızın sergilenen sıradan yağlıboya ve suluboya resimler de Cosmorama olarak tanımlanmışlardır.

Cosmoramalar, geleneksel peep-show* gösterimleri ile teknik olarak benzeşirken, sergiledikleri resim türü ve kalitesi açısından büyük farklılıklar taşır. Resmi gerçekçilikten uzaklaştıracak şekilde ilkel bir çizim tekniği ile ele alınmış, ucuz gravür baskıların karşısında cosmoramalar, orjinallikleri ve yüksek estetik standartlar gözetilerek ele alındıkları resimleme anlayışı ile saygınlık kazanmıştır. Öte yandan Cosmorama ressamı hayranlık duydukları büyük panoramaların yarattığı illüzyon etkisini taklit etmek istemişler ancak onlarla boy ölçüşecek kadar başarılı olamayarak peep-show tekniğinden ilham alıp özgünleştirdikleri sunum tekniği ve yarattığı farklılıkla kendilerine yer edinebilmiştir.

Teknik ve içerik bakımından peep-showlardan üstün konumunu sürekli koruyarak gösterimlerine uzun yıllar devam edilen cosmoramalar, bir sokak panayırı eğlencesi olarak hiç görülmemiş ve yer yer kiralanan sergi salonlarında ya da otel lobisi ve benzeri mekanlarda sergilenerek, izleyici kitlesini eğiten ve onlara konum ve ayrıcalık kazandıran bir sosyal olgu olmuştur . **(res. 1.32)**

res. 1.32 Cosmorama, 1821, (John Johnson Koleksiyonu, Bodleian Kütüphanesi)

*

Peep-show; Sahne olarak tasarlanmış seyir kutusu içerisinde bir dizi hareketli resim ile oluşturulan gösterimin, küçük bir aralık içersinden seyredilebilmesine imkan tanıyan sahneleme tekniğidir. (Sally Wehmeier, "Oxford Advanced Learner's Dictionary", s.860)

1.1.2.5 Myriorama

İsmini Yunan'ca "Myrias (On bin)" ve "Horama (Görüş/bakış)" kelimelerinin biraraya getirilmesinden türetilerek alan Myriorama, panoramik bir manzarayı farklı kombinasyonları ile görülebilmesine imkan tanıyacak şekilde betimlenmiş çalışmalardır. Genişlikleri birbirlerine eşit parçalar halinde bölünen panoramanın özelliği, parçalarının birbirinin peşi sıra ve aynı dizilimi korumaksızın yerlerinin değiştirilmesi durumunda bile bütünlüğünü koruyarak (ufuk hattı ve konu, kesintiye uğramaksızın birleşerek) resmin farklı varyasyonlarının* elde edilebilmesidir. (res. 1.33)

Myriorama, 1802 yılında bilimadamı, fizikçi ve eğitimci Jean Pierre Brés (1760 – 1863) tarafından Paris'te icat edilmiş daha sonra Londra'da John Heaviside Clark (1771-1863) tarafından üzerinde yapılan önemli çalışmalarla geliştirilmiştir.

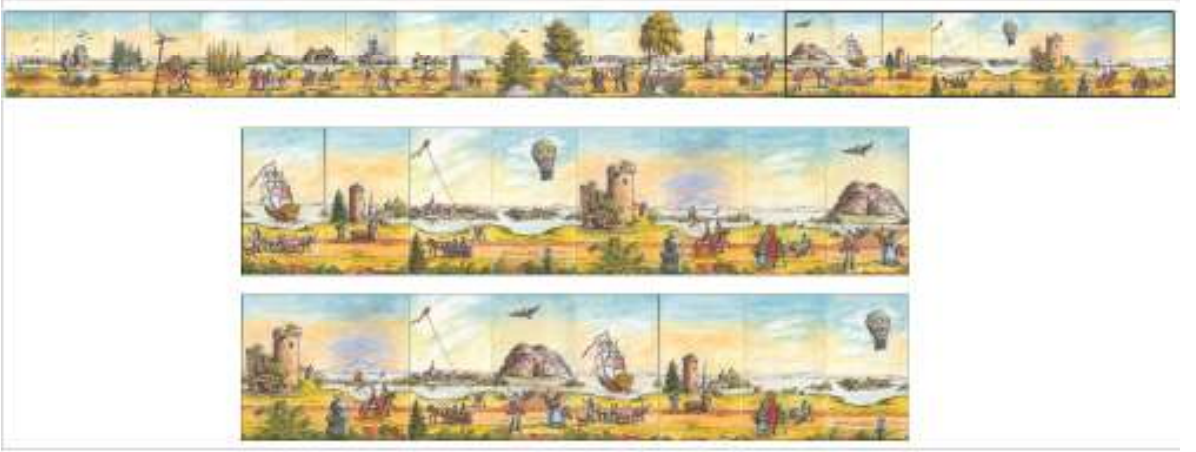
Önceleri büyük ölçekli olarak tasarlanıp -belkide cycloramalarla yarışacak-yeni bir ilgi merkezi olacağı düşünülen Myriorama, sonraları küçük formatlı olarak tasarlanarak pazar bulmuş ve bir çocuk eğlencesi olarak kar getiren ticari bir ürün haline gelmiştir. (fot. 1.5)

fot. 1.5 Günümüzde halen satılmakta olan Myrioramalardan birinin kutusu

*

Myrioramalarda, farklı varyasyonlarda neredeyse sonsuz ihtimalde kombinasyon elde edebilmek olasıdır. Örneğin 24 parçadan oluşan bir Myriorama'da sexstrilyonlarca (tam olarak 1.686.553.615.927.324.187.720) olasılıkta anlamlı bir bütünlüğü biraraya getirebilmek mümkündür.

res. 1.33 Nadirde olsa örnekleri günümüzde halen satılmakta olan 24 kartlı bir Myriorama'nın sekiz adeti ile oluşturulan iki kombinasyon...

1.2 Sahne sanatlarında panorama kullanımı

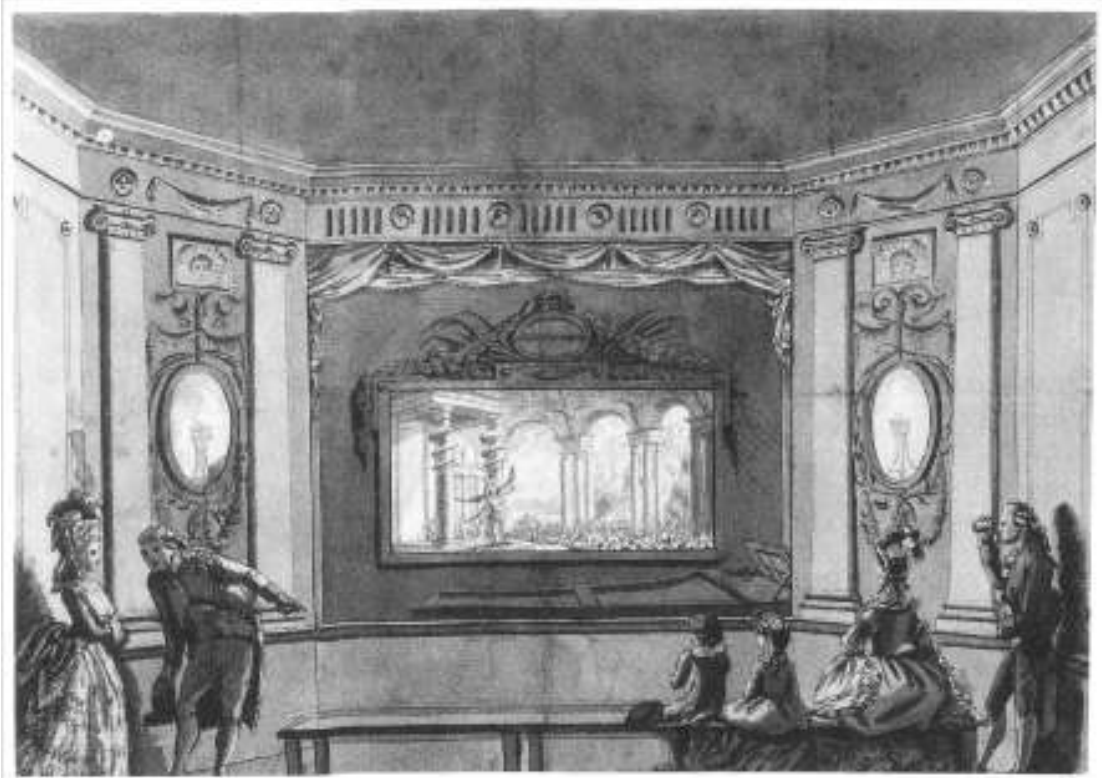
“Yaşayan Tablolar” olarak da adlandırılabilir mekanik figürler ile bezeli resmin geçmişini panorama ve dioramalardan çok daha eski dönemlere dayanır. Geleneksel asya gölge kuklası geleneği, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren keyif alınan bir moda haline gelmiş ve yapısında üç boyutu barındıran, Eidophosikon, diorama ve cycloramalara ilham kaynağı olmakla beraber, bu tekniklerin tiyatro ve heykelin geçmişine bağlanmalarını sağlayarak, söz konusu sanatları sahiplenmelerine yol açmıştır.

1. 2. 1 Dekor tasarımında panorama

Napolyon dönemi imparatorluk beğenileri dikkate alındığında başlangıçta Fransız tiyatrosunda, sahnelenen eserler kaynağını, neo-klasik dramaların konu edindiği tragedyalardan almasına rağmen 19. yüzyıl Fransız tiyatrosuna hakim olan form halkın beğenisi ve tercihleri doğrultusunda traji-komedy ve pastoral üslupla yazılmış melodramların konu edinildiği ve “Bulvar Tiyatrosu” olarak da bilinen popüler dramalar olduğu görülür. Melodramlar neo-klasik öğretiden uzak Antik Yunan’dan ilham alınarak popülize edilmiş ve geniş halk kitlelerini etkisi altına alarak Romantik dramaya zemin hazırlamıştır. Tiyatronun o güne kadarki katı, suni ve sıkıcı yapısı, dehşet verici ve duyarsız dünyanın etkileri örselenmiş kahramanların çılgına dönmüş hallerini betimleyen melodramatik ve duygusal öğelerden, tarihsel olaylara ya da doğal felaketlere kadar ele alınan konularla kırılması sağlanmış, oyun yazarlarının ve tasarımcılarının sahne tasarımında kasıtlı olarak tercih ettikleri renk harmonileri ile oluşturulan egzotik mekanlar ve dekorları ile izleyicinin algısının daima açık tutulmasına çalışılmıştır. Bu yaklaşım, 19.yüzyıl sahne resminde ve dekorunda kapsamlı bir tasarımı ve özel efekt kullanımını gerektiren tekniklerin gelişimine de etken oluşturmuştur.

1.2.1.1 Eidophusikon

Philipp Jacques Louthembourg (1740-1812)'un "Eidophusikon"u(**res. 1.34**) dioramanın bulunuşuna kaynaklık etmiş ilk öncü buluşlardan biridir. Bu teknikte de amaçlanan izleyicinin dikkatini bir merkezde tutan sahne performansı kurgusu yaratmaktır.

res. 1.34 Eidophusikon, *Edward F. Burney, (British Museum, Londra)*

"Eidophusikon" popüler olduğu dönemlerde, aktörsüz ve figürsüz "peep-show" (**bkz. Dipnot. s.32**) tiyatrosu olarak "doğayı taklit eden" bir yapı olarak tanımlanmıştır. Diğer panorama ressamlarından çok önce Louthembourg, geleneksel resimden oldukça farklı yeni bir sanat kolu yaratarak yeteneğini ortaya koymuş ve kendi hayal dünyasını resimlerken geometri, matematik ve ilgili alanlardaki bilgisini kurguladığı "Eidophusikon" u tiyatroya adapte etmek amacıyla kullanmıştır. "Journal des Luxus und der Moden" 1823 yılında "Eidophusikon" izlenimini okuyucuları ile şöyle paylaşır;

“ Greenwich Park’ın tepelerinden bir bakışın yer aldığı sunumu içeren yaklaşık 2 mt. genişliğe ve 2.5 mt. derinliğe sahip sahne, kartondan kesilerek meydana getirilmiş evleri ve ağaçları, ön planda yosun ve likenlerden oluşmuş fundalığı andıran mantardan yapılmış dekoru ile doğru ve gerçekçi bir perspektif anlayış içerisinde kurgulanmıştı. Perde açıldığında gün doğumu öncesini betimleyen, kaynağı belirsiz bir tür ışık kaynağı ile yıkanan sahne, sonrasında ufuk hattı boyunca zayıf ve belirgin olmayan bir aydınlık olarak görünüyor, griye çalan açık tonlarda puslu bir hal alan ve adeta sisli bir seher vaktini andıran sahne, safran sarısı tonlarda yaldızlanmış bulutların, süzülerek geçişleri ile tamamlanıyordu. Bu arada sahne ışığının parlaklığı ve renk doygunluklarının şiddetini arttırması gün ağarma efektinin gerçekleşmesini sağlıyor, öncesinde tepeleri ve ağaçları aydınlatan ışık, sonrasında binaları, çatıları ve sahnenin genelini aydınlatarak, inanılmaz ihtişamı ile parıldayan yaz güneşinin, manzaranın bütününde kendini göstermesini sağlıyordu.”¹¹

Resimsel tiyatrodaki kullanılan “mekanik” fikri kadar “transparanlık” da dioramanın geliştirilmesine ilham veren bir unsur olmuştur. Işık geçirgenliğe sahip malzemelerin bir tiyatro dekoru malzemesi olarak kullanımından önce ev dekorasyonlarında kullanılması fikri Jacob Philipp Hackert tarafından ortaya atılmıştır. Konusunu kır manzaraları ve bahçe düzenlemelerinden alan panoramik kompozisyonların cam üzerine resmedilerek ahşap bir kutu ile çerçevelendiği ve arkasından bir dizi gazyağı lambası ile aydınlatılarak görülebilir olduğu ve aynı zamanda taşınabilir de olabilen bu dekoratif eşyalar 1800’lü yıllar civarında ev dekorasyonunda popüler olmuştur.

Dekoratif bir özellik taşımasının yanı sıra bir sergileme ve sunum şekli olarak da düşünülen bu teknik, Caspar David Friedrich tarafından müzik eşliğinde sergilenen büyük transparan işlerin sunumlarında da kullanılmıştır. Yaptıkları sulu boya resimlerin kağıtlarını yağ ile ovalayarak ya da incelterek ışık geçirgenliklerinin artmasını sağladıkları transparan resimleri ile ünlenen bir diğer sanatçı ise Franz Niklas König (1765-1832) ve öğrencisi panorama ressamı Marguard Woher’dir. Bu sanatçılar bir tür fotoğraf öncesi “Slide show” olarak da adlandırılacak gösterilerine “Diaphanorama” ismini koymuşlar ve Paris’te yaptıkları gösterimler Daguerre’e dioramasını yaratmada kaynak oluşturmuştur.

¹¹ Stephan Oettermann, “**The Panorama**”, s.71-73

1.2.1.2 Diorama

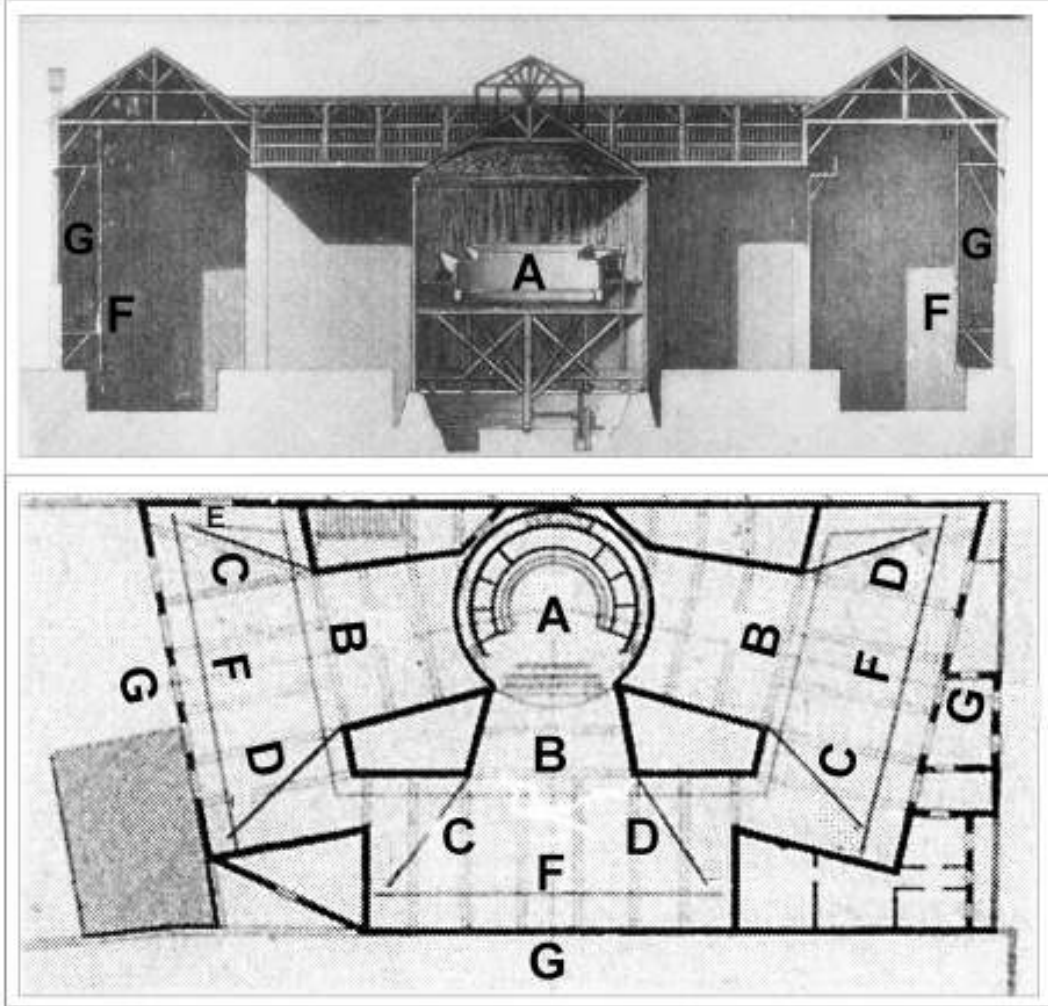
Daguerreotype'ın bulan kişi olarak fotoğraf tarihine adını yazdıran Louis Jacques Mande Daquerre bu dönemde meslektaşı Pierre Lue Charles Ciceri ile birlikte önemli sahne tasarımcılarından biri olmakla birlikte, kendi buluşu olan "Diorama" yı sahne dekoru olarak uygulayan sanatçı olarak tarihe geçmiştir.

Diorama'nın gelişiminde kilit öneme sahip Daguerre, fotoğrafçılığı ve sahne tasarımcılığının yanında usta bir panorama ressamı olarak ün yapmış, ustası ve ilk panorama ressamlarından Pierre Prevost'un (1764-1823) asistanı olarak opera toplulukları için mekan resimlemeye başlamış ve sonrasında sahneye uyarladığı resimlerinde yarattığı yanılsamaların ve efektlerin doğallığı ile ün yaparak, -özellikle o dönem Theatre Ambigue-Comique'de tasarladığı sahne resimlerindeki gerçekçiliği ile takdirleri toplamıştır.

İlk olarak Temmuz 1822' de Paris'te izleyicileri ile buluşan ve gelişim gösteren diorama , Charles Bouton'un (1781-1853) deneyimli ressamlığı, Daguerre'in sahne ışıklandırması ve tasarımında ki olağanüstü deneyimi ile oluşturulan ortaklık sonucu şirketleşen bir yapı içerisinde ticari bir hal almıştır.

Diorama gösterimlerinde resim, izleyiciyi çepeçevre kuşatmamaktaydı. Ancak izleyicilerin üzerinde bulunduğu platform, her on beş dakikada bir dönerek yaklaşık 21,5 metre genişliğinde ve 13.5 metre yüksekliğinde iki ayrı tablonun görülebilmesine olanak sağlamış oluyordu. (**şek. 1.2**)

Bu sistemin çalışma tekniği ve sunumunun yarattığı bir diğer ayrıcalık, sergilenen resmin yapıldığı materyalin ışık geçirgenliğinde ve resmin detaylarının

şek. 1.2 Bir diorama planı:

- A) Kendi ekseninde döndürülebilir seyirci platformu
- B) Sahne önü
- C/D) Sahne paravanları
- E) Giriş
- F) Resmin yer aldığı düzlem
- G) İp ve makara sistemlerinden oluşan düzeneklerin bulunduğu bölüm

bazılarının kumaşın ön yüzüne, bazılarının ise arka yüzüne resmedilmesinde yatmaktadır. Gün ışığı ya da yapay ışık ile görünür hale gelen eserin, ışık geçirgenliğine veya örtücülüğüne sahip renklendirilmiş tül ve benzeri kumaşlarla filtre edilerek aydınlatılması ya da gölgelendirilmesi yolu ile derinlik ve perspektif etkisi sağlanır. Böylelikle sahnede üç boyut etkisinin algılanabilmesi olanaklı hale gelir. İpler ve bağlandıkları makara sistemleri ile sınıflandırılmış ve belli bir mantık ve düzenleme silsilesi içerisinde devreye giren bu yapı, sahne ya da resmin sürprizlere açık farklı varyasyonlarda değişiminin izlenebilmesini mümkün kılıyordu. Öte yandan bu teknik, Daguerre'in çok bilinen dioramalarından birisi olarak kabul edilen "S.t Etienne-du-Mont'da Bir Gece Yarısı Ayini" adlı çalışmasında "- kilisenin gün ışığında ve boş, daha sonra gece yarısı ayini için gelen insanlarla dolu olarak gösterildiği- günün geceye ya da gecenin güne dönmesi gibi dünyevi bir takım sıradan doğal gerçekliklerin sahneye konulabilmesi ve hareket olgusunun canlandırılarak, zamanın algılanabilirliğinin de sahne resmine kazandırılması açısından önemlidir. Panoramik resmin dolayısı ile Cycloramaların devamında Dioramaların kullanımı ondokuzuncu yüzyıl boyunca son derece yaygınlık kazanmış ve kısa bir süre sonra da teatral kullanıma girmeye başlamıştır. Ancak öte yandan, sahne ışıklandırma kontrolü gerektirmedikleri için panoramalar, dioramalar yerine tercih edilmiştir. Dioramaların, devasa, taşınamaz ve hantal yapıları, dekor tasarımındaki yerinin zaman zaman tartışılmasına yol açmıştır. Sahne sanatlarında kullanımının zorluğu, dekorda yakalanılması gereken gerçekçiliğe, taşınması gereken hayat dolu canlılığa engel tutumu ve cycloramaların sahip olduğu görsel mükemmelliğe ulaşamadığı gerekçe gösterilerek eleştirilmiştir. Bu dönemde dioramaya yapılan tüm eleştiri ve yargılar, hareketli "sahne panoramalarının" geleceğe yönelik gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Hareketli sahne panoramalarında , Metrelerce uzunlukta bir kumaşa devamlılığı olan bir manzara ya da birbirini takip eden sahnelerin resimleri yapılıyor ve bu kumaş sahne tavanına monte edilmiş bir ray sistemine, yanlarda ise dikey pozisyonda bulunan makara ya da silindirlere (bkz sayfa 26/ res. 1.27) tutturuluyorlardı. Makara döndürüldüğünde, kumaş üzerine bezenmiş çeşitli karakterler, gemiler, atlı figürleri ya da manzaralar, sahnenin bir ucundan diğerine hareketlilik kazanarak dekoru tamamlıyordu.

2. BÖLÜM

Görüntü Sanatlarında Panorama *

19. Yüzyıl sadece bilim ve sanayileşme alanında değil sanat ve insan yaşamı üzerinde de kuvvetli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Kentleşme sürecini hızlandıran endüstri devrimi, başlangıçta Romantikleri doğaya yöneltmiş, sonrasında fotoğrafında icat edildiği döneme denk düşen süreçte ortaya çıkan genç izlenimci hareket ile birlikte sadece manzara değil, kent yaşamı da resimlere konu edilmiştir.

Camera Obscura'nın kullanımı ile elde edilen taslaklardan tuvallere aktarılan kusursuz gerçeklik, görüntünün fırçaya ihtiyaç kalmaksızın kimyasal yollarla saptanabilmesi ile 19. yüzyılda yeni bir boyut kazanmıştır. Duyarkat teknolojilerinin birbiri ardına geliştiği ve tekniklerin birbiri ardına keşfi ile başlayan bu dönemde , fotoğraf ile resim arasında bocalama yaşanırken, yepyeni bir icadın heyecanı ile bulgulama ve deney yolunda ilerleme kaydedilebilmesi sağlamıştır. Bilimsel araştırmaların yoğunlaştığı, bilginin arttığı 19.yüzyılda birçok alanda katkısı tartışılmaz olan illüstratif resim yerini hızla fotoğrafa bırakmıştır.

Panorama tıpkı resim sanatı ve tarihi içerisinde yerini aldığı gibi fotoğrafın da ilk yıllarından itibaren - resimden gelen tanınmışlığı ile - çağına tanıklık eden fotoğrafların üretilmesinde kullanılan bir teknik olmakla birlikte, fotoğraf mekaniği, optiği ve kimyasında gelişmelerden en çok yararlanan alanlardan biri olmuştur.

2.1 Panoramik Fotoğraf teknolojisinin tarihsel gelişim süreci

Tarihsel gelişim süreci içerisinde panoramik fotoğraf makineleri ve kullanım teknikleri incelendiğinde, panoramik fotoğrafın gelişiminin, makine ve duyarkat teknolojisinin gelişimi ile paralel bir süreç geçirdiği görülür. Bu dönem, büyük ve hantal

* Bu bölümde yer alan bazı fotoğrafların büyük boyut seçeneği tezle birlikte sunulan Ek CD'de bulunmaktadır.

körüklü fotograf makinelerinin ve kullandıkları ışığa duyarlı malzemenin, cam ya da bakır tabanlı katı duyarkatlardan, elde taşınabilir makinelere ve bu makinelerde kullanılan kağıt ya da jelatin tabanlı esnek filme kadar giden bir evrim sürecidir.

Panoramik fotoğrafın teknik gelişimi incelendiğinde 4 aşama geçirdiği görülür. Bu aşamalar;

Birinci evre; Geleneksel körüklü makinelerin kullanılarak parçalı panoramaların elde edildiği evredir.

İkinci evre; Panorama çekme amaçlı tasarlanmış öncü makineler ve bu makinelerde kullanılan kavislendirilmiş cam ya da metal duyarkatların kullanıldığı erken dönemi içine alır.

Üçüncü evre; Selüloit filmlere özgü tasarımların geliştirildiği dönemdir.

Dördüncü evre; Sayısal fotoğraf teknolojisinin gelişimi ile panoramik birleştirme programları ve sayısal fotoğraf makineleri ile yaşanan günümüz süreci

olarak özetlenebilir.

2.1.1 Parçalı panorama

Fotograf kimyası ve duyarkat teknolojisi, Louis-Jacques-Mandé Daguerre (1787-1851) 'in buluşu **Daguerreotype** * plakalarla gelişmeye başlamış (fot. 2.6, 2.7, 2.8), Kalotip ve Frederick Scott Archer'ın geliştirdiği ıslak kolodyon ** duyarkatların kullanılması ile devam etmiştir. Bu dönem içerisinde fotoğrafçılar, geleneksel kameralarını (Işığa duyarlaştırılmış cam ya da bakır levha pozlandıran körüklü makineler) bir sehpa düzeneği üzerinde ufka paralel ekseninde döndürebilecek şekilde kurarak görüntülemek istedikleri açıyı parça, parça fotoğraflayıp panorama haline getirme yolunu seçiyorlardı. Bu yöntem günümüzde panorama elde etmek için kullanılabilen basit çözüm yollarından bir tanesidir. (fot. 2.9)

fot 2.6 San Francisco Panoraması, 1853, Daguerreotype, (The Daguerreian Society)

* **Daguerreotype**; Gümüş ile kaplanmış Levha, İyot buharına tutulur; Böylelikle elementel gümüş ışığa duyarlı gümüş iyodüre dönüşür. Pozlandırılan levha civa buharına tutulur. Bu işlemle elementel gümüş, civa ile amalgam oluşturur. Böylelikle ışık almış yerlerde beyaz gümüş amalgam oluşurken, ışık almamış yerler koyu kalır ve görüntü pozitif oluşur. (Prof. Güler Ertan-Yrd.Doç.Bülent Erutku, Açıklamalı Fotograf Terimleri Sözlüğü, s.48)

** **Islak Kolodyon**; Potasyum iyodür içeren kollodyon, cam plaka üzerine dökülür ardından gümüş nitrat çözeltilisine batırılarak ışığa duyarlı hale getirilir. Kuruma sonucu duyarlılık azaldığı için henüz yaşken pozlandırılan levha geliştirme işleminden sonra kurutulur. Daha sonra negatif görüntünün, gümüş klorür ile duyarlaştırılmış kağıt üzerine baskısı yapılarak pozitif elde edilir. (Prof.Dr. Emre Dölen, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotograf Bölümü Fotograf Tarihi(Ders Notları) Teknik Gelişmeler (1840-1914), s.5-8)

fot. 2.7 San Francisco, 1851, *Martin Behrman*, (Amerikan Kongre Kütüphanesi, Washington D.C)

Beş Adet Daguerreotype plakadan oluşan San Francisco Panoraması

fot. 2.8 Cincinati Nehri'den bakış, 1848, *Fonteyne ve Porter*, (Cincinati Halk Kütüphanesi, Ohio-A.B.D)

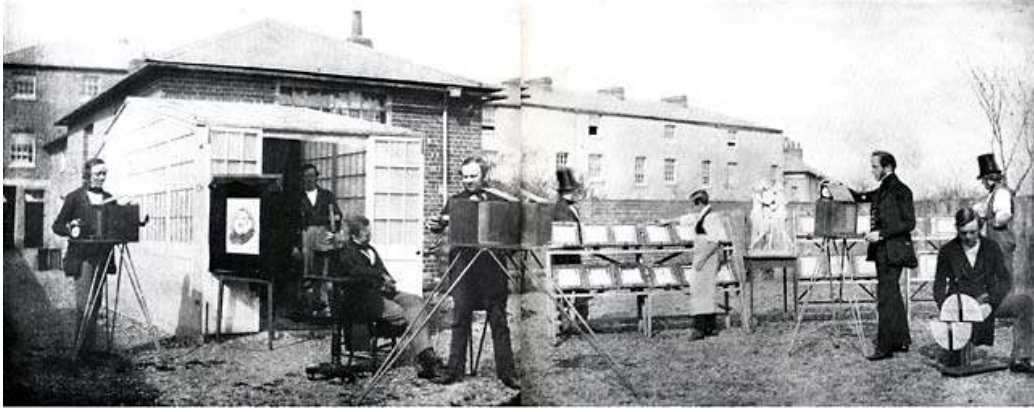
8 Adet Daguerreotip plakadan oluşan bu panorama Cincinati Halk Kütüphanesinin birinci katında sergilenmektedir.

fot. 2.9 Tennessee - A.B.D, 1864, *George Barnard*, (Amerikan Kongre Kütüphanesi, Washington D.C)

Islak Kolodyon cam negatiflerin kullanıldığı, geleneksel köruklü makine ile çekilmiş panorama...

Parçalı panoramik fotoğrafın belki de ilk uygulayıcısı sayılabilecek W.H.F Talbot, başka fotoğrafçılara da esin kaynağı olacak bu tekniği, 1846 yılında İngiltere Reading'te kendi stüdyo-laboratuvarının fotoğrafı olan panorama ile tanıtmıştır. (fot. 2.10) Baskılar ise yine kendi buluşu olan **Kalotip**^{*} işlemi ile elde edilmiştir.

fot. 2.10 William Henry Fox Talbot (ortada) atölyesi, 1846, (*The National Museum of Photography, Film & Television. Bradford, İngiltere*)

Fotoğraf tarihinin panoramaya öncülük etmiş önemli fotoğrafçılarından başında, Kraliyet fotoğraf derneğinin kurucularından olan Roger Fenton gelir. Kırım savaşı fotoğrafları ile tanınan Fenton'un (fot. 2.11) yanı sıra Francis Frith (Mısır fotoğrafları), Carleton E. Watkins (fot 2.12) (Amerikanın vahşi batısı ile ilgili fotoğrafları), parçalı panoramalarla ün yapan belli başlı fotoğrafçılar olmuşlardır.

Hareket olgusunu vurgulayan fotografik çalışmaları ile tanınan Eadweard Muybridge aynı zamanda parçalar halinde oluşturduğu panoramalarla döneminin ilk öncü panoramistleri arasında yer alır. Tıpkı Robert BARKER'ın (Bkz. Sayfa 20) kent manzaralarını konu edinen panoramik resimlerinde olduğu gibi o da, 1870'li yılların sonlarında panorama fotoğraflarıyla San Francisco kentini belgelemiştir. (fot. 2.13)

*

Kalotip baskı; Kaliteli yazı kağıdı gümüş nitrat solüsyonu ile ışığa duyarlı hale getirilir. Pozlandırılan kağıt üzerinde oluşan gizli görüntü gümüş nitrat, asetik asit, gallik asit banyoları ile geliştirildikten sonra görüntü, sodyum hiposülfid ile tespit edilerek negatif olarak sabitlenir. Sabitlenen bu negatif ikinci bir kalotip kağıda kontak yapılarak pozitif dönüşürülür.

fot. 2.11 Sivastopol Platosunun fotografik panoraması, 1855, Roger FENTON (1819-1869), (Kongre Kütüphanesi- P&P Online Katalog- Washington D.C)

Roger Fenton, Kırım Savaşı'nı sistematik bir biçimde fotoğraflayarak belkide erken dönem fotoğrafın ilk dokümantasyonunu gözler önüne serer. Dört aydan biraz daha kısa bir sürede (8 mart-26 haziran 1855) ve olağanüstü zor koşullar altında 360 adet fotoğraf çekebilmeyi başarmıştır. Fotoğraflar, çarpışma yada savaşın yıkıcı etkilerini yansıtmaktan çok, duyarlılıkla ele alınmış cephe arkası yaşamı konu edinir.

fot. 2.12 Sonoma Vadisi, El Verano ve Vicinity'ye bakış, 1887, Carleton E. WATKINS, (Bancroft Kütüphanesi, Kaliforniya Üniversitesi- Berkeley/A.B.D)

fot. 2.13 San Francisco Panoraması (1878), Eadweard Muybridge (1830-1904), (Paul Hill," Eadweard Muybridge55", Phaidon Press Limited)

Islak Kolodyon yöntemi ile oluşturulan bu çalışma 54x66cm (18x22 inch) cam plakaların kullanıldığı körüklü makine ile gerçekleştirmiştir. 13 parçadan oluşan panorama, Yaklaşık 5 metre uzunluğundadır.

François Arago, Paris Bilimler Akademisinde Daguerreotip ile ilgili yaptığı sunumda, bu yeni buluşun bilimsel araştırmalarda ve özellikle arkeoloji alanında büyük faydalar sağlayacağını vurgulamıştı. Arago bu sayede tarihi eserlerin ve buldukları coğrafyanın ileride başlarına gelebilecek doğal afet, yıkım ve yağmaya karşı hiç değilse fotoğraflarla sonsuza dek yaşatılabileceklerini belirtiyordu.

Arago'nun bu öngörüsü , Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleştirilen örneklerinde olduğu gibi içlerinde panoramaların da olduğu, eski İstanbul fotoğrafları ile kendini ispatlamıştır.

Egzotik yaşam biçimi, eşsiz coğrafyası ile öteden beri avrupalı ressamların konu edindikleri bir şehir olan İstanbul, Henry Aston Barker , Daguerre, Bruyn, Merian, Peterson gibi ressamların (bkz. Sayfa 7-8-9) panoramaları ile ünlenerek, 19. yüzyıl fotoğrafçılarına da esin kaynağı oluşturmuştur.

İstanbul'un konu alındığı, Parçalı Panorama tekniği ile yapılmış örneklerle, Christophere Oscanyan (**fot. 2.14**), James Robertson-Felice Beato (**fot. 2.15**), Paskal Sebah (**fot 2.16**), Sebah-Joaillier (**fot 2.17**) ve Gülmez Kardeşler (**fot 2.18**) gibi fotoğrafçıların işleri arasında rastlanabilir.

fot. 2.14 Galata'dan İstanbul Panoraması, 1876, Christophere Oscanyan
(Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C.)

fot 2.15 Beyazıt Seraskerlik Kulesinden İstanbul Panoraması, 1857, *James Robertson & Felice Beato*, (*Pierre de Gigord Koleksiyonu – Paris*)

(ÖZTUNCAY Bahattin, 2003, *Dersaadetin Fotoğrafçıları (cilt 2)*, Aygaz A.Ş – Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri Tic. A.Ş., İstanbul)

fot. 2.16 Galata Kulesi'nden İstanbul Panoraması, 1862, *Paskal Sebah*, (*Wilson Center for Photography – Londra*)

(ÖZTUNCAY Bahattin, 2003, *Dersaadetin Fotoğrafçıları (cilt 2)*, Aygaz A.Ş – Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri Tic. A.Ş., İstanbul)

Galata Kulesinden çekilen bu panoramada ön planda Tophane semti ve 1863 yılında yanan Topkapı Sahil Sarayı görülmektedir. Uzak planda ise Üsküdar, Kız Kulesi ve Selimiye Kışlası ve Kadıköy semtleri yer almaktadır.

fot. 2.17 Galata'dan İstanbul Panoraması, 18?, *Sebah&Joallier*, (*Kongre Kütüphanesi-P&P Online Katalog- Washington D.C/ A.B.D [Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C. 20540 A.B.D)*

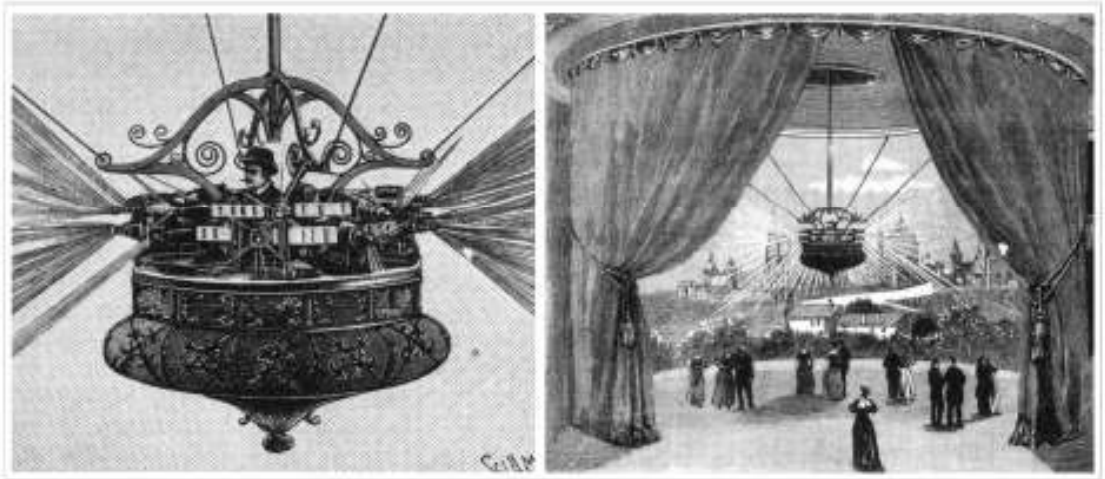
fot. 2.18 Rumeli Hisarı Sırtlarından Boğazın Anadolu Yakası, 1890, *Gülmez Kardeşler* (*ÖZTUNCAY Bahattin, 2003, Dersaadetin Fotoğrafçıları (cilt 2), Aygaz A.Ş – Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri Tic. A.Ş, İstanbul)*

2.1.2 Sinematografik Panorama

Parçalı panorama tekniğinin, yaygın olarak kullanıldığı 19.yüzyılın ikinci yarısında, üretilen işler Daguerreotip ya da kağıt baskılar üzerinde basılı bir fotoğraf olmakla kalmamıştır. Buna paralel -çok yaygın olmamakla birlikte-, cycloramaların bir benzeri olan çoklu ekranlı gösterimler özellikle o dönemler gerçekleştirilen teknoloji fuarlarında büyük ilgi toplamıştır.

2.1.2.1 Stereopticon - Cyclorama

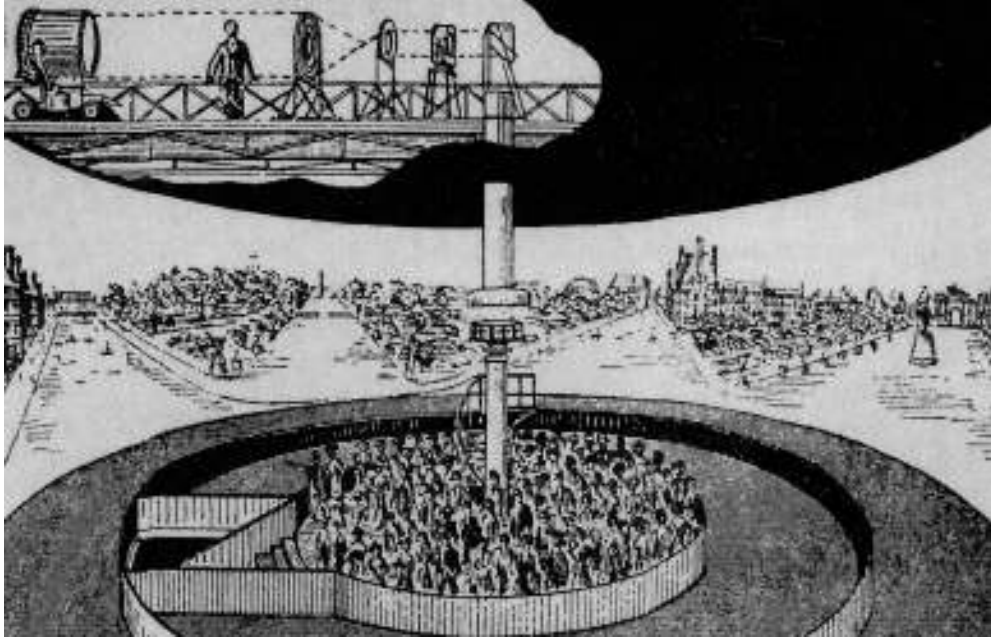
24 ve 27 Ağustos 1894 yılında Charles A. Chase, Stereopticon - Cyclorama adını verdiği gösterimini izleyicileri ile buluşturmuştur. Görüntünün perdeye yansıtılmasını sağlayan 8 adet yansıtıcı makinenin ile gerçekleştirilen bu gösteride, Büyük Şikago Yangını ile ilgili, 16 parça görüntüden oluşan iki panoramanın sunumu, özel olarak tasarlanmış bir mekanizma ile gerçekleştirilmiştir. (res. 2.35)

res. 2.35 Stereopticon, 1894, (Albert Hopkins (1898), *Magic-Stage Illusion and Scientific Diversion*, New York: Munns)

2.1.2.2 Fotorama

Charles A. Chase'in tekniğine benzer bir uygulama Fransa'da Auguste ve Lumiere kardeşler tarafından geliştirilmiştir. Chase'in gösterimi görüntülerin birbirlerine üzerine çakışarak görülemez olma riskini taşıyordu. Buna karşı Lumiere kardeşler panoramayı tek bir silindirik cam üzerinde tespit edip, yansıtarak bu riski ortadan kaldırmıştır. 29 aralık 1900 tarihinde patenti alınan bu teknikte, "Perifot" adını verdikleri makine ile yapılan pozlandırmalar sonucu elde edilen panorama, yine "Fotorama" adını verdikleri bir yansıtıcı makine ile perde üzerine düşürülüyordu. Görüntüyü yansıtmada ihtiyaç duyulan aydınlatma, bu amaç için özel olarak tasarlanmış ve ışık kaynağını, yansıtma makinesi üzerine toplayan özel bir düzenek ile sağlanmaktaydı. (res. 2.36) - (fot. 2.19)

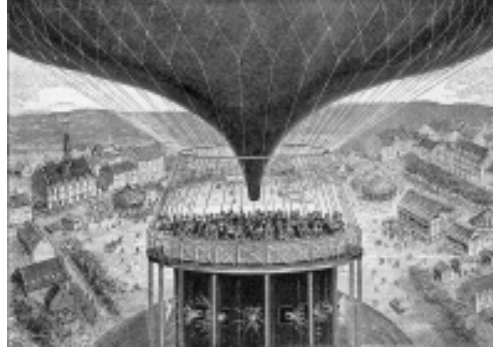
res. 2.36 Bir fotoramanın kesiti. (www.institut-lumiere.org)

fot. 2.19 Dinard-1901 , Fotorama, (www.institut-lumiere.org)

2.1.2.3 Sineorama

Tasarımı Raoul Grimoin-Sanson'a ait "Sineorama" adı verilen ve 1900 yılında Paris Dünya Fuarında tanıtımı yapılan bu teknikle birlikte, ilk sinematografik panorama gösterimi gerçekleştirilmiştir. Bu gösterim bir sıcak hava balonu ile paris semalarına yükselişi canlandırılıyordu. **(res. 2.37)**

res. 2.37 Sineorama

"Tuileries Bahçeleri" üzerinde 400 metre kadar yükselerek gerçekleştirilen balonlu uçuşun, 10 adet kamera ile filme alınan 360 derece görüntüsü, sonrasında birbirleri ile senkronize çalışan 10 adet 70mm sinema projeksiyonu ile perdeye yansıtılıyordu. **(res. 2.38)**

200 kadar izleyicinin balon sepetine benzetilmiş bir platform üzerinde izlediği filmin gösterimi, görüntülerin yansıtılmasında kullanılan devasa ışık arklarının yaydığı yüksek ısının kolaylıkla yangın çıkarabileceği endişesi ile 3 gün devam etmiş ve sonrasında durdurulmuştur.

res. 2.38 Sineorama Projeksiyon Odası (www.wikipedia.org)

2.1.2.4 Magnaskop, Vitarama, Sinerama

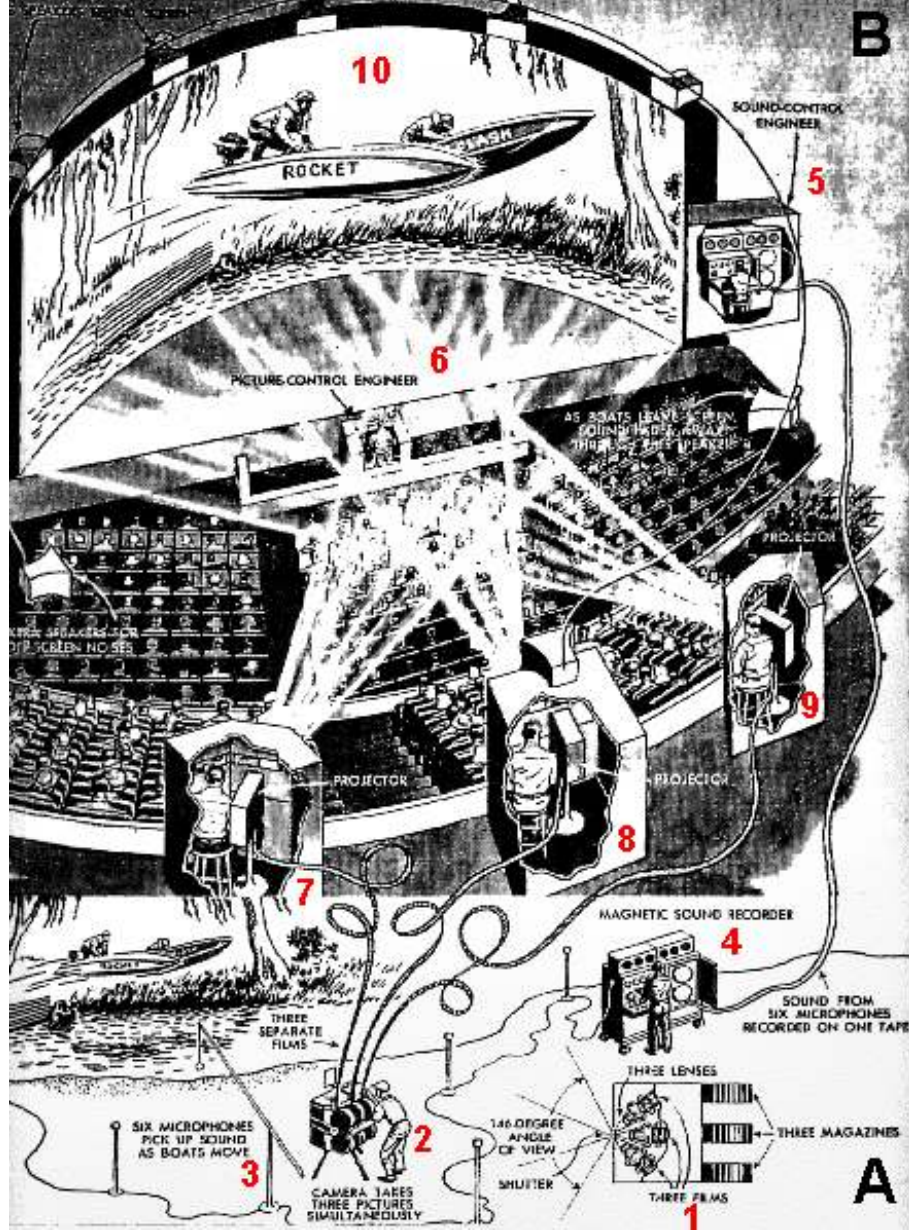
1926 yılında Fransız film yönetmeni Abel E. Gance, gösterimin dramatik etkisini arttırmak ve seyirciye eylemi, içersinde yer alıyormuşçasına yaşatmak amacıyla “magnaskop”u geliştirdi. Dairesel sinema perdesi üzerine birkaç sinema projeksiyonu ile yapılan bu gösterimlerin ilki, Napolyon’un Korsikadan kaçışını konu alan film ile gerçekleştirilmiştir (Berlin-1927).

1938 yılında aynı fikirden yola çıkan Fred Waller “Vitarama” ‘yı geliştirdi. Gösteri amaçlı olmaktan çok askeri kullanıma yönelik olarak geliştirilen bu teknik, savaş pilotlarının uçuş eğitimlerinde kullanılıyordu. Waller, 2. Dünya Savaş sonrası aynı tekniği geliştirerek birkaç kısa metrajlı filminde uyguladı (1949). Waller, 160 derece yatay, 75 derece düşey ekseninde elde ettiği görüş açısı ile sesli olarak gerçekleştirdiği bu filmleri ve gösterimlerine “Cinerama” adını vermiş ve bu teknikle büyük başarı kazanmıştır. Ancak sineramanın gösterim ve yapım maliyetlerinin yüksek oluşu ve sonrasında tüm bu dezavantajları ortadan kaldıran yeni teknik gelişmeler, sineramanın (fot. 2.20 - res. 2.39 – 2.40) kullanılrlığını azaltmıştır.

fot. 2.20 – res. 2.39 Bir sinerama reklam ilanı ve Ruslara ait bir sinerama salonunun resmi
(Heinrich Kluth, “Raumtonfilm 3D”, Munich:Olten,1955)

Buna rağmen, cineramaların 360 derecelik bir açıyı kapsayan versiyonları ve denemeleri, Walt Disney Stüdyolarının “Circorama” (1958 Brüksel Dünya Fuarı), “Carousel” ve “Panrama” (1967 Expo-Montreal –ki bu gösterim Grimoin-Sanson’ın sinerama gösterimlerinin modernize edilmiş bir türü idi) gösterimleri ile devam etmiştir.

res. 2.40 Bir sineramanın çekim ve gösterim aşamaları.

Çekim aşaması (A)- 1-2 Toplam 146 derece görüş açısını kapsayacak şekilde yerleştirilmiş aynı anda çekim yapan 3 adet kamera ve film taşıyıcısı. 3 Ses alıcı mikrofonlar 4 Toplam altı mikrofondan gelen sesleri toplayan manyetik ses kaydediciler

Gösterim aşaması (B)- 5 Ses mühendisi odası 6 Resim kontrol mühendisi 7-8-9 Projektör odaları 10 Perde

2.1.3 Kesintisiz panorama

Tek parça duyarkat üzerine, bir kerede çok geniş açılardan görüntülenmesine olanak tanıyan panoramik fotoğraf makinelerinin teknolojik evrimi, 1800'lerin ikinci yarısından itibaren sayısız girişimcinin patentli ya da patentsiz modelleri ile günümüze dek sürmüştür. Bugün, sayısal fotoğraf teknolojisi ile geliştirilen yeni nesil fotoğraf makineleri ve panorama yapma yazılımları ile birlikte bambaşka teknolojik formlar haline dönüşen panoramik fotoğraf, askeri amaçlı kullanımdan, tıbbi, sanatsal amaçlı kullanımdan, gündelik hayatımızın bir parçası haline gelen anı fotoğrafına varıncaya kadar bir çok alanda kullanımını sürdürmekte ve popülerliğini korumaktadır.

Fotoğrafın icadından günümüze kadar geçen süreç içerisinde bir çok panoramik kamera tasarlanmış ve bir kısmı da sınırlı sayıda da olsa üretilmişlerdir. Ancak bu tasarımların çoğu alıcı bulamadığı için ancak kendi tasarımcılarının tercih ettiği bir araç olarak bir süre kullanılmış ve daha sonra ortadan kalkmıştır. Aşağıda sınıflandırması yapılmış panoramik fotoğraf makinesi tiplerinin ilk örnekleri kendi dönemi içerisinde çok rağbet görmemiş olsa da, sınıfının günümüzde üretimleri yapılan örneklerine ilham kaynağı oluşturmuştur. Temel çalışma prensipleri, geliştirildikleri ilk günden bu yana aynı kalan bu tasarımlar üç ana kategoride sınıflandırılır;

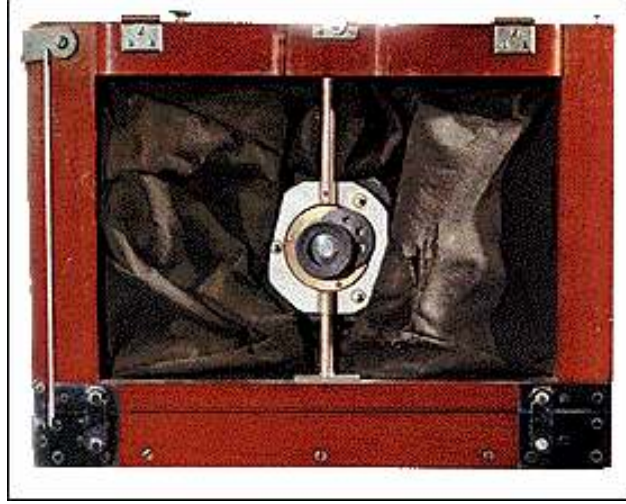
- 1) Kısa döngülü (short-rotation) fotoğraf makineleri
- 2) Tam döngülü (full-rotation) fotoğraf makineleri
- 3) Döngüsüz (Nonrotation) fotoğraf makineleri

2.1.3.1 Kısa döngülü (short-rotation) fotoğraf makineleri

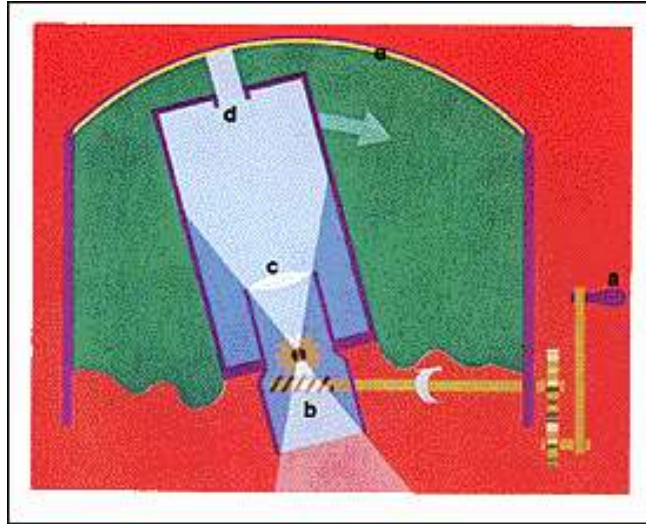
Kısa döngülü panoramik fotoğraf makineleri, gövdesi sabit, objektifi hareketli, film düzlemi ise kavslendirilmiş bir yapıdadır.

1843 yılında Avusturyalı Joseph Puchberger tarafından geliştirilerek tescillendirilen bu model, panorama çekme amaçlı düşünülen ilk patentli

tasarımdır. 1844 yılında “Megaskop” adı altında, Friedrich von Martens tarafından üretilen bu makine (fot. 2.21 – şek. 2.3) içbükey olarak kavslendirilmiş Daguerreotip levhalar kullanmaktaydı.

fot. 2.21 Megaskop

şek. 2.3 Megaskop kesiti

Bir kol aracılığıyla (a) (kendi ekseninde dönebilen bir yapıda objektife sahip bu makinelerde, 12x 38cm'lik kavslendirilmiş Daguerreotip levhalar (e), objektifin ardında yer alan bir tüp ve sonunda bulunan bir ışıklandırma aralığı (d), sayesinde, objektifin dönüş aksı (b,c), boyunca pozlandırılıyordu. Bu tasarım sayesinde yaklaşık 150 derecelik bir açı plaka üzerine kaydedilebiliyordu

Ludwig Schuller, ıslak kolodyon cam negatiflerin kullanıldığı “Megaskop” benzeri makineyi tasarladıktan bir yıl sonra, “Ross of Newyork” tarafından, üç adet cam plaka üzerine yaklaşık 120 derece görüntü kaydeden “Scioptic” isimli makine geliştirilmiştir.

Bir diğer tasarım 1884 yılında, P. Moessard tarafından geliştirilen “Cylindrographe” adı verilen makinedir. Duyarkat olarak negatif bromürlü kağıt kullanılan bu makinelerde esnek yapıya sahip film tutucu sistem, kağıda kavis verdiriyordu. 170 derecelik bir açının panoramasını çekebilen bu makineler, sonrasında selüoit film parçalarının da kullanılabilmesine imkan tanıyacak şekilde geliştirilmiştir.

Katı duyarkatlardan, Kodak firmasının geliştirdiği nitro-selüloz bazlı selüoit roll duyarkatlara geçiş döneminin en önemli panoramik makine tasarımı 1896 yılında Peter N. Angsten ve Charles H. Gesbeck tarafından gerçekleştirilmiştir. **(res. 2.41 – fot. 2.22)**

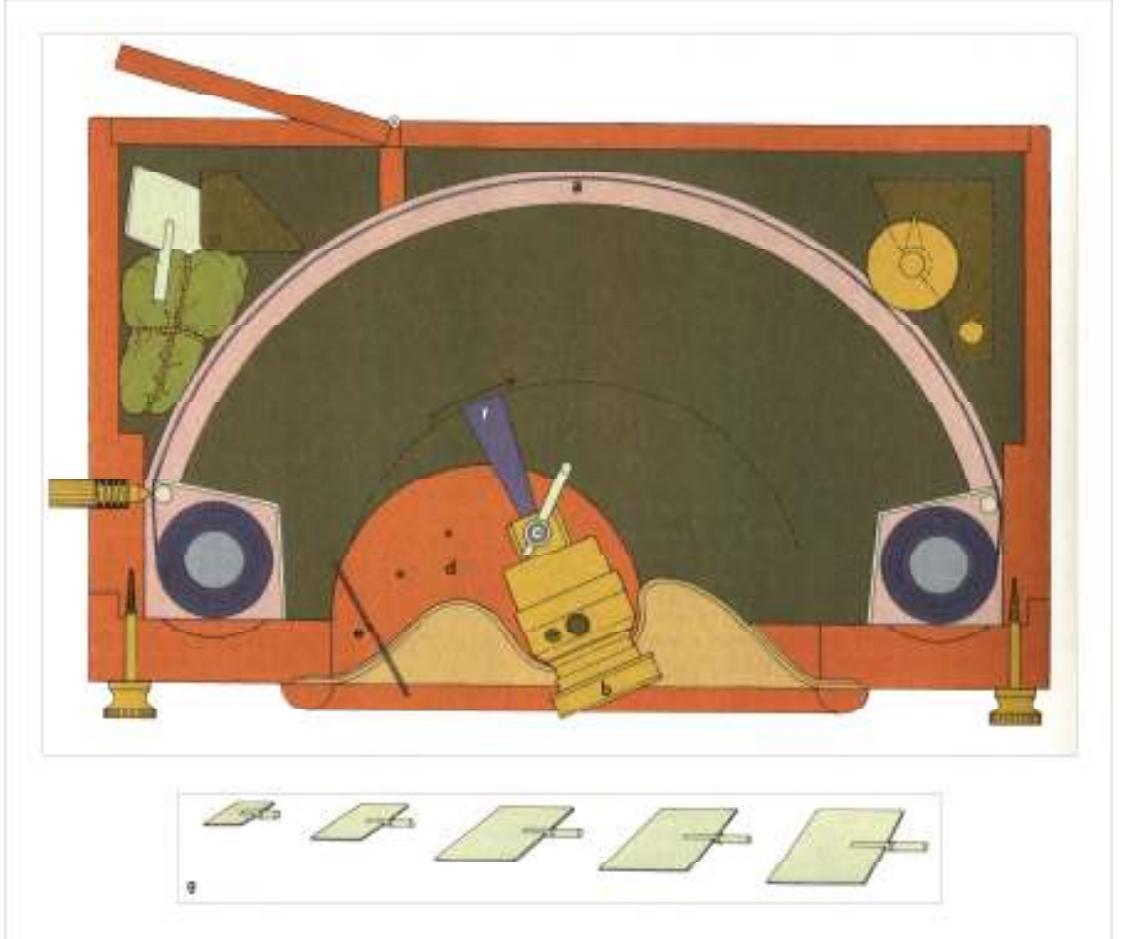

res. 2.41 Al vista “No. 4”

fot. 2. 22 Al Vista 5B

Önceki tasarımlar ile aynı esasa dayanarak çalışan makinede bu sefer 12.7 cm uzunluğunda görüntülerin elde edildiği, roll filmler kullanılıyordu. “Multiscope& Film Co.” yapımı olarak “Al Vista” genel adı altında “No. 4” kodu ile piyasaya sürülen bu makine, yaygın satışı gerçekleştirilmiş ilk panoramik fotoğraf makinesi olarak da bilinmektedir. **(res 2.42)**

res. 2.42 Al Vista panoramik fotoğraf makinesi çalışma mekanizması (TURLOUGH Johnston, ENGELBREKTSON Einar (1978), "Cameras", AB Nordbok, Gothenburg, İsveç)

Saat çarkına benzer, kurmalı bir mekanizmaya (d) bağlı objektif (b), optik merkezde (c) dönüşünü gerçekleştirerek filmi (a) pozlandırdığı sırada, beraberinde aynı anda dönen kanatçık (e) [makinenin dış sağ alt tarafına monte edilir (bkz. s.58 - fot 2.22)], havaya karşı direnç uygulayarak bir bakıma frenleme (yavaşlatma) işlevini yürütür. Kanatçıkların, hava akımıyla temas ettiklerinde, uyguladıkları direncin değişkenliği [büyüklüklerinin farklılığından dolayı.(g)] , ışık koşullarına bağlı olarak obtüratör hızının (pozlandırma aralığının (f), film düzlemini (a) tarayarak, ışıklandırması) kontrol edilebilmesini sağlamaktadır.

Al Vista makinelerin elde ettiği ticari başarı, bu tasarımın örnek alındığı makinelerin üretimine ön ayak olmuştur. Bu makineler kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir¹²;

1889 - "No.4 Panoram Kodak"

1900 - "No.1 Panoram Kodak , "No. 3a Panoram Kodak" (fot. 2.23)

1902 - "Hinton & Co.'s Dual" Panoramik makine

1912 - "Krauss Deubresse" Panoramik makine

1912 - "Queen City " Panoramik makine (American Northern Photo Supply co.)

fot. 2.23 "No.1 Panoram Kodak"

Roll film kullanan objektifi hareketli, kavisli film düzeneğine sahip panoramik makinelerinin (Short-Rotation / kısa döngülü) yaygın kullanımı Birinci Dünya Savaşı sonunda azalmıştır. Ancak sonrasında film teknolojisinde kaydedilen ilerlemelerle birlikte optik ve makine teknolojisindeki bir çok gelişme aynı tasarım üzerine kurulu yeni makine modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur;

1959 – Rus yapımı FT-2 panoramik makine üretildi. 35 mm film kullanan bu makinelerde, 1/100, 1/200 ve 1/400 zamanlayıcı bulunuyordu. Kullanılan objektif 50mm odak uzaklığına ve f/5 açıklığa sahipti.

1959 – "Widelux" Panoramik makine (35mm) (Japonya) **fot. 2.24**

1966 – "Horizon" Panoramik makine (35mm) (Rusya)

¹² Bill Mc Bride, "Panoramic Cameras 1843-1994", www.cirkutpanorama.com/Timelin.html

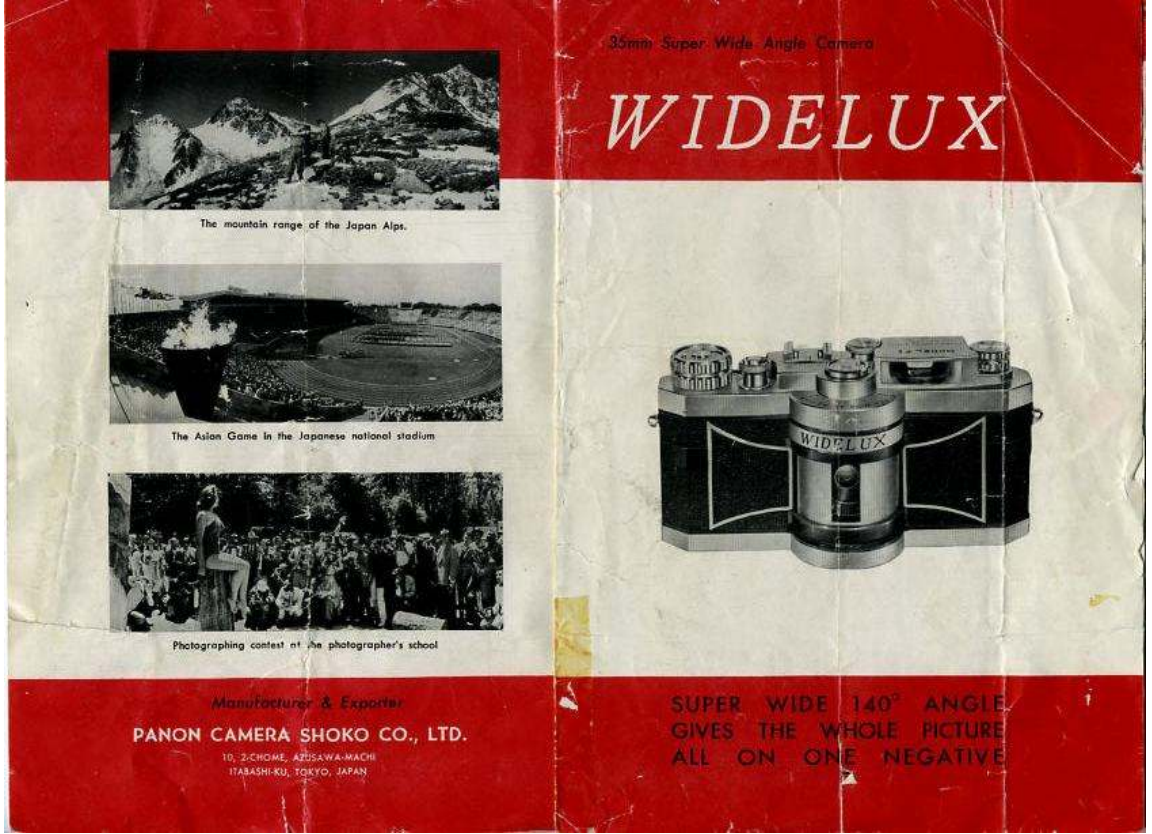

foto. 2.24 Widelux broşürü – 1959

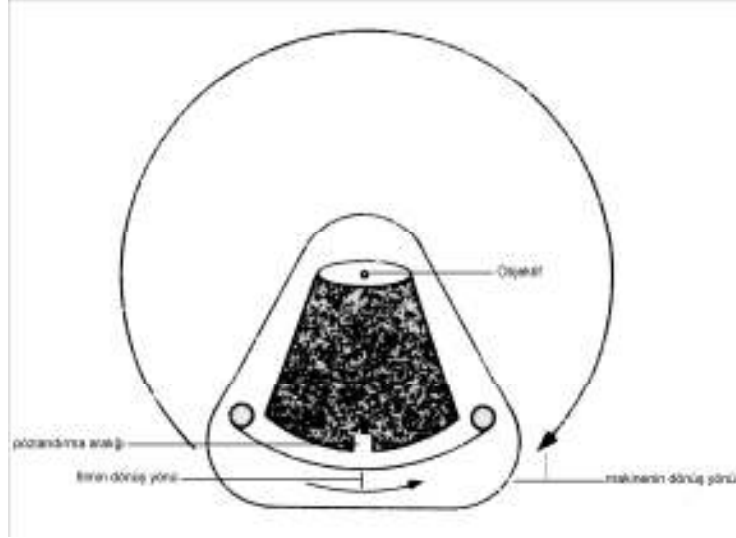
Kavisli Film kullanılan, objektifi dönen panoramik fotoğraf makinelerinin, son nesil örneği, 1992 yılında üretilen “Noblex” (Kamera Werke, Noble, Dresden – Almanya) panoramik fotoğraf makinesidir. 120 roll filmin kullanıldığı bu makine sayesinde 146 dereceyi kapsayan panoramalar çekilebilmektedir. Günümüzde 35mm film çeken modellerinin (foto. 2.25) de üretimini yapan Noblex, pille sağlanan elektrik akımı ile çalışan bu modellerinde, makine ile bağlantılı olarak çalışan ışık ölçer gereçleri de tasarlayarak kullanıma sokmuştur.

foto. 2.25 Noblex "135 U"

2.1.3.2 Tam döngülü (full-rotation) fotoğraf makineleri

Bu sınıf içerisinde değerlendirilen makinelerin, duyarkatı pozlandırma ilkesi, kısa döngü (Short-rotation) yapan makine tasarımları ile aynı esasa dayanır. Ancak bu makine tasarımlarındaki temel ayrıcalık, objektif yerine makinenin kendi ekseninde dönebilmesi ve bu hareketle eş zamanlı olarak düz ya da kavisli (yeni nesil üretimlerde) duran film düzleminin de aksi yöne doğru ilerlemesidir. (şek. 2.4)

şek. 2.4 Tam döngülü panoramik fotoğraf makinesi kesiti

(Meehan Joseph (1990), "Panoramic Photography", Watson-Guption Publications, NY)

1857 yılında M. Garella tarafından patenti alınan bu tasarımın, ilk ticari versiyonu 1862 yılında John A. Harrison tarafından "Pantascopic makine" adı altında piyasaya sürülmüştür. Islak Kolodyon cam negatif kullanılan bu makinelerde, sistem zemberekli bir mekanizma tarafından çalıştırılıyordu, dönüş hızı ise yine rüzgar kanatçıkları (bkz. s. 59. res 2-42 / g) ile kontrol edilebiliyordu.

Bir turda, 360 derecelik bir açıyı fotograflayabilen bu makineler, 1885 yılında Eastman Kodak tarafından sarılabılır kağıt negatif filmlerin satışa sunumuna paralel olarak gelişerek, hemen hemen aynı mekanik prensiplerle çalışan ve aşağıda kronojik listede yer alan farklı modellerle karşımıza çıkarlar¹³;

1889 – "Wonder Panoramik makine" (Carl P. Stirn)

1890 – "Cyclographe" (V.J.E. Damoizeau)

1892 – "Stewart Panoramik makine" (R.W. Stewart)

1901 - "Periphote" Panoramik Makine (Lumiere Kardeşler)

1907 – "Ernemann Panoramik Makine"

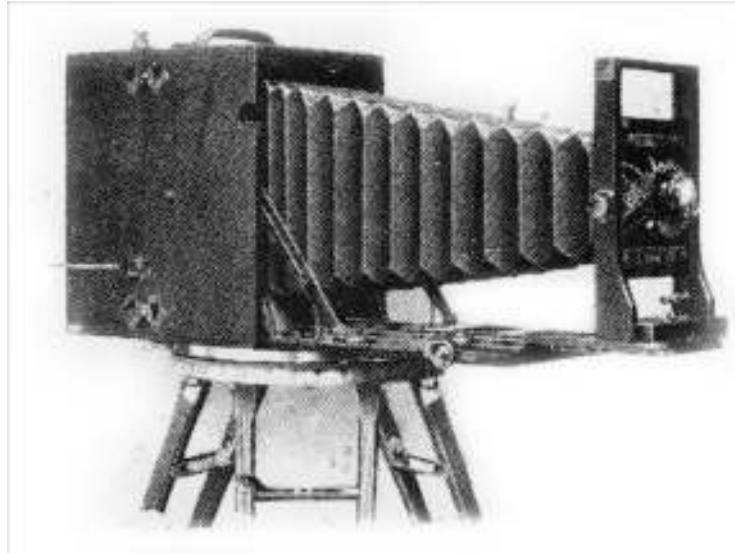
¹³ Bill Mc Bride, "Panoramic Cameras 1843-1994", www.cirkutpanorama.com/Timelin.html

Eastman Kodak tarafından 360 derece panorama çekebilen fotoğraf makinelerinin yaygın olarak kullanılan ve en bilinen modeli, "Cirkut" makinelerdir. Patenti 1904 yılında William J. Johnston tarafından alınan bu makinelerin ilk versiyonu "Rochester Panoramic Co." Şirketi tarafından yapılmıştır. 1905 yılında "Century Camera Co." ile birleşen bu firma, sonrasında bir birleşme daha yaşayarak Eastman Kodak'ın bir parçası olmuştur. "No.5", "No.6", "No.8", "No.10", "No.15" ve "No.16" (kod numaraları, kullanılan filmin eninin ölçüsünü ["inch" karşılığı olarak] verir) adları altında satılan bu makineler, modeline bağlı olarak 16,5x 182.9 cm'den, 40.6 x 609.6 cm'ye kadar varan büyüklüklerde panoramalar elde edilebilmesine olanak sağlıyordu. Üretimleri yapıldıkları dönemde, en popüler model olan "No.10", üç farklı genişlikte film kullanabilmesine imkan tanıdığı gibi, objektifinin ön ve arka elemanı ayrı ayrı yada birlikte kullanılarak üç farklı odak uzaklığı elde edilebiliyordu. Böylelikle kullanılan film boyuna göre, kapsama açısı değiştirilebiliyordu. Örneğin "No.10" için kullanılan objektifin ön elemanı 610mm odak uzaklığına sahipken, arka eleman 457mm odak uzaklığına sahipti. Kombine olarak kullanıldıklarında ise 267mm odak uzaklığı veriyorlardı.

res. 2.43 "Cirkut" makinelerde kendi eksenlerinde dönüş hareketi, kurmalı saat zembereği mekanizması ile harekete geçen dişli çark (a) sistemi ile sağlanıyordu. Film, pozlandırma aralığından (c) geçişini kameranın kendi ekseninde dönüş yönü ile zıt fakat hızı ile eş zamanlı olarak tamamlıyordu. Makinenin yan tarafında hazır bulunan değiştirilebilir dişliler (b) sayesinde görüntülemek istenen konunun makineye olan mesafesine bağlı olarak, görüntülenecek açı için uygun dönüş miktarı ve gereken film uzunluğu ayarlanabilmekteydi. (TURLOUGH Johnston, ENGELBREKTSON Einar (1978), "Cameras", AB Nordbok, Gothenburg, İsveç)

“Cirkut” Makineler, 1920’li yılların ortalarına kadar varlıklarını sürdürmüştür. “No.10” (fot. 2.26) ise 1941 yılına kadar alıcı bulmuş ve üretimi devam ettirilmiştir. Günümüzde antika özelliğine sahip bu makineler meraklıları tarafından hala kullanılmaktadırlar.*

fot. 2.26 Cirkut “No.10”

“Rotation” panoramik fotoğraf makineleri 1950’li yılların sonundan 1990’lı yılların başına kadar gelişimini sürdürmüştür. Bu modeller yine kronolojik olarak şu şekilde sıralanırlar¹⁴;

1958 – “Panorax Z1-A” – (Nippon Tokushu Koki Co. Kawaski, Japonya)

1969 – “Sea Gull RL-360 Panoramik makine” – (Shanhel Camera Factory No. 4 Çin)

1973 – “Cyclo-Pan 70 360” – (Third Media Enterprises, A.B.D) (fot. 2.27)

1979 – “Hulcherama, Model 120” – (Charles A. Hulcher Co.) (fot.2.28)

1981 - “Globuscope 360” – (Globuscope Inc., A.B.D)

1983 – “Alpa Roto 70, a 360” – (Alpa-Pignons S.A., İsviçre) (fot. 2.29)

1985 – “Panoscope Model 35/35 ve Model 65/70” – (Seitz Phototechnic AG, İsviçre)

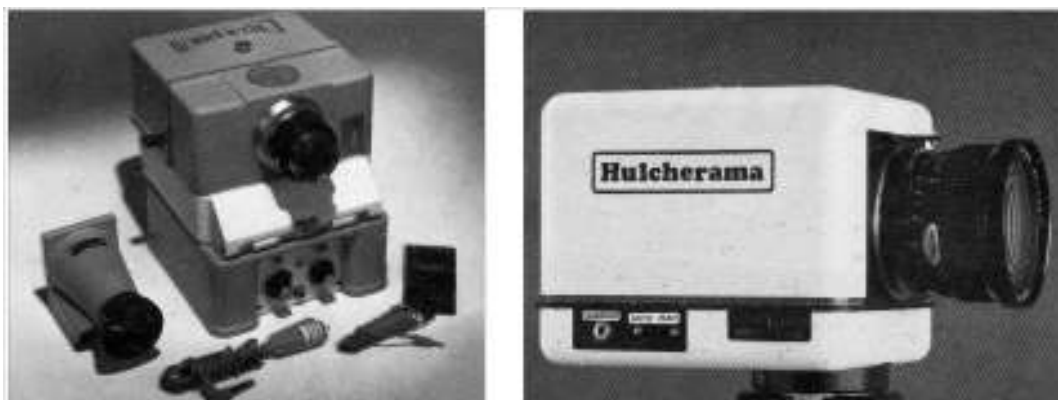
*

Washington Kongre Binası Önünde “Cirkut No.10” panoramik fotoğraf makinesi ile gerçekleştirilen bir “grup fotoğrafı” çekiminin set arkası videosu (Video 2.1- 2.2- 2.3) , tez ekinde bulunan Ek CD’de sunulmaktadır.

¹⁴ Bill Mc Bride, “Panoramic Cameras 1843-1994”, www.cirkutpanorama.com/Timelin.html

1990 – “Corrales 360” – (Corrales Camera, Whittier, CA)

1992 – “Roundshot Super Camera” – (Seitz Phototechnic AG, İsviçre) (fot. 2.30)

fot. 2.27 – fot. 2.28 “Cyclo-Pan 70 360” (solda) ve “Hulcherama, Model 120” (sağda)
(Meehan Joseph (1990), “*Panoramic Photography*”, Watson-Guption Publications, NY)

fot. 2.29 – fot. 2.30 “Alpa Roto 70, a 360” (sağda) ve “Roundshot Super Camera” (sağda)
(Meehan Joseph (1990), “*Panoramic Photography*”, Watson-Guption Publications, NY)

2.1.3.3 Döngüsüz (Non-rotation) fotoğraf makineleri

Film ve objektif düzlemi sabit panoramik fotoğraf makinelerinin ortaya çıkışı, geniş açı objektiflerin gelişimi ile paralel gerçekleşmiştir.

Panorama fotoğrafında, geniş açı objektif kullanımını ilk düşünen ve tasarımının patentini alan kişi Thomas Sutton (1819-1875) olmuştur. 1859 yılında gerçekleştirilen bu buluş fotoğraf tarihine bir makine tasarımı olarak değil, objektif tasarımı olarak geçmiştir. "Water-filled" adı verilen bu objektif, pirinçten yapılmış metal bir kuşakla birbirlerine bağlanan biri içbükey, diğeri de dış bükey olmak üzere iki grup mercek yarıküre tarafından yapılandırılmıştır.

Oluşturulan bu küresel cam formun çapı 8cm, her iki cam yarı kürenin birleştikleri yerde ortaya çıkan içi suyla doldurulmuş boşluğun çapı ise 3.6 cm genişliğindedir. Sıvı ortamların, ışığı kırma özelliğinden yola çıkılarak gerçekleştirilen bu objektif, yine Sutton tarafından tasarlanıp, Frederick Cox 'un üretimini yaptığı bir makine ile birlikte kullanılmıştır. Kavislendirilmiş, Islak kolodyon cam negatiflerin kullanıldığı bu makinelerde 120 derecelik panoramalar elde edilebilmekteydi. **(fot. 2.31)**

Auguste Chevallier (1864), Colonel Mangin (1875) gibi mucitlerin geliştirdikleri sabit optik ve film düzlemine sahip geniş açılı panoramik makine tasarımları, İngiliz tasarımcı Robin Hill'in 1923 yılında tasarladığı 180 derece görüş açısına sahip, dairesel görüntü veren makine tasarımı ile devam etmiştir. **(fot. 2.32)**

Sabit düzeneqli, geleneksel panoramik fotoğraf makinelerinin çalışma prensibi , objektifin, net görüntü dairesi çapı ^{*} içersindeki kapsadığı alanın ^{**} çerçeveselenmesi esasına dayanır. Selüloit tabanlı film endüstrisinin gelişmesine paralel, optik tasarımlarda kaydedilen ilerlemeler, geniş açı objektif tiplerinin çeşitlenmelerini de

*

Net görüntü dairesi; Objektifin film düzlemi üzerinde aydınlattığı dairesel görüntü alanı.

**

Objektifin kapsama alanı; Minimum ölçüsü , pozlandırılan filmin diagonal uzunluğu kadar olması gereken aydınlanmış etkili dairesel çap.

mümkün kılmıştır. Büyük kapsama açılmasına sahip objektifler, panoramik fotoğrafın çekilebilmesine olanak tanıyan bir çok sabit düzenekli makine tasarımının da gelişimini sağlamıştır.

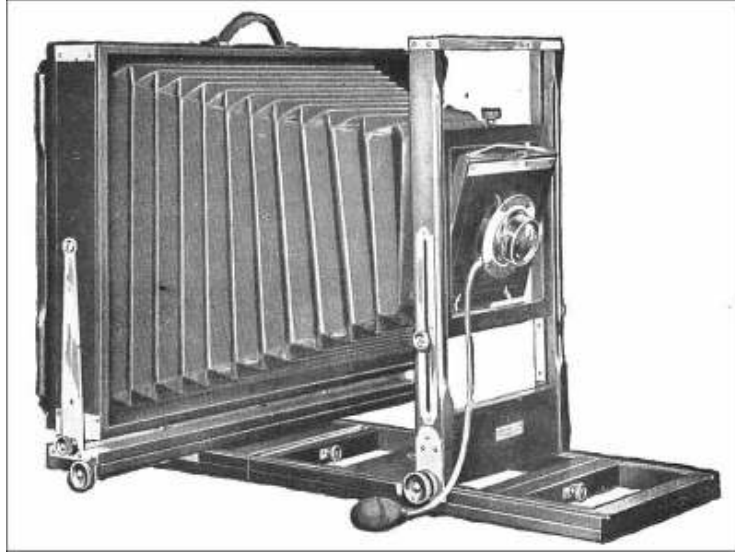
fot 2.31 Sutton'un panoramik objektife sahip makinesi (*M+M Auer Koleksiyonu – Musées D'Art et D'Histoire Cenevre/İsviçre*)

fot 2.32

1901 yılında W. Butcher tarafından geliştirilen “Midg” panoramik makine 16,5 cm x 6.1cm boyutlarında, film plakalarının, tek tip akromatik objektif ile birlikte kullanıldığı ilk örnek olarak gösterilebilir. Bir diğer önemli tasarım, 1908 yılında Isaac A. Bell tarafından geliştirilen “Bell Panorama” ‘dır. Film düzlemi kaşlanarak hem panorama, hem de kaşsız, geleneksel boyutlarda fotoğraf çekebilme özelliği ile bu makine günümüzde bir dönem üretilen “Hasselblad x-pan” fotoğraf makinelerinin de atası sayılabilir.

Döngüsüz panoramik fotoğraf makinelerin geçirdiği evriminde önemli yer tutan bir diğer makine tipi, “Banquet” olarak adlandırılan geniş format fotoğraf makineleridir. Bunlardan en önemlileri “Folmer & Schwing” (1913 ile 1926 yılları arasında satılmıştır) ve “Korona Panoramic View” makinelerdir. Bu makineler büyük boy film plakaları (ölçüleri 17.8 x 43.2 cm ile 20.3 x 50.8 arasında değişen) ve geniş açı objektifleri (330 mm ile 406mm arası) ile devasa panoramaların çekilebilmesine olanak tanımaktaydı. (fot. 2.33)

fot. 2.33 Korona Banquet Makine (1913-1926)

Döngüsüz fotoğraf makinelerinin gelişimi 2000 yıllara değin sürmüştür. Bu makine tiplerinin piyasaya sürüldüğü yıllarda en yaygın kullanılanları şu şekilde özetlenebilir¹⁵;

- 1943** – “Solar Aircraft Co.” tarafından Amerikan Deniz Kuvvetleri, savaş uçaklarında kullanılmak üzere “torpedo” panoramik fotoğraf makinesi üretildi. (fot. 2.34)
- 1956** – “Burke & James Co. Şikago” tarafından geliştirilen 120 roll film kullanan panoramik makine üretildi.
- 1960** - “Veriwide 100” – 6x9 film / 100 derece görüş açısı (Plaubel & Co. Frankfurt/Almanya) (fot 2.35 – fot. 2.36)
- 1976** – “Linhof Technorama 612 PC (Perspektif kontrol)” – 6x12cm /120 roll film (fot. 2.37)
- 1976** – “I-Pan” – 81 derece görüş açısı/ 35 mm
- 1982** – “Fuji GX617” – 90/105 ve 180 mm değiştirilebilir objektifleri olan bu makinelerde 120 ve 220 roll film kullanılır. Film boyu 6x17cm'dir.
- 1998** - “Hasselblad x-pan ”, hem 24x36mm normal, hem de 24x65 mm panoramik formatta çekim yapabilen bu makinelerin 30, 45 ve 90 mm değiştirilebilir objektifi bulunmaktadır.(fot. 2.38)

fot. 2.34 “Solar Aircraft Co.” tarafından tasarlanan “Torpedo” makine, 1943

¹⁵ Bill Mc Bride, “Panoramic Cameras 1843-1994”, www.cirkutpanorama.com/Timelin.html

fot. 2.35

fot.2.36 "Plaubel Peco panoramik"

fot. 2.37

fot. 2.38

2.2. Panoramik Fotoğrafın Algısı ve Kompozisyon Kriterleri

İnsan gözünün görme yapısı sabit odak uzunluğuna sahip standart bir mercek sistemine sahiptir. Merkezi kısmının (macula) çözümlemesi kenarlardan daha iyidir. **Macula**'nın, yani bu merkezi alanın 2 derecelik bir görme açısı vardır. Gözün retinası ışığı yatay düzlemde 180 derece, düşeyde ise 137 derecelik bir açıda algılasa da sadece macula renkleri ve aydınlatılan alanı keskin olarak algılar. Bu sırada beyin gözden gelen bu iletinin 2 derecelik açısını keskin ve doğru renkler halinde görme işlevine başarı ile dönüştürür.

İnsan gözünün, üç boyutu anlamlandırmadaki bu sınırlı perspektif algı gücünden doğan açığı sanatçılar yıllar boyu , “her şeyi bakan kişinin görüş açısına göre düzenleyerek ve bir tek gözü, görünen nesnelere dünyasının merkezi yaparak”¹⁶ kapamaya çalışmışlardır.

Oysa “Fotograf makinesi –daha çok da sinema makinesi- aslında böyle bir merkezin bulunmadığını göstermiştir.”¹⁷

İnsan , mekan algılamada yaşadığı fiziksel kısıtlılığını, ressamın tarafı olarak ele aldıkları perspektif anlayışı ile alt etmeye çalışırken , “fotografın bulunuşu ile birlikte geliştirilen yapay, mekanik gözler (objektif) insanın görüşünü değiştirmiş. Görünen nesnelere başka anlamlara gelmeye başlamış ve bunlar resme de yansımıştır.

İzlenimcilere göre görünen nesnelere kendilerini bize görülmek için sunmuyorlardı artık. Tersine, görünenler birbirleriyle sürekli alışveriş içinde bulduklarından yakalanması güç, hareketli şeylerdi. Kübistlere göre görünenler tek bir gözün karşısına çıkan şeyler değildi artık; verilen bir nesnenin (ya da insanın) çevresindeki tüm noktalardan alınabilecek görünüşlerin toplamıydı.”¹⁸ **(fot. 2.39)**

¹⁶ John BERGER, “Görme Biçimleri”, s.16

¹⁷ A.g. k

¹⁸ A. g. k

fot. 2.39 “The Grand Canyon from North, Arizona”, Eylül 1982, *David Hockney*

Panoramayla uğraşan fotoğrafçı da , tıpkı kübistlerde olduğu gibi, öncelikli olarak bütünü düşünür ve içinde varolan öğeleri bir araya getirerek anlamlı bir birliktelik oluşturmaya çalışır.

Panoramik imgenin algısı için harcanan süre göreceli olarak “anlık” olarak nitelenebilecek (cyclorama ya da sinerama gösterimi olarak sunulmaları dışında) kadar kısadır. Beynin, üç boyutlu ve çok merkez barındıran, nesnel dünyayı algılayabilmesi için belli bir süreye gereksinim duyar. Bu zaman dilimi içerisinde, gözden aldığı iletileri birer puzzle parçası gibi birleştirir ve mekanı üç boyutlu olarak anlamlandırmaya çalışır.

Aynı mekanın panoramik görüntüsü, iki boyutlu fotoğraf düzlemine düz bir imge olarak düşürüldüğünde gerçek mekan algısında gerekli olan üç boyut yitilir ve algısı için gerekli zaman göreceli olarak kısılır. **(fot 2.40)**

Beyin söz konusu fotoğrafı bu iki öğeden yoksun olarak değerlendirdiği için panoramayı algılama da, kimi zaman karmaşa yaşar. Bu karmaşa durumu, panoramik fotoğrafın kendine özgü yapısal dilinin oluşumuna katkı sağlar.

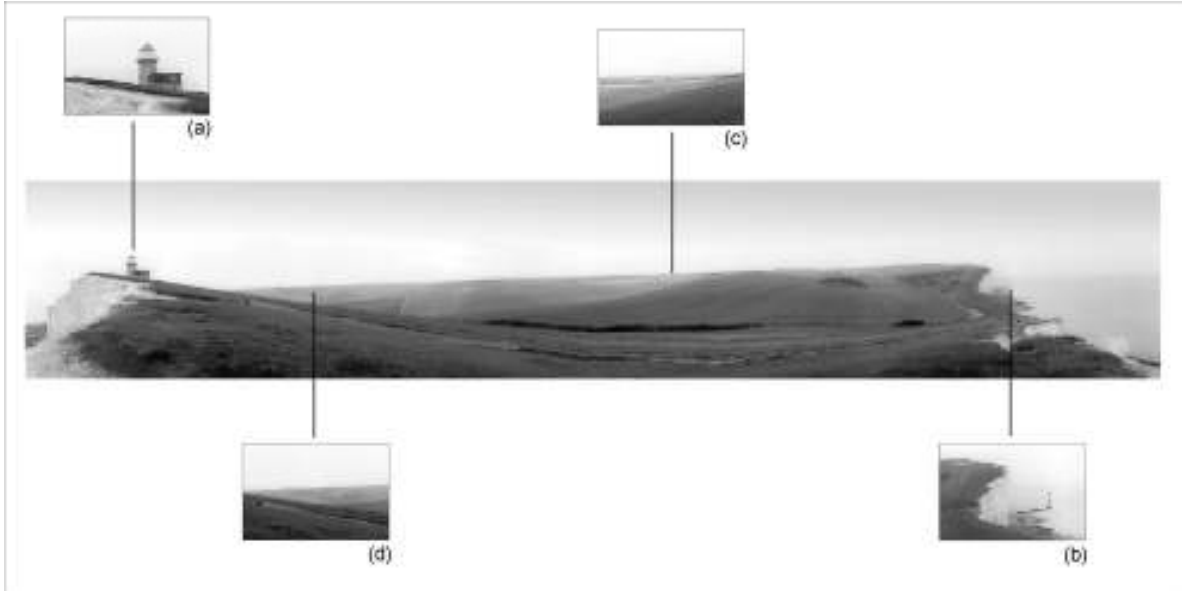
fot. 2.40 "Sunday Morning May Flower Hotel New York", Kasım 1982, *David Hockney*

2.2.1 Konunun belirlenmesi

Coğrafyadan, endüstriye, mimariden, insana kadar her konu, içersinde "genişi" barındırdığı sürece panoramaya malzeme oluşturur.

180 derece ve üzeri panoramalar, içinde barındırdığı bir ögeyi, özne yapmaz. Ögelerin birlikteliği özneyi, yani panoramanın kendisini vurgular. **(fot. 2.41)** Bu tür panoramada, ögeler kendi içinde sahne çalmak için birbirleri ile yarışmaz, içinde yer aldıkları fotoğrafın bütünü, ilgi merkezi yaparlar. **(fot. 2.42)**

Açı daraldıkça ögeler, özneleşir. Panorama özneyi vurgulayan bir formata dönüşür. **(fot. 2.43 – 2.44 – 2.45)**

fot. 2.41 Eastbourne Burnu, İngiltere/Brighton (2000), Çetin ERGAND

Yaklaşık 240 derece açığı kapsayan bu panoramada, tek başlarına bağımsız fotoğraf oluşturabilecek, ilgi merkezi yine kendileri olan, unsurlar yer alabileceği gibi (a - b), aynı öğeler panoramanın bütünlüğüne anlam katan bambaşka bir işlev de üstlenebilir. Yine bu panoramada yer alan bazı öğeler (c - d) , kendi başlarına değerlendirildiklerinde herhangi bir anlam ve fotografik değer taşımamakla birlikte, sadece bir araya getirildiklerinde ve oluşturdukları bütünlükle panoramaya anlam katarlar . a ve b fotoğraflarında , sahne, "arındırılmış" bir düzenleme içerisinde , deniz fenerinin kendisi, "konu-özne" yapılarak çerçevelenmiştir. Oysaki "fener" in panoramada varolma sebebi, fotoğrafın bütünü "konu-özne" yapmaya yardımcı olmasıdır. Bu yardımcı öğeler (a ve b), coğrafyanın boyutlarını algılamamızı sağlayan bir ölçek olmakla birlikte aynı zamanda, alanın büyük boşluğu içerisinde kapladığı yerin ufaklığı sayesinde hissedilen "yalnızlık" olgusunu, fotoğrafta kuvvetlendirmeye yardımcı bir anlam pekiştiricidir.

fot. 2.42 Anglikan Kilisesi ve Mezarlığı (Crainleigh / Surrey – İngiltere), 2001, *Çetin ERGAND*

fot. 2.43 *

fot. 2.44 **

fot. 2.45 ***

* **fot 2.43** Nike Heykeli (Louvre Müzesi / Paris – Fransa), 2001, *Çetin ERGAND*

** **fot 2.44** Londra Köprüsü (Londra / İngiltere), 2001, *Çetin ERGAND*

*** **fot 2.45** Eastbourne Feneri (Beachyhead / İngiltere), 2001, *Çetin ERGAND*

2.2.2 Çerçeveleme (kadrāj)

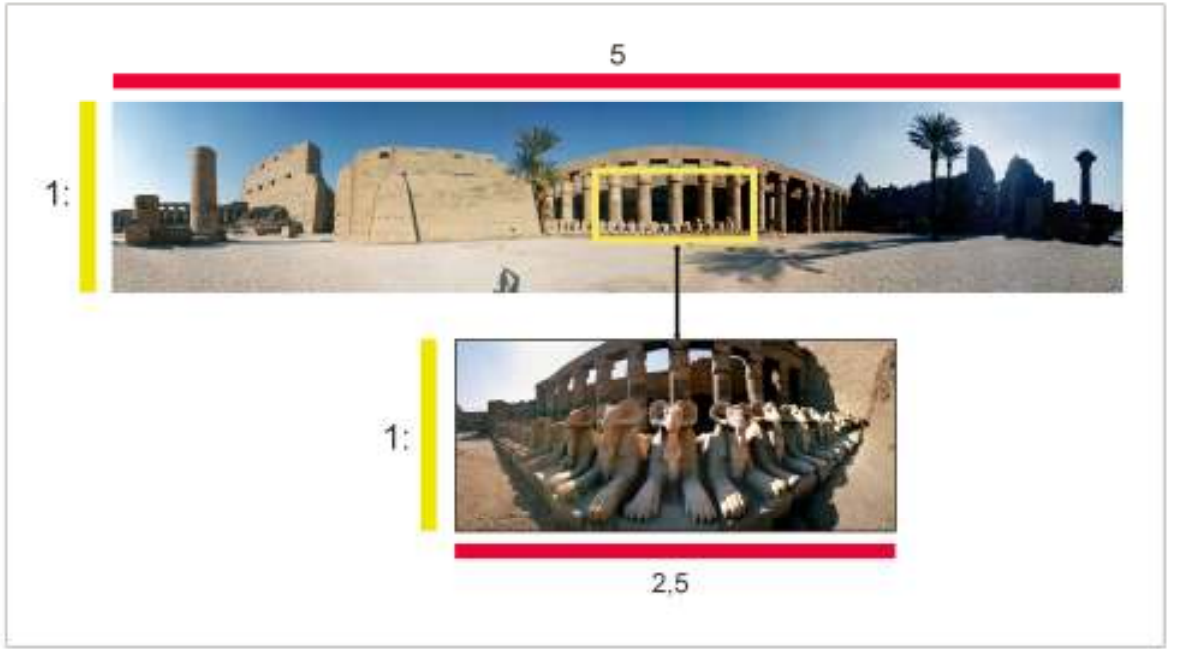
Panoramada konunun seçimi kadar, öznelerini kurgulamakta bir o kadar önemlidir. Panoramik fotoğraf, "seçici çerçevelemeyi" zorlaştırır. Özellikle 180 derece ve üzeri panoramalarda potansiyel ilgi merkezi haline gelebilecek "sahne çalan" öğelerin fazlalığı, fotoğrafçının, "ayıklama" ve "arındırma" becerisini zayıflatır. Tam döngülü panoramalarda kompozisyonu güçleştiren bir diğer etken panorama sınırları içerisinde yer alacak öğelerin yerleşimlerinin öngörülememesidir. Bu dezavantaj döngüsüz panoramalarda kullanılan bakaç sayesinde ortadan kalkar, kısa döngülü panoramalarda ise bu aparat, filmin sınırlarına karşılık gelecek etkili kompozisyon alanının yaklaşık sınırlarını çizer. Kompozisyon, bu makinelerle ilgili kazanılan deneyimler sonucu fotoğrafçının öngörüsü doğrultusunda gerçekleşir.

Mesafe, objektifin odak uzaklığı, panorama açısı ve görüntü oranı gibi unsurlar, mekana ya da nesneye yapılan vurgularda doğrudan etkin rol üstlenirler. Konuya olan uzaklığın artışı ve panorama açısının genişlemesi, görüntünün eni ile boyu arasındaki oran farkını artırır ve dikkati ufka yani yatay doğrulara yönlendirerek mekan vurgusunu güçlendirir. Tam tersi durum, oran farkını azaltır ve göreceli olarak kompozisyon içerisinde yer alan düşey çizgilerin dolayısı ile nesneye olan vurgunun güçlenmesini sağlar. **(fot. 2.46)**

2.2.2.1 Döngüsüz panoramalarda çerçeveleme

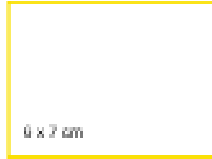
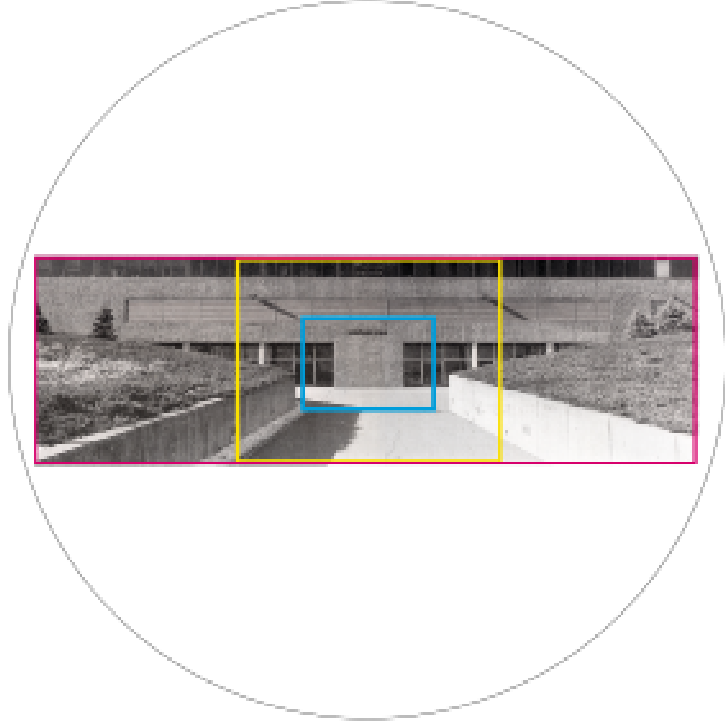
Panorama çekme amaçlı (film ve optik düzlemi hareketsiz) makinelerde kullanılan objektiflerin çoğu, diagonalde 93 ile 115 derece geniş açılı kapsayacak şekilde tasarlanmışlardır. Döngüsüz panoramada kompozisyon, kullanılan objektifin net görüntü dairesi çapı (bkz. s.67) ile sınırlıdır. **(fot. 2.47)**

Bakaçta görülen alan hemen hemen kompozisyonun oluşturulacağı alanı belirler. Bu olanak fotoğrafçıyı panorama yapmaktan çok, öncelikli olarak kaçma noktası bulma ve ilgi merkezi yaratma içgüsünü harekete geçirir.

fot. 2.46 Karnak Tapınağı, (Luxor – Mısır), 2003, *Çetin ERGAND*

2003 yılında Karnak tapınağının iç avlusunda çektiğim bu iki panoramanın üstte olanı 360 derece, diğeri yaklaşık 180 derecelik açıları kapsamaktadır. Her iki panoramada da 35 mm film ve 20mm geniş açılı objektif kullanılmıştır. Fotoğrafların birbirlerinden farklı perspektif etkileri ve vurgunun mekandan, nesneye olan dönüşümünün, konuya olan mesafenin uzaklık yada yakınlığına ve fotoğraflanan açının genişliğine bağlı olarak gerçekleştiği görülür.

fot. 2.47 Bu fotoğrafta 6x17 cm panoramik makine için tasarlanmış, 105mm geniş açılı kullanılmıştır. Konuya olan uzaklık değişmemek üzere, aynı objektif, 6x7 cm boyut için standart, 35 mm boyut için ise tele objektif görevi üstlenir. (fotoğraf . Joseph MEEHAN © 1990)

Örneğin kısa ve tam döngülü panoramada, büyük lekeler oluşturan ön planlar ve gökyüzü, döngüsüz panoramada, “öğeleri içinde barındıran” planlar olarak değil, tam tersine “öğeleri taşımaya yardımcı ve öne çıkaran” (bkz. s.76 – fot. 2.43-44-45) birer yardımcı unsur olarak kullanılır. **(fot 2.48)**

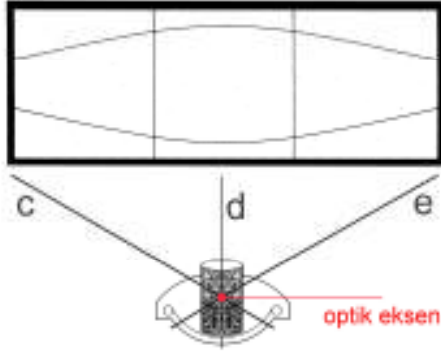

fot. 2.48 Battersea Santrali (Londra / İngiltere), 2001, *Çetin ERGAND*

Döngüsüz panoramalar, döngülü panoramalara oranla çok daha az biçim bozulması (distorsiyon) yaratırlar. Bunun nedeni kapsanan açının göreceli darlığı ve konu - makine mesafesinin uzaklığıdır. Tam döngülü (150 dereceden, 360 dereceye kadar) panoramalarla karşılaştırıldığında, açının daralması, en ile boy arasındaki oranı da düşürür. Bu oran döngüsüz panoramalarda, 1:2, 1:3 ya da biraz fazlasıdır. Bu değer aynı zamanda görüntünün panoramik perspektife sahip olabilmesi için gerekli olan minimum değerdir.

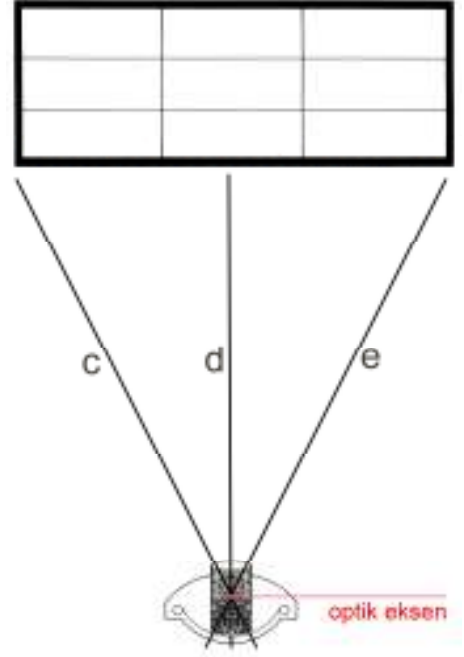
2.2.2.2 Kısa döngülü panoramada çerçeveleme

Kısa döngülü panoramalarda, 110 ila 150 derece arasında değişen açılar, objektifin optik eksende (nodal point) dönüşü sayesinde görüntülenir. “Slit-scan” denilen “tarama aralığı” ve objektifin, filme paralel eksende gerçekleşen mekanik döngüsü filmi pozlandırırken, bir yandan da görüntüde biçimin bozulmasına (distorsiyon) yol açar. **(şek. 2.5 - 2.6 – fot. 2.49)**

şek. 2.5

şek. 2.5 Makinenin üstten görünüşü; Objektifin kendi ekseninde, filme paralel dönüşü sırasında *optik eksenin* konuya olan mesafesi merkeze doğru (d) azalır, kenarlara doğru (c,e) artar. Bu durum, cigar- effect denilen biçim bozulmalarına neden olur.

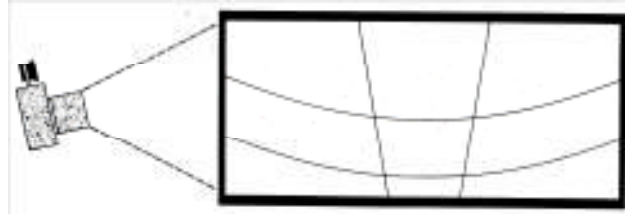
şek. 2.6

şek. 2.6 Bu bozulum, makinenin konuya olan mesafesi arttıkça azalır.

fot 2.49 Horizon 202 kısa döngülü panoramik fotoğraf makinesi ile çekilmiş yakın plan panorama. (2005, Çetin ERGAND)

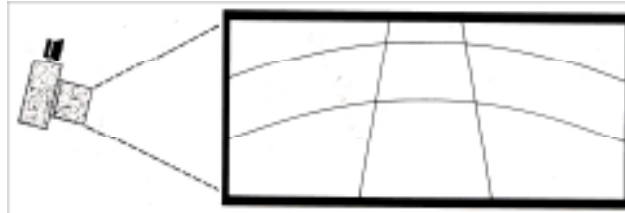
Biçime etki eden bir diğer faktör, fotoğraf makinesinin konuya olan paralelliğidir. Makinenin dolayısı ile film düzleminin aşağı ya da yukarı doğru eğilmesi, ufuk hattında “Çanak” izlenimli (bowl-effect) yada “tepe” izlenimli (end-of-the-earth effect) biçim bozulmalarına yol açar. (şek. 2.7 – 2.8) – (fot. 2.50 – 51)

şek. 2.7 “Çanak” izlenimli bozulma

fot 2.50 Joseph Meehan, 1990, “*Panoramic Photography*”, Watson-Guption Publications –NY

şek. 2.8 “Tepe” izlenimli bozulma

fot. 2.51 Joseph Meehan, 1990, “*Panoramic Photography*”, Watson-Guption Publications –NY

2.2.2.3 Tam döngülü panoramalarda çerçeveleme

Tam döngülü panoramalar, film düzleminin makine ile olan eş zamanlı ancak farklı yönlü hareketi sayesinde 150 derece ve üzeri açıları kapsar.

Bu denli büyük açının fotografik algıları, boyut (fotografin başlangıcı ile sonunu kestirememeye gibi) ve biçim karmaşası yaratır. Boyut karmaşası, gerçekte göremeyeceğimiz genişlikte bir açının bir kerede iki boyutlu fotografik düzlem üzerinde algılanmasından kaynaklanır. **(fot. 2.52)**

fot. 2.52 "Pera ve İstanbul" (360 derece), 2003, Çetin ERGAND

Biçim karmaşası yaratan olgu ise distorsiyon olarak adlandırılan biçim bozulmalarıdır (bkz. s. 80-81-82). Biçim bozulmaları, çekim mesafeleri kısaltıkça artar. Sınırlı bir alanı içersinde barındıran köşeli iç mekanların 360 derece panoramalarında, her bir duvar ve köşe, birbiri ardına devam eden bozulmuş biçimler olarak karşımıza çıkar. **(fot. 2.53)**

Eliptik ya da dairesel formlu köşe barındırmayan mekanların panoramalarında ise biçim bozulmaları (mekanın büyüklüğüne bağlı olarak ve tam merkezinde konumlanıp, bütün yüzeylerine aynı mesafede olmak koşuluyla) daha az hissedilir ya da hiç yaşanmaz.

fot. 2.53 Selimiye Kışlası Askeri Müzesi,2005, Çetin ERGAND

Çoğu fotoğrafçı için kusur olarak görülebilecek bu bozulmalar özellikle döngülü panoramaya çekicilik kazandıran ve dilini oluşturmada yardımcı olan unsurlardır. Manzara fotoğraflarında yakın planda yer alan köşeli formların birbirleri ardına oluşturacakları simetrik ya da asimetrik biçim bozulmaları ile meydana getirdikleri ritmik öge, bir bakıma panoramanın kendine özgü yapısını oluşturmada katkı sağlar. (fot. 2.54 - 55) Aynı şekilde iç mekan panoramalarında da biçimi bozulmuş ögeler simetrik kurgularla mekan vurgusuna yardımcı bir malzeme olarak kullanılabilir. (fot. 2.56 – 57)

fot. 2.54 "Pera" (360 derece panorama), 2003, Çetin ERGAND

fot. 2.55 "Uydu Kent" (360 derece panorama), 2004, Çetin ERGAND

foto. 2.56 "Kanyon" alışveriş merkezi (360 derece panorama), 2006, *Çetin ERGAND*

foto. 2.57 "Solar Boat" (Giza-Mısır), 2003, *Çetin ERGAND*

2.3 Panoramik fotoğrafın uygulama alanları

Panoramik fotoğraf, 165 yıla dayanan geçmişinde kendine özgün dilini oluşturmuş ve sanatsal bir form olarak fotoğraf tarihi içerisindeki yerini kanıtlamıştır. Alışlagelmişin dışında teknolojisi ve formatı, farklılık peşinde koşan bir çok fotoğrafçının iş üretmesinde önemli etken olmuştur.

Panoramik fotoğrafın, ilk 40 yılı (yaklaşık 1844 ile 1880'lerin sonları) kayda değer fotografik üretimden çok, varlığı ve çalışma prensipleri günümüzde üretilenlerle aynı temel üzerine oturan makine teknolojilerinin geliştirilmesine adanmıştır.

Bu alandaki ilerlemeler sayesinde 1890'lı yılların başından itibaren seri üretimleri yapılan ilk nesil panoramik fotoğraf makineleri, manzaradan, anıya, endüstriden, belgelemeye kadar üretim yapacak yaygın kullanıcı kitlesine kavuşmuştur.

2.3.1 Manzara Panoramaları

Manzara panoraması, doğayı konu edinen kır panoramaları (**fot. 2.58 – 2.59 – 2.60 – 2.61 – 2.62 – 2.63 – 2.64**) ve şehirleşmeyi konu alan kent panoramaları olarak iki ayrı grupta sınıflandırılırlar.

fot. 2.58 Kilauea Krateri (Hawaii Adası, A.B.D), 1902, *Melvin Vaniman* (1866-1912)

(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü)

fot. 2.59 Krater Gölü (Oregon, A.B.D), 1912, *Miller Photo Co.*
(*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.*)

fot. 2.60 "Harpin Turn'den Panorama", 1921, C.R. Canedy, Mohawk Trail – A.B.D, 17,5x86 cm
(*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.*)

fot. 2.61 "Mt. Mc Kinley Ulusal Parkı", 1958, National Photo & News Service, (Alaska – A.B.D),
22,5 x 110cm
(*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.*)

fot. 2.62 "The Crust" (St. Luc, İsviçre), 1975, Barbara Crane (1928-)
(*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.*)

fot. 2.63 İskoçya, 1998

(*“Photographica”, 1998, Images Colour Library USA ltd, Tien Wah Press, Singapore*)

Endüstri devrimi sonrası ivme kazanan kentleşme sürecinde, hareketlenen emlak piyasası ve turizm sektörü, pek çok yerleşim yerinin fotoğraflarının (Daha çok başkentler, belli başlı şehirler ve bazı kasabalar) reklam sektöründe kullanılmasını gerektirmiş, başta başkentler olmak üzere büyük kent ve kasabaların panoramik fotoğrafları bu amaçla kullanılmıştır.(**fot. 2.64 – 2.65 – 2.66**)

fot. 2.64 “Homeland Improvement Co.” İnşaat firmasının 1907 yılında “California Panorama Co.” şirketine sipariş verdiği panoramik fotoğraf.... . (Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.) *San Diego şehrinin bu panoramik fotoğrafı, kent ile ilgili övgü dolu sloganlar ve şirket adresi ile bir tür el broşürüne dönüştürülmüştür*

fot. 2.65 “Waterville me, Maine”, 1914, W.W. Berry & Co. Waterville me
Posta kartı yapılmış bir panoramik fotoğraf... (Meehan Joseph (1990), *“Panoramic Photography”, Watson-Guption Publications, NY*)

fot. 2.66 Köln Panoraması, 1921, Panora Ltd (İngiltere), 17,5 x 94cm
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.)

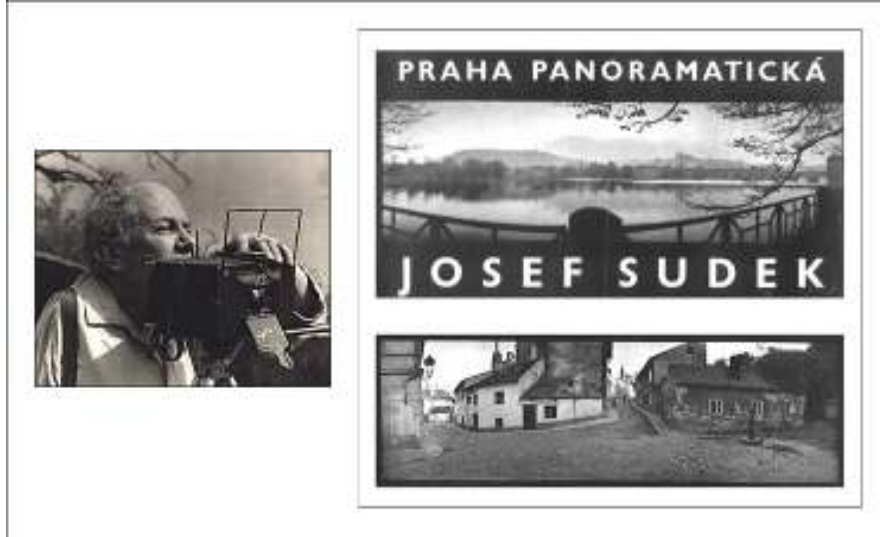
Geçmişte olduğu kadar günümüzde de örneklerine çokça rastladığımız kent panoramaları, şehir dokusunun zaman içerisinde geçirdiği fiziksel değişimi belgeleyen “karşılaştırılabilir dökümanlar ” olabilmeleri açısından da önem kazanarak, kent plancıları ve restoratörler için birer kaynak oluşturmaktadır.(**fot. 2.67**)

fot. 2.67 Washington Anıtı'ndan doğu yönüne bakış... (The U.S. National Archives and Records Administration / Amerikan UlusalArşiv ve Kayıt Yöneticiliği-A.B.D)

Üstte yer alan panorama 1916 yılında H.V Brown tarafından çekilmiştir. Alttaki fotoğrafın çekimi ise aynı noktadan 1996 yılında Richard Schneider tarafından gerçekleştirilmiştir.

Şehir panoramaları konusunda örnekler veren fotoğrafçılar arasında ,Edward Muybridge (İngiltere, 1830 – 1904), Josef Sudek* (Çekoslovakya, 1896 – 1976) , Kenneth Snelson (A.B.D, 1927 -) (fot. 2.69 - 2.70) ve Michael Westmoreland (İngiltere), (fot. 2.71) gibi isimler sayılabilir . Muybridge'in San Francisco (bkz. s. 47 / fot. 2.13) panoraması, Sudek'e ait Prag panoramaları kendi dönemlerinin önemli örnekleri olarak sıralanabilir. Sudek'in Prag Panoramaları, 1959 yılında “ Praha Panoramatická” adı altında bir albüm olarak yayınlanmıştır. (fot. 2.68)

fot. 2.68

*

Josef SUDEK , 1896 yılında Kolin (Bohemia) 'de doğdu. 1915 yılında orduya katıldı. Kolundan yaralanana değin cephede çarpıştı. Kaptığı enfeksiyon yüzünden omuzundan itibaren kolunu kaybetti. Hastanede geçirdiği uzun iyileşme döneminde fotoğrafa merak sardı. Taburcu olduktan sonra iki yıl boyunca Prag Grafik Sanatlar Okulu'nda fotoğraf öğrenimi gördü. Malül maaşı ve aralıklı olarak fotoğraf alanında profesyonel çalışmalarından elde ettiği gelire hayatını geçindirdi. 1933'de ilk sergisini Krasnájizba salonunda açtı. 1947 yılına gelindiğinde 7 adet albümü yayınlanmıştı. 1950'lerin başında, 1896 yılı yapımı Kodak Panorama makinesini alarak Prag ile ilgili birbirinden eşsiz panoramalar yarattı. Sudek , kötürüm olmasına rağmen yardımcı kullanmaksızın sürekli büyük format çalışmıştır. Kamburlaşmış sırtına vurduğu kocaman sehpa ve makinesi ile Prag'ın bilindik kişiliklerinden biri haline gelmiştir. (Charles Sawyer, “Creative Camera”, Nisan 1980, S. 190)

fot. 2.69

fot. 2.70

fot. 2.69 Kenneth Snelson^{*} ve Cirkut 16" (yaklaşık 40 cm eninde film kullanan) makinesi.

fot. 2.70 "Brooklyn Köprüsü", 1980, *Kenneth Snelson*, (229 x 38,5 cm)

*

Kenneth Snelson, fotoğrafçılığının yanında, sanat ve mühendislik sınırlarına oturan heykel çalışmaları ile de uluslararası üne sahip bir heykeltıraştır. Gerginleştirilmiş metal kablolarla birbirlerine bağlanmış boruların yarattığı yapısal bütünlük ve geometrik kurgu çoğu zaman yer çekimine meydan okur gibi görünür. Babasıda bir fotoğrafçı ve Cirkut makine kullanıcısı olan Snelson, 1975 yılında Widelix panoramik makinelerle başladığı panoramik fotoğrafa, modifiye ettiği Cirkut 16"makinesi ile devam etmektedir. Avrupa'nın belli başlı şehir panoramaları ve özellikle New York fotoğrafları ile tanınan Snelson'un "Full Circle" (Aperture Yayınevi-1990) adı altında çıkartılan bir de fotoğraf albümü bulunmaktadır.

(Charles Hagen ve Warwick Clarke, **Camera Arts**, Ocak/Şubat 1982, www.bigshotz.co.nz/index.html)

fot. 2.71 Piccadilly Circus (Londra – İngiltere), 2001, *Michael Westmoreland*, 20x80cm

2.3.2 2.3.2 Anı Panoramaları

1900'lü yılların başlangıcından itibaren, kentleşme ve sosyal dayanışmalar birliktelikleri hızla geliştirerek, farklı amaçlarla bir araya gelinen toplantıların sayısını da arttırmıştır. Bu durum fotoğrafçıların "Panograf" adını verdikleri kalabalık insan gruplarının bir anda fotoğraflanabildiği anı fotoğrafı modasını başlatmış ve bu alanda büyük kazançlar elde etmelerini sağlamıştır. Diploma törenlerinden, fuarlara, pikniklerden, açılışlara kadar birçok kutlama günü, panoramik fotoğraf kullanılarak belgelenmiştir.

fot. 2.72 İskoç geleneksel buluşması, 1915, *C.F. Bretzman (1866-1934)*, Indianapolis – A.B.D
39 x 96 cm

(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.)

fot. 2.73 "U.S.S Mont Vernon Gemisi ve Mürettebatı", 1918, Falk Photo Co. / Boston-A.B.D 24x109 cm (Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.)

fot. 2.74 "347. Keşif Kuvveti", 1919, F.C. Lewis, New Jersey-A.B.D, 20x95cm
(The U.S. National Archives and Records Administration / Amerikan UlusalArşiv ve Kayıt Yöneticiliği-
A.B.D)

fot 2.75 "Miami Plajı'nda Kış Banyosu", 1921, William A. Fishbaugh, Miami – A.B.D, 17,5 x100 cm. (Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.)

fot 2.76 "Cleveland Beyzbol Klubü Oyuncuları", 1936, Samuel Altman Morricks, A.B.D, 23 x 82,5 cm.(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.)

fot. 2.77 Eugene O. Goldbeck^{*} (1892-1986)

fot. 2.78 "57. Piyade Sınıfı" (Filipin Gözcüleri), 1937, Eugene O. Goldbeck, Rizal-Filipinler

*

Goldbeck daha çok askeri birlik panoramaları (en geniş panoraması 21.765 adet askerin toplu fotoğrafından oluşur) ile tanınır. Bu çekimler için yüksekliği zaman zaman 60 metreyi bulabilen ve yapımı haftalar alan platformlar inşa ettiren Goldbeck, titizliği ve sabır isteyen kompozisyonları ile zanaatkarlık sınırlarını zorlayan çalışmalar ortaya koymuştur. Öne eğerek kuşbakışı çekim yapabilecek şekilde geliştirdiği cirkut makinesi ile Goldbeck, 2. Dünya Savaşına kadar Amerika Birleşik Devletleri Silahlı kuvvetlerinin gayriresmi fotoğrafçısı olarak, hem ülke içersinde hemde ülke dışında birçok birliğin fotoğrafını çekmiştir. Goldbeck panoramaya olan ilgisini sonraları para kazanmanın ötesine taşıyarak keyif için çektiği ve zevk aldığı kent ve doğa manzaralarına yönlendirmiş, 12 ülkeye düzenlediği gezilerde Paris (1927), Kahire (1971) ve Machu Picchu (1972) gibi yerleşim yerlerinin kentsel ve tarihsel dokusunu konu alan panoramalar çekmiştir. Goldbeck, depolama koşullarının olumsuzluğu ve koleksiyonunu kaybetme korkusu yüzünden yaklaşık 60.000 negatif ve 10.000 klasikleşmiş baskıdan oluşan arşivini 1967 yılında Teksas Üniversitesi, Harry Ransom İnsanlık Bilimleri Araştırma Merkezine bağışlamıştır. (Clyde W. Burleson ve E. Jessica Hickman, "The Panoramic Photography of Eugene O. Goldbeck", www.bigshotz.co.nz/index.html)

foto. 2.79 “Bayan Amerika Güzellik Yarışması”, 1953, *Fred Hess & Son*, Atlantic City- A.B.D,
23 x 78 cm (*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.*)

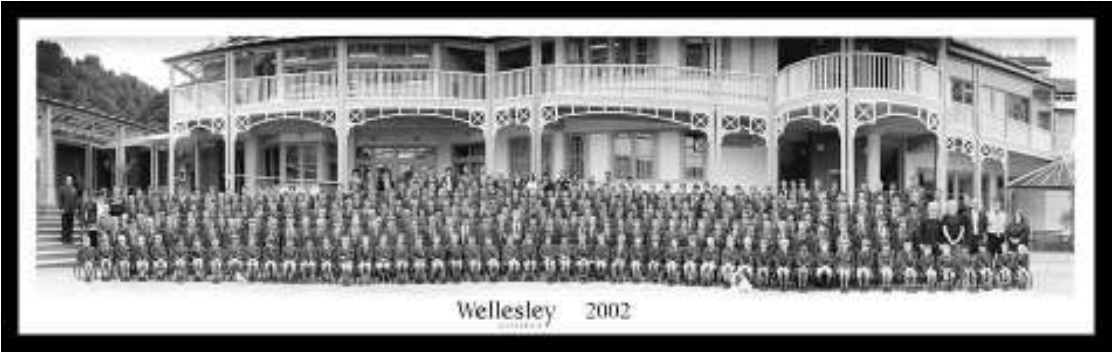

foto. 2.80 “Wellesley Koleji”, 2002, Eastbourne – İngiltere.

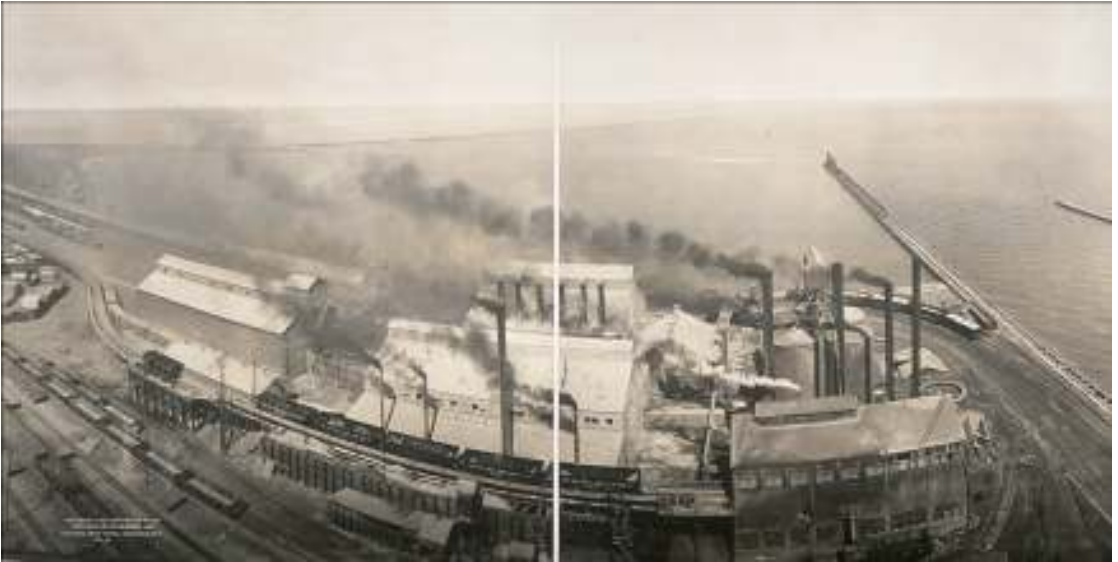
foto. 2.81 “Choung Nhu”, 2003, Shawn McElroy, Clemson – A.B.D

2.3.3. Endüstriyel ve Mimari Panorama

20.yüzyıl başından bu yana sanayii (Madenler, Cevher işleme tesisleri, Otomotiv endüstrisi, v.s), ve mühendislik (Yapı, yol, tünel, kanal, baraj inşaatları) alanında yoğun olarak kullanılan panoramik fotoğraf, alışılmadık dışındaki bulunan görsel anlatımı ile farklılığını ortaya koymuştur.

fot. 2.82 Amerikan Kongre Kütüphanesi'nin yapım aşaması, 1893, *Levin Corby Handy* (1855-1932), Washington D.C – A.B.D, 24x80cm (*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.*)

fot. 2.83 "Portland Çimento Fabrikası", 1908, *Geo. R. Lawrence Co.*, Şikago – A.B.D, 40x80 cm (*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.*)

fot. 2.84 Panama Kanalı İnşaatı, 1913, 14x92,5cm,
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.)

fot. 2.85 Boeing Uçak Fabrikası, 1922, Seattle – A.B.D, 19x92 cm
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.)

fot. 2.86 Wilson Barajı, 1933, Spencer&Wyckoff, A.B.D, 24x191 cm,
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.)

fot. 2.87

fot. 2.88 İç mekan panoraması – 199? – Tom Griffith – A.B.D (*“Photography Selected from the Graphis Annuals”*, 1994, Page One Publishing Pte Ltd, Singapore)

fot. 2.89 Dış mekan Panoraması, 199?, Mark Segal, Washington D.C/A.B.D (*“Photography Selected from the Graphis Annuals”*, 1994, Page One Publishing Pte Ltd, Singapore)

fot. 2.90 “Electrozavotskaya Metro İstasyonu” (360 Derece panorama), 200?, Bee Flowers – Moskova / Rusya

2.3.4 Belgesel Panorama

Belgesel panorama konusunu, sosyal yaşamlar, olaylar ve eylemler üzerine kurgular. Belgesel panorama da, tıpkı geleneksel dokümanter fotoğrafta olduğu gibi kent ve kır yaşamından, doğal felakete, savaşlardan, bilimsel keşiflere kadar insanoğlunun tanıklık ettiği zaman dilimini saptar.

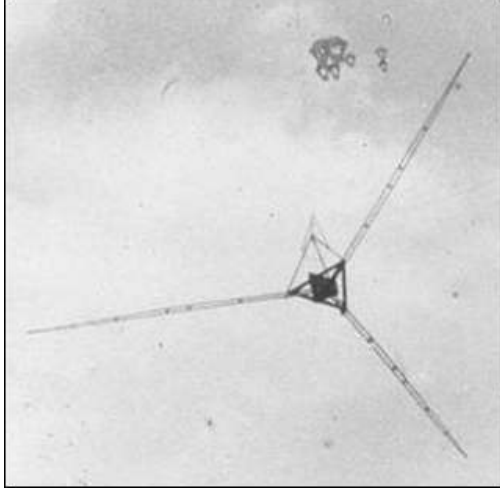
fot. 2.91 At Yarışları, 1904, G. R. Lawrence, Şikago – A.B.D, 19X67cm
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.)

fot. 2.92 “Ziegler’in kuzey kutubu keşif gezisi”, 1905, Anthony Fiala (1869-1950), 22x76cm
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.)

fot. 2.93 “San Francisco yangını”, 1906, Pillsbury Picture Co., 20x92cm (Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotoğraf Bölümü.)

fot. 2.94

fot. 2.95

fot. 2.96 San Francisco depremi sonrası kuşbakışı görünüm, 1906, G. R. Lawrence , 45x122 cm, (Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.)

*

George R. Lawrence (1869-1938); Kimilerine göre abartılı bulunan ve tasarımı kendisine ait "Captive Airship" adını verdiği insansız hava araçları ile çektiği kuşbakışı fotoğraflarla ünlenmiştir.

Yerden 600 metre yüksekte, 130 derecelik bir açının fotoğraflanması, makinenin (22 kg) ufka paralel pozisyonda askıda ve sabit durabilmesini sağlayan üç kollu (her biri 4.5 metre boyunda) bir düzenek ve bu sistemi piyano telleri ile taşıyan birbirine bağlı 17 adet uçurtma ile mümkün olabiliyordu (fot. 2.94). Pozlandırma yerde bulunan bir bataryanın ürettiği elektrik akımı ile tetiklenen mekanizma sayesinde gerçekleştirilmekte ve çekim sonunda aynı anda saliverilen kağıt paraşüt pozlandırmanın başarı ile tamamlandığının işaretini vermekteydi. (<http://robroy.dyndns.info/lawrence/kitelines94.html>)

fot. 2.97 "1. Ulusal Havacılık Buluşması", 1910, *C.F. Bretzman*, Indianapolis-A.B.D, 25x92cm
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.)

fot. 2.98 Pamuk toplayıcıları, 1915, *John Calvin Covert*, Memphis /A.B.D, 23x90cm
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.)

fot. 2.99 1.Dünya Savaşı sonrası Arras, 1919, *Fred Schutz*, Arras/Fransa, 20x66 cm. (*The U.S. National Archives and Records Administration / Amerikan UlusalArşiv ve Kayıt Yöneticiliği-A.B.D*)

fot. 2.100 Yokohama Depremi sonrası şehir merkezi, 1923, *G.T. Sun Co.*, Japonya, 20x81cm
(*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.*)

fot. 2.101 Shenandoah zeplin kazası, 1925, *Reil Sam Clements*, Ohio/A.B.D, 23x95cm
(*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.*)

fot. 2.102 Gatunda anma töreni, 1939, *Braxeal*, Panama Kanalı, 22x95cm
(*Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.*)

fot. 2.103 82.Piyade Bölüğünün Claiborne kampına (Los Angeles) katılım töreni, 1942,
Spencer&Wyckoff, A.B.D 19x71cm
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.)

fot. 2.104 Plaj, 1970'ler, Elliot Erwitt (1928-), A.B.D
(Washington Kongre Kütüphanesi Baskı-fotograf Bölümü.)

fot. 2.105 “Astronot Harrison Schmitt’in Ay Yürüyüşü” (Apollo 17), 1972, Eugene Cernan, 360
derece panorama. (Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) arşivi)

fot. 2.106 Eski Ghan tren yolu ve istasyonu, 1988, Wim Wenders (1945-), Edwards Creek –
Avustralya

(*“Wim Wenders : Photos”* (ISBN 3-89466-160-7), 1995, Wim Wenders Produktion/Verlag der Autoren,
Goethe-Institut, Edition Braus, Heidelberg)

fot. 2.107 Kahverengi kömür Madeni, 1991, Josef Koudelka , Ore Dağı/Çekoslavya (*“Black
Triangle”*,1994, Publisher;Vesmir, Prague)

*
Josef Koudelka (Moravia/Çekoslavya - 1938-); Varşova Paktı askerlerince işgal edilen Prag şehiri ve yaşanan olayları konu alan ve sonrasında çek direnişinin sembolü haline gelecek fotoğrafları ile Robert Capa Altın Madalyasına layık görülmüştür. 1970 yılında Çekoslavya'yı terkeden Koudelka, İngiltere'ye sığınmıştır. Burada Elliot Erwitt ile tanışan fotoğrafçı bu sayede Magnum ile bağını kurmuş ve 1974 yılında bu ajansın üyesi olmuştur.

1987 yılında Fransız vatandaşlığına geçen Koudelka, 1990 yılında “Black Triangle” adını taşıyan projesini gerçekleştirmek için Çekoslavyaya dönmüştür. Endüstrileşme sonucu çevresel yıkıma uğratılarak çöplüğe döndürülmüş ülkeyi panoramik format (6x17, Linhof Technorama) kullanarak , kendi insanının gıyabında ele almış, ve onun yarattığı düzensizlik, karmaşa ve kirliliği ortaya seren fotoğraflar üretmiştir. (Josef Koudelka - Wikipedia, the free encyclopedia.htm),(http://www.magnumphotos.com)

fot. 2.108 Batı Berlin, 1990, Josef Koudelka
(*"Chaos"* (ISBN 0 7148 3900 0), 1999, Phaidon Press Ltd.)

fot. 2.109 Nord-Pas-de-Calais, 1994, Josef Koudelka,
(*"Chaos"* (ISBN 0 7148 3900 0), 1999, Phaidon Press Ltd.)

fot. 2.110 "Ulysses'in Bakışı" filminin çekim setinden (yön. Theo Angelopoulos), 1994, Josef Koudelka, Danube Deltası/Romanya
(*"Chaos"* (ISBN 0 7148 3900 0), 1999, Phaidon Press Ltd.)

fot. 2.111 “360 derece Mars”, 1997, IMP (Imager for Mars Pathfinder- Mars Pathfinder görüntüleyicisi). (Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) arşivi)

2.4 Alternatif Panorama Teknikleri ve uygulama alanları

Doğrusal (Haritalamalar için hava fotoğrafları ve foto-finiş) ve silindirik düzlemlerin (endüstriyel ürün) fotoğraflanmasına yönelik çözümler üreten lineer ve periferik panorama tekniklerinde, bu amaçlara hizmet edecek şekilde yeniden tasarlanmış geleneksel fotoğraf makinelerinden ya da tam dögümlü (Globuscope, Roundshot, Hulcherama gibi) panoramik fotoğraf makinelerinden yararlanılır.

Diğer taraftan sayısal panorama, birleştirme yazılımları ve kamera sistemleri ile çok geniş bir yelpazede hizmet veren bir alternatif olarak karşımıza çıkmakta ve Quicktime gibi programlarla (QTVR) video formatında izlenebilen ya da istendiğinde fotoğraf baskıları alınabilen küresel mekan panoramaları yaratmada etkin bir rol üstlenmektedir.

2.4.1 Çevirimsel (Periferik) ve Doğrusal (Linear) panorama

"Periphery", İngilizcede bir çok anlam taşısa da fotoğrafa olan en yakın karşılığı "*bir objeyi çevreleyen dış sınır çizgisi*"^{*} olarak tanımlanabilir. Özellikle silindirik formlu objelerin kendi eksenlerinde 360 derece döndürülerek "dış sınırlarının çepeçevre" görüntülenmesi ile elde edilen fotoğraflara "periphographs" veya "cyclographs" adı verilmektedir. 1930'lu yıllarda "Shell" şirketinin piston ve silindirlerin aşınma yerlerini fotoğraflarla belgelemek amacıyla tasarladığı ve geliştirdiği makinelerle adını duyuran bu yöntem, günümüz teknolojilerinden de destek alarak gelişimini sürdürmüştür. Türkçede "çevirimsel" tanımı ile karşılık bulabileceğini düşündüğüm "Periferik" fotoğraf, endüstriyel alanda (Araba lastiği, piston, seramik gereçler gibi silindirik formlu sanayii üretimlerinin fotoğraflanması) olduğu kadar, olağandışı örnekleri ile deneysel fotoğrafa da yeni açılımlar sunarak, sanatsal çalışmalarının ortaya çıkabilmesine olanak sağlamaktadır. Periferik ve doğrusal panorama yapabilmeye uygun olarak tasarlanmış bir çok model olmasına karşın (bkz. s.62) kullanıcı kendi "çevirim" (peripheral)

* "Redhouse Elsözlüğü", s.325

kamerasını, ya var olan geleneksel makinesinin bir kısmını değiştirerek yada yeni baştan tasarlayarak yaratabilir.

Çevirimsel fotoğraflamada, 3 temel prensip göz önünde tutulur;

1. Film, objenin dönüş istikametinin tam tersi yöne sürekli ve değişmez bir hızda ancak hızı ayarlanabilir bir şekilde çevrilebilmelidir. Bu düzenleme için elektronik bir devre ile desteklenmiş elektrik motoru iş görebilir. **(fot. 2.112)**

2. Film düzlemi, tam merkezde, 1mm'lik ince bir aralık olacak şekilde siyah ışık geçirmez bir maske ile (boşluk kenarlarında çapak bırakmayan bir malzeme olmalı) kapatılmalıdır. **(fot. 2.113)**

3. Obje kendi ekseninde ve bulunduğu platformun - bu düzenek hafif ve küçük nesnelere için bir pikaptan bozma düzlem olabilir - tam merkezinde sabit –gerektiğinde değiştirilebilir- bir hızda ve sürekli dönebilmelidir. **(şek. 2.9)**

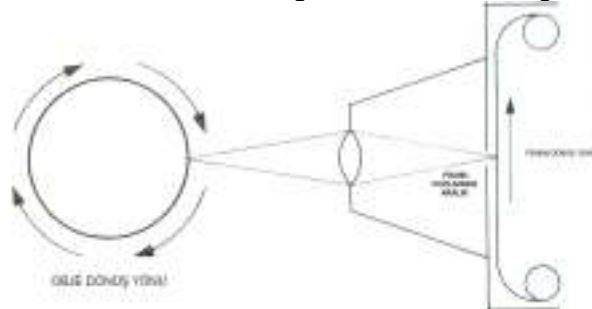

fot. 2.112

fot. 2.113

Periferik fotoğraf üretmek amacıyla elektrik motoru ilavesi yaparak yenilediğim bir Mamiya RB PRO SD 6X7 orta format fotoğraf makinesi film magazini.

şek. 2.9

Çevrimsel panoramada alınacak sonuçlar, kadraj, aydınlatma, netlik ve pozlandırma koşullarına bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bu değişkenlikler, ticari ve bilimsel çalışmalar için yapılan çalışmalarda hata olarak değerlendirilen sonuçların ortaya çıkmasına yol açabileceği gibi, sanatsal kaygı içeren çalışmalarda bu koşulları - farklı olasılıklar deneyerek- zorlamak, bazen estetik değerleri yüksek çalışmaların da ortaya çıkmasına katkı sağlar.

Çerçeveleme (Kadraj); Obje döner platformun tam merkezine yerleştirildikten sonra kamera, optik eksen, objenin tam merkezini karşılayacak şekilde kurulur. Fotoğraflanan objede perspektif kaçıışı olmaması amacıyla makineyi teraziye alınmakta yarar vardır. (fot. 2.114)

fot. 2.114 (Çetin Ergand © 2003)

Aydınlatma; Çevrimsel panorama, "T" zamanlı sürekli pozlandırma gerektirdiğinden tungsten ışık kullanmak bir zorunluluktur. Ayrıca diyafram da çekim esnasında önem kazandığından, ışıkların güçlü kaynaklar olmasında yarar vardır.

fot. 2.115 (Çetin Ergand © 2003)

Netlik; İdeal netlik, **obje - film** hızının eş zamanlı uyumuna ve objenin hangi noktasına net yapıldığına göre değişkenlik gösterir. Dolayısıyla çok boyutlu formlarda bu netlik kimi zaman sınırlanabilir. Örneğin konik objelerde yukarı yada aşağıya doğru çap küçüldüğü yada büyüdüğü için objenin merkezine göre dönüş hızı yada tur sayısı film dönüş hızına göre artacak veya azalacaktır. Dolayısı ile bu durumda çekimde esas alınan düzlemler dışındaki düzlemlerin görüntüleri pozlandırılan filmde birer hareket netsizliği olarak kaydedilecektir. **(fot. 2.116)**

fot. 2.116 (Çetin Ergand © 2003)

Genel olarak, konunun merkezini esas alan, **netlik ve senkron** uyumunu göz önünde bulundurmak yararlıdır. Derinliği olmayan düz silindirik formlarla yapılan çalışmalarda, hassas netleme ayarı ve film -nesne eş zamanlı dönüş hareketi sonucu gerçekleştirilen pozlandırmalar, tatmin edici sonuçlar ortaya koyar. Senkron tutturma sorunu, obje ve filmin kendi ekseninde dönüş turu hızını düzenleyen reostal bir düzenekle giderilebilir. Yapılacak bir-iki test çekimi ile sağlanabilecek kabul edilebilir sonuçlar, çekim değerleri not düşülerek benzer objelerin çekimlerinde de kullanılır.

Film ve obje dönüş hızlarına bağlı olarak oluşabilecek senkron uyumsuzluklarında objenin formunda bir takım biçim bozulmaları meydana gelir. Örneğin film hızının objeninkinden fazla olduğu durumlarda cismin yanlardan sıkışarak kısaldığı yada tersinin olduğu durumlarda uzadığı görülebilir. **(fot. 2.117)**

fot. 2.117 (Çetin Ergand © 2003)

fot. 2.118 (Çetin Ergand © 2003)

fot. 2.119 (Çetin Ergand © 2003)

fot. 2.120 Çekiç atıcısı, 1960, *George Silk*, (©Time Inc.)

fot. 2.121 Çalışmalar, 1967-1970, *William Larson (1942 -)*, (*George Eastman House Still Photograph Archive, George Eastman House, Rochester, NY*)

fot. 2.122 Çalışmalar, 1967-1970, *William Larson (1942 -)*, (*George Eastman House Still Photograph Archive, George Eastman House, Rochester, NY*)

fot. 2.123 "Annie", 1990, Andrew Davidhazy . *

fot. 2.124 "Peripheral Portrait - Bruce Made c.", 1967, Andrew Davidhazy.

fot. 2.125 "Linda", 1993, Andrew Davidhazy

*

Rochester Teknoloji Enstitüsü, Fotografik Sanatlar ve Bilimler Okulu, Fotograf teknolojileri ve Görüntüleme Bölümünde (New York /A.B.D) profesör olarak görev yapmaktadır. 30 yılı aşan akademik kariyeri süresince senkrobalistik, fotofniş, panorama, periferik ve linear strip fotograf alanlarının yanısıra yürütmüştür. (www.rit.edu/~andpph)

Doğrusal (linear-strip) panoramalarda kullanılan makine tasarımları, çevrimsel (Periferik) panoramalarda kullanılan makinelerle benzerdir.

Çevrimsel panoramada, pozlandırma, **bir eksen**de dönen konunun, film düzlemi ile ters yönlü ve eş zamanlı hareketi sonucu gerçekleşir.

Doğrusal panoramada iki türlü pozlandırma söz konusudur;

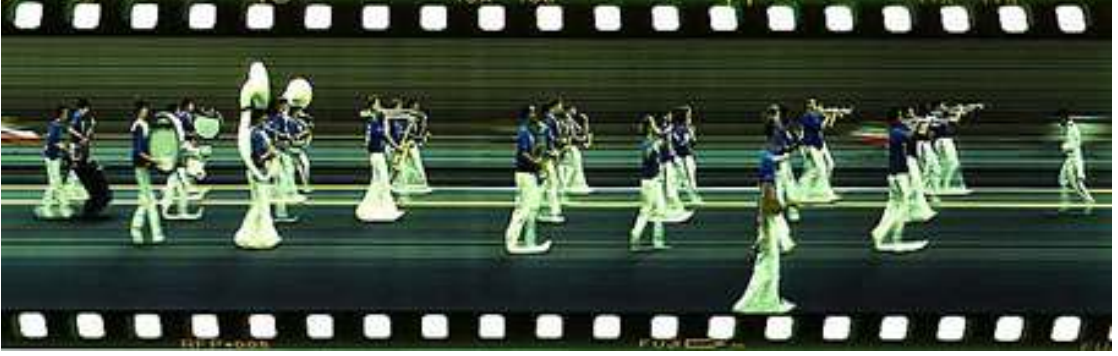
Foto-finiş panorama olarak adlandırılan teknikte, **bir doğru üzerinde hareket halinde** olan konu, pozlandırma aralığından (slit-scan) geçişini, filmle ters yönlü ve eş zamanlı olarak gerçekleştirir. **(fot. 2.126)**

Bu teknik, spor karşılaşmalarında, çok kısa süreler içerisinde meydana gelen kritik anların saptanmasında kullanılmakla birlikte, roketlerin fırlatılışları sırasında mili saniyeler içerisinde ortaya koyduğu performansın, değerlendirilmesi için kullanılan senkrobalistik fotoğrafların görüntülenebilmesine de olanak sağlamaktadır.

Genellikle haritacılık, fotogrametri ya da askeri amaçlı keşifler için gerekli olan yeryüzü topografyasının **hava panoramalarında** ise farklılık, **konunun hareketsiz** olmasında saklıdır. Bir doğru üzerinde yer alan konu, pozlandırma aralığından (slit-scan) geçişini - ki bu uçağın yada herhangi bir taşıtın seyir hızıdır- yine filmle ters yönde ve eş zamanlı olarak tamamlar.

fot. 2.126 Bir foto-finiş fotoğrafı, Andrew Davidhazy, (Meehan Joseph, 1990, "**Panoramic Photography**", Amphoto, Newyork)

fot. 2.127 "Marching Band", 1996, *Andrew Davidhazy*,

fot. 2.128 "Baraboo Sirk Treni", *Bob Meiborg*

Yaklaşık 800 metre uzunluğunda olan bu tren, Hulche panoramik fotoğraf makinesi kullanılarak doğrusal panorama tekniği ile çekilmiştir. 70 mm film formatı ile gerçekleştirilen fotoğraf, 425cm uzunluğa sahiptir.

Günümüzde üretilen doğrusal ve çevrimsel panoramalar bir çok alanda ve daha çok deneysel fotoğraf alanında -sayısal fotoğraf teknolojisinin de desteğini alarak gerçekleştirilmekte ve örnekleri sayısal sanat olarak adlandırılan kategori içerisinde, video projeksiyon (multiperspektif panoramalar) ve interaktif gösterimlerle sunulmaktadır.

Sayısal teknoloji kullanılarak elde edilen bu tür panoramalarda, pozlandırma aralığı içersinden geçen film yerine sabit görüntü (bir bilgisayar tarayıcısının görüntü algılayıcısı) yada video algılayıcıları kullanılmaktadır. Bilgisayar tarayıcıları ile yapılan çalışmalarda duyarkatın hareketsiz oluşu, pozlandırmada, düzeneğin yada pozlandırma aralığının konu ile eş zamanlı ve ters yönlü hareketini gerektirmektedir. **(fot. 2.129)**

fot. 2.129 Çetin Ergand © 2006

Epson Perfection 2400 Photo tarayıcı kullanarak gerçekleştirdiğim bu çevirimsel (periferik) fotoğrafı, yüzümü sol yanımdan başlayarak, tarayıcı ile ters yönde ve mümkün olduğunca eş zamanlı çevirerek elde ettim.

Video ile yapılan doğrusal panoramalar ise konu ile eş zamanlı hareket edilerek yapılan çekim sonunda elde edilen her bir sahnenin -doğrusal panoramalar yaratılmasına imkan tanıyan yazılımlarla- kesilmesi (ince dilimler halinde) ve sonrasında birleştirilmesi gerçekleştirilir. **(fot. 2.130)**

fot. 2.130 "Pixel Present", 1998, Romy Achituv

2.4.2 Sayısal (Dijital) Panorama^{*} ve çekim teknikleri.

Panoramik fotoğraf, sayısal fotoğraf teknolojisinin bu alanda geliştirdiği makine, yazılım, optik ve mekanik tasarımlardan aldığı destekle, teknolojik gelişimini sürdürmektedir.

Geleneksel panorama tekniklerinin geçirdiği teknolojik evrim süreci ile kıyaslandığında henüz emekleme dönemini yaşıyor olması gereken sayısal panorama, teknolojisindeki hızlı gelişimi, yaygın kullanımı, elde edilmesinde kullanıcıya sağladığı çabukluk ve göreceli ucuzluğu ile bu süreci çoktan atlatmış gibi görünmektedir.

Bilgisayarlar ve yazılım, sayısal fotoğrafın diğer alanlarında olduğu gibi sayısal panoramanın da belkemiğini oluşturur. Bilgisayarlar, yüklü görsel dosyaları açabilmeye ve işlemeye uygun yeterli bellek ve işlemciye sahip olmalı, kullanılacak yazılım ise belirlenen amaç doğrultusunda ihtiyaca cevap verecek en uygun seçenek düşünülerek, tercih edilmelidir. Bu seçim aşağıda sıralanan kriterler^{**} göz önünde bulundurularak yapılabilir;

- 1) özel bir objektif ve makine tiplerini destekleme ve tanımlama
- 2) panoramanın ihtiyaç gösterdiği, özel amaçlı birleştirme seçeneklerine (doğrusal, küresel, silindirik, kübik) sahip olurluk
- 3) hızlı kullanım menüsü yaratma
- 4) panoramaya görsel ve işitsel bağlar (hareketli yazı, ses gibi) katabilme özelliğini destekleme
- 5) fotoğraf (Jpeg, Tiff, Bmp, Gif, Avi, MacPaint gibi) ve multimedia dosyaları (Avi, Wav, Midi, iMove, Ipx, Qtr, Ivr gibi) olarak saklayabilme
- 6) çıktı dosya formatı (video formatında oynatım (QuickTime Virtual Reality) yada web sayfası yaratma (Html) gibi)
- 7) maksimum çözünürlük
- 8) işletim sistemi (Windows, Mac, Linux)

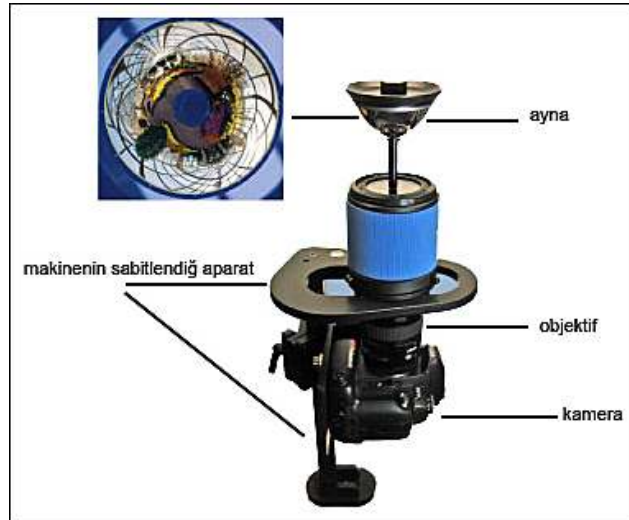
* Bu bölümde yer alması gerekli bazı görseller, sunulan Ek CD'de bulunmaktadır.. Söz konusu görüntülerin çalıştırılabilmesi, "Quick Time" programının (Ek CD içerisinde mevcuttur.) yüklü olmasını gerektirmektedir.
 ** www.panoguide.com

- 9) fiyatı
- 10) kullanım kolaylığı
- 11) hızı (bilgisayara ve işletim sistemine bağlı da değişebilir) ve etkinliği

Sayısal panorama elde etmede halen etkin olarak kullanımına devam edilen üç temel çözümden biri tercih edilebilir. Her üç yöntem de, kendi yapısal kurgusunu destekleyen yazılımlar ile birlikte çalışır.

2.4.2.1 Ayna destekli panoramalar

Bu yöntemde, kullanılan sistem , özel olarak tasarlanmış konveks bir ayna (OptiFOW™ - patenti Kaidan firmasınca alınmıştır) ve bu aynanın, objektifin tam merkezine yerleşerek, makineye tutunmasını sağlayan bir düzenekten (360 One VR® olarak adlandırılır) oluşur. (fot. 2.131)

fot. 2.131

Ayna üzerinde yansıyan 360 derece dairesel mekan görüntüsünün bir tür reproduksiyonu çekilir. Bilgisayara aktarılan görüntü "PhotoWarp" yazılımı ile panoramaya dönüştürülür. (fot. 2.132-133)

fot. 2.132-133

2.4.2.2 Döngüsüz ve tam döngülü sayısal panoramalar

Sayısal fotoğraf makinesi teknolojisinde belkide bir devrimi gerçekleştirecek olan bu makinelerin temel çalışma prensibi geleneksel olanları ile aynıdır (bkz.s.62-67). Dalsa firması tarafından Seitz 6x17 Digital Panorama makinesi (fot. 2.134-135) için özel olarak üretilen ve yine Seitz tarafından tasarlanmış Roundshot D3 360 (fot. 2.136 - 137) tam döngülü panoramik makine ile de uyumlu çalışabilen bağımsız görüntü algılayıcı (D3) (fot. 2.138-139), sunduğu fotoğraf kalitesi (6x17cm için yatay ekseninde 21.250 pixel, dikey ekseninde 7.500 pixel ayırma gücü ile 160 milyon megapixellik görüntü oluşturur) - ile benzersizdir.

fot. 2.134 (2006 © Seitz Phototechnik A.G)

fot. 2.135

fot. 2.136

fot. 2.137

(2006 © Seitz Phototechnik A.G)

fot. 2.138

fot. 2.139

(2006 © Seitz Phototechnik A.G)

2.4.2.3 Yazılım destekli, parçalı panoramalar

Sayısal ortamda panorama elde etmenin bir diğ er yolu, parça parça fotoğraflanan mekanın, “stitcher” yazılımı kullanılarak birleştirilmesi ile izlenen yöntemdir. Bu amaçla üretilen yazılımlar iki türdür; Birincisi, sayısal fotoğraf makinelerinin kendi kurulum cd leri içersinde verilen yada bağımsız üretilmiş (*Pix Maker* v.s) çoğ unlukla amatörlere yönelik, kullanımı basit ve uygulama alanları kısıtlı

programlardır. Diğer grup yazılımlar ise (*3D Vista Studio, Imovie Spherical Studio, Vr Pano Worx, Realviz-Stitcher 4.0 gibi*), düzlem panoramaların yanı sıra silindirik ve kübik panoramalar da oluşturarak, sanal gerçeklik (Virtual Reality) uygulamalarının yapılmasını ve bunların internet ortamında yararlanılabilmesini sağlayan yarı amatör ve profesyonel kullanıma yönelik programlardır.

Bu yöntemde kullanılan yazılım kadar, fotoğrafın çekim aşamasında kullanılan mekanik gereçlerde (sehpa ve sehpa kafası) büyük önem taşır. (**fot. 2.140**)

fot. 2.140

Bu amaç için üretilmiş sehpa kafaları iki önemli fonksiyonu yerine getirir; Birincisi, objektif aksını, bir merkezde (sarı noktalarla belirlenmiş yerler) dönebilmesini sağlayacak şekilde hem (a) yatay hem de düşey doğrultuda (b) sabitler, öte yandan vidalı özel bir mekanizma (c) (farklı tasarımlarda da olabilir) yardımıyla makineye, - kullanılan objektifin odak uzaklığına göre ve birleştirme yazılımının yönlendirmesi doğrultusunda- farklı açı ve tur (e) sayıları ile dönüş yaptırır.

Böylelikle panorama 4, 6, 8, 10, 12, 15, 18, 24, 36 yada 72 turda, 90, 60, 45, 36, 30, 24, 20, 15 veya 5 'er derecelik açılarla fotograflanabilir.

Örnekte görülen bu fotoğraflar (**fot. 2.141-142**), 35 mm sayısal makine kullanılarak çekilmiştir. 16mm objektif ile gerçekleştirilen, 360 derecelik bu panoramalar her bir karesi 20'şer derecelik açılarla çekilen, toplam 18 kareden oluşmaktadır. (**fot. 2.143**)

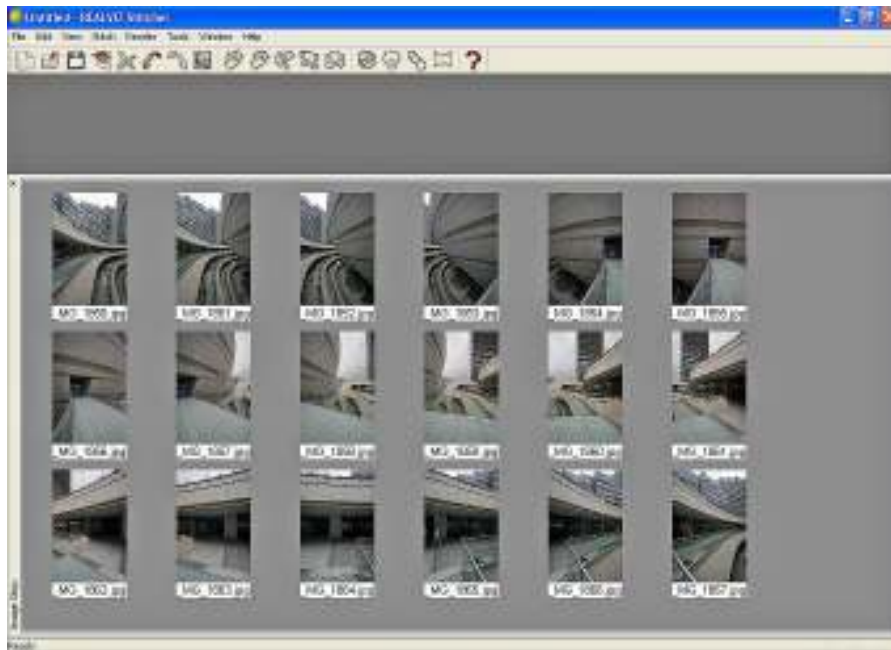

fot. 2.141 Kanyon,2006,Çetin Ergand

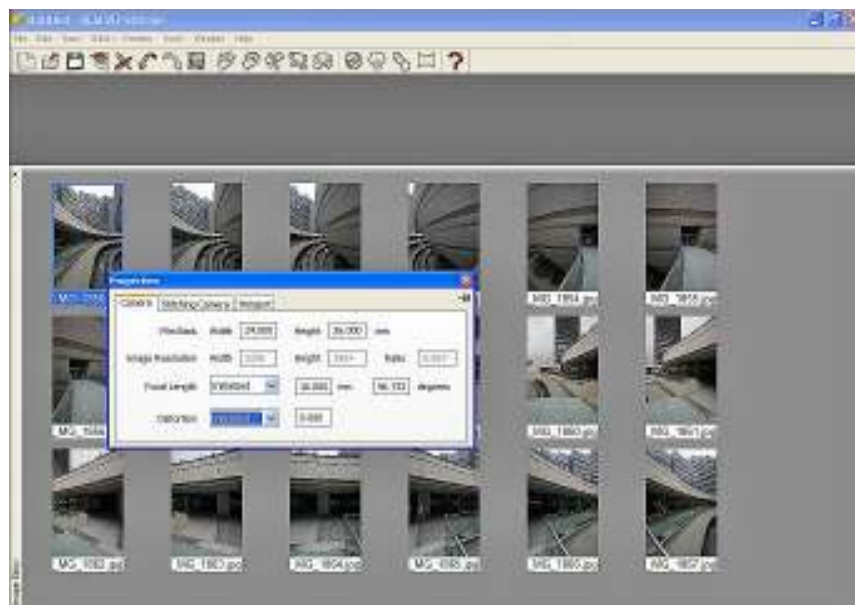

fot. 2.142

Bir panoramayı oluşturacak parçalı fotoğrafların yazılım yolu ile birleştirilmesi, öncelikli olarak çekim verilerinin (sensor boyutu, odak uzaklığı ve objektifin gördüğü açı) eksiksiz olarak programa aktarılması ile mümkün olabilir. (**fot. 2.144**)

fot.2.143

fot. 2.144

Gerekli düzenlemelerin ardından işlenmek üzere aktif olan fotoğrafın (kırmızı çerçeveli) üzerinde beliren ikona (sarı halkacık) denk gelen düzlemler üstüste çakıştırılır ve “Stitch Image” komutu verilerek (**fot. 2.145**), iki fotoğrafın birleşmesi sağlanır. (**fot. 2.146**) Aynı işlem sırası ile diğer fotoğraflara da uygulanır. (**fot. 2.147- 148**)

fot. 2.145

fot. 2.146

fot. 2.147

fot. 2.148

Her aşaması bilgisayar ekranında birer öngörünüm olarak oluşturulan panorama, “Render” denilen aşama sonrasında, asıl fotoğrafa dönüştürülür. İşlenilmeye hazır ham bir malzeme olarak da düşünülebilecek bu fotoğraf, iki boyutlu fotoğraf düzleminde (baskı) yer alan bir görüntüye dönüştürülebileceği gibi, CD-Rom*’lar (Bkz. Ek DVD, “Panoramas” – Çetin Ergand) aracılığıyla ya da QTVR (Quick Time Virtual Reality) gibi programlarla multimedya** ortamlarında izlenebilen kübik (bkz. Ek CD, **video. 2.4**, **video. 2.5**) veya silindirik (bkz. Ek CD, **video. 2.6**) hareketli panoramalara da dönüştürülebilirler.

* *Büyük miktarlarda bilgi, ses ve görüntünün depolanabildiği ve sadece bilgisayar üzerinden faydalanılabilen Cd’lere verilen genel ad.* (Sally Wehmeier,“**Oxford Advanced Learner’s Dictionary**”, s.173)

** *Bir ekran üzerinden seyredilen ve yazılı bir metine bağlı olarak sunulan film, fotoğraf ve ses unsurlarının oluşturduğu bütünlük.* (Sally Wehmeier,“**Oxford Advanced Learner’s Dictionary**”, s.770)

3. SONUÇ

Başdöndürücü bir hızla gelişimini sürdürmekte olan sayısal teknoloji, belkide en sert değişimleri fotoğraf alanında yarattığı devrimlerle yaşıyor. Kuşak çatışmasının en hırçın mücadeleleri ve acımasız sonuçları bu alanda verilir, alınıyor.

Jübilesini, kullandığı filmin ve geleneksel ekipmanının tamamen ortadan kalkacağı güne endeksleyen eski kuşakların yanında sosyologlarca "X" kuşağı olarak da adlandırıldığımız biz ara kuşaklar artık anılarımızda yaşayacak ekipmanlarımızı, yok pahasına satıyor, sayısal teknolojilerle donanmış bir şekilde -fotoğrafın değişime uğradığı zamana uyum sağlamaya çalışıyoruz. Daha genç kuşaklar ise çoktan belleklerini formatlayıp, sayısal fotoğrafın geleceğine kucak açmış gibi görünmekte bile.

Çok değil 15 yıl öncesinin fotoğrafçıların, en sıradışı filmle çalışma ve seçkin ekipman parkı kurma hayalinin yerini kolaylığa ve hıza teşvik eden bilgisayar, yazılım ve en megapixelli fotoğraf makinesine sahip olma yarışına terketmiş bulunuyor.

Panoramik fotoğrafta, bütün bu köklü değişimlerin paralelinde teknolojisini geliştirmekte , yazılımlarla olduğu kadar yepyeni mekanik tasarımlarla geliştirilen ve sayısal teknoloji ile desteklenen alternatifleri ile yine gözün sınırlı mekan algısına karşı gelerek, çok merkezli bakışla ele aldığı mekanı, yine heyecan veren ve şaşırtan yepyeni sunumlarla (üç boyutlu video yerleştirmeler (enstelasyonlar), CD-Rom, multimedya interaktif sunumlar gibi) izleyenine aktarmaktadır.

4.KAYNAKLAR

a) Kitaplar

BATEILLE George , “**La Peinture Préhistorique, Lascaux ou la Naissance de L’Art**” , Skira/Flamarion, Paris

BERGER John (1995), “**Görme Biçimleri**”, Metis Yayıncılık Ltd., İstanbul

BEZMEZ, S – BLAKNEY, R – BROWN, C.H (1999), “**Redhouse Küçük Elsözlüğü**”, Sev Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş, İstanbul

BRACKETT Oscar Gross (2000), “**Tiyatro Tarihi** ”, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara

CLUNA Craig (1997), “**Art in China**”, Oxford History of Art, Oxford

COFFINET, j – PIANZOLA, M, (1971), “**Tapestry**”, Les Editions de Bonvent SA, Cenevre

DÖLEN Emre (Prof. Dr.), **Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotograf Bölümü Fotograf Tarihi(Ders Notları) Teknik Gelişmeler (1840-1914)**

FLORENSKI Pavel (2001), “**Tersten Perspektif**”, Metis Yayınları, İstanbul

“**Graphis Photo**” (1994), Page One Publishing Pte Ltd., Singapore

HILL Paul (2001), “**55 Eadweard Muybridge**”, Phaidon Press Limited, New York

HOCKNEY David (1982), “**David Hockney photographs**”, Petersburg Press, Geneva

HOPKINS Albert (1898), “**Magic-Stage Illusion and Scientific Diversion**”, Munns, New York

KLUTH Heinrich (1955), “**Raumtonfilm 3D**”, Olten, Munich

KOUDELKA Josef (1994), “**Black Triangle**”, Publisher;Vesmir, Praque

KOUDELKA Josef (1999), “**Chaos**”, Phaidon Press Ltd., New York

MEEHAN Joseph (1990), “**Panoramic Photography**”, Watson-Guptill Publications, New York

NECATİGİL Behçet (2002), “**100 soruda Mitologya**”, Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri Tic. A.Ş., İstanbul

OETTERMANN Stephan (1997), “**The Panorama**”, Zone Books, New York

ÖLÇER, N. – ÇAĞMAN, F. – VİDMAR, P. – VİDİC, K. (2005), “**17. Yüzyıl Avrupasında Türk İmajı**”, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Yayınları, İstanbul

ÖZTUNCAY Bahattin (2003), **Dersaadetin Fotoğrafçıları (cilt 2)**, Aygaz A.Ş – Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri Tic. A.Ş, İstanbul

“**Photographica**” (1998), Images Colour Library USA ltd, Tien Wah Press, Singapore

PIPER David (1982), “**Artists’s London**”, Weidenfeld and Nicolson,Londra

ŞENYAPILI Önder (2001), “**Romantizm**”, Homer Yayınları, İstanbul

TURLOUGH, J. – ENGELBREKTSON, E. (1978), “**Cameras**”, AB Nordbok, Gothenburg, İsveç

WEHMEIER Sally (2001), “**Oxford Advanced Learner’s Dictionary**”, Oxford University Press, Oxford

WENDERS Wim (1995), “**Photos**”, Wim Wenders Produktion/Verlag der Autoren, Goethe-Institut, Edition Braus, Heidelberg

b) Dergiler

Charles Hagen ve Warwick Clarke (1982), **Camera Arts**, Ocak/Şubat, s. 8-10

Charles Sawyer (1980), “**Creative Camera**”, Nisan, s. 190)

c) İnternet

Amerikan Kongre Kütüphanesi’nin yapım aşaması : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a36211>

Andrew Davidhazy : www.rit.edu/~andpph

“Annie” : www.rit.edu/~andpph/photofile-b/karen-50.jpg

Ayna destekli panorama : <http://www.kaidan.com/Detail.bok?no=101>

Barbara Crane : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a00137>

Bayan Amerika Güzellik Yarışması : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a24762>

Boeing Uçak Fabrikası : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a36680>

Brooklyn Köprüsü : www.kennethnelson.net

C.F. Bretzman : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a27799>

Camera Obscura : <http://www.vam.ac.uk/collections/paintings/cheating/obscura/>

Carleton E. WATKINS : <http://content.cdlib.org>

Christophere Oscanyan : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a23331>

“Choung Nhu” : <http://www.mindspring.com/~smackdaddy/groups1.html>

“Cirkut”videoları : http://memory.loc.gov/ammem/collection/panoramic_photopnpics.html

Claude Glass : <http://www.vam.ac.uk/collections/paintings/cheating/claude/>

Cleveland Beyzbol Klubü Oyuncuları : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a28365>

Çalışmalar,1967-1970: www.eastman.org/fm/misdiag2/htmlsrc/m200115090004_ful.html#topofima

Electrozavotskaya Metro İstasyonu: www.beeflowers.com

Elliot Erwitt : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3c13516>

Eugene O. Goldbeck : www.bigshotz.co.nz/index.html

Fotorama : www.institut-lumiere.org

Fred Schutz : www.archives.gov

Gatunda anma töreni : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a24148>

G. Barnard : http://memory.loc.gov/ammem/collection/panoramic_photopnpics.html

G. R. Lawrence : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a34414>

George Lawrence : <http://robroy.dyndns.info/lawrence/kitelines94.html>

George Silk (Çekiç atıcısı) : www.flong.com/writings/lists/list_slit_scan.html#gs

Hague Okulu : www.rijksmuseum.nl/aria/aria_encyclopedia/00047631?lang=en

Harpin Turn'den Panorama : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a06504>

Harrison Schmitt'in Ay Yürüyüşü" (Apollo 17) : <http://www.panoramas.dk/fullscreen3/f29.html>

Hasselblad x-pan : www.hasselbladusa.com

İstanbul Panoraması : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a35826>

John Banvard : http://en.wikipedia.org/wiki/John_Banvard

John Calvin Covert : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a36714>

Josef Koudelka: <http://www.magnumphotos.com>

347. Keşif Kuvveti : www.archives.gov/exhibits/panoramic_photography/images/view_of_washington

360 derece Mars (Pathfinder) : <http://photojournal.jpl.nasa.gov/catalog/PIA00752>

Korona Banquet Makine: <http://www.fiberq.com/cam/gundlach/banq.htm>

Köln Panoraması : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a22919>

Krater Gölü : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a08832>

"Linda" : www.rit.edu/~andpph/photofile-b/linda-

"Marching Band" : www.rit.edu.com

M. Behrman : http://memory.loc.gov/ammem/collection/panoramic_photopnpics.html

Megaskop : http://www.bigshotz.co.nz/panorama_cameras.html

Melvin Vaniman : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a03633>

Mt. Mc Kinley Ulusal Parkı : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a00286>

- Noblex: www.kamera-werk-dresden.de
- U.S.S Mont Vernon Gemisi ve Mürettebatı: <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a32961>
- Panama Kanalı İnşaatı : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a24002>
- Panorama : www.bartleby.com/61/60/P0046000.html
- Panoramic Cameras 1843-1994 : www.cirkutpanorama.com/Timelin.html
- Piccadilly Circus : www.bigshotz.com
- Plaubel : www.glennview.com
- Portland Çimento Fabrikası : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a34685>
- Realviz Stitcher 4.0 : www.realviz.com
- Roundshot D3 : http://www.roundshot.ch/xml_1/internet/de/application/d438/d925/f933.cfm
- Romy Achituv : <http://www.gavaligai.com/main/sub/installation/PixelPresent/PixelPresent.html>
- San Diego Panoraması: <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a18177>
- San Francisco yangını : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a01913>
- San Francisco depremi sonrası kuşbakışı görünüm : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a34514>
- Sayısal Panorama : www.panoguide.com
- Seitz 6x17 : http://www.roundshot.ch/xml_1/internet/de/application/d438/d925/f934.cfm
- Shenandoah zeplin kazası : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a08385>
- Sineorama : www.wikipedia.org
- Spencer&Wyckoff : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a30227>
- Topoğrafya : www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?Kelime=%20topoğrafya
- Torpedo : (<http://www.medfmt.8k.com>)
- Veriwide 100 : www.medfmt.8k.com
- Yokohama Depremi : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a34302>
- Washington Anıtı'ndan doğu yönüne bakış: www.archives.gov
- Widelux Broşürü : www.jumbopravn.net
- William A. Fishbaugh: <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a03527>
- William Larson : www.eastman.org/fm/misdiq2/htmlsrc/m200115090003_ful.html#topofimage
- Wilson Barajı : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a15178>
- 1.Ulusal Havacılık Buluşması : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a28884>
- Ziegler'in kuzey kutubu keşif gezisi : <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pan.6a22580>

5. ÖZGEÇMİŞ

Çetin Ergand 1968 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı kentte tamamladıktan sonra 1990 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotograf Ana Sanat Dalına girdi. Öğrenciliği sırasında tanıtım fotoğrafçısı Gülnur Sözmen'e bir süreliğine asistanlıkta bulundu. 1994 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra 1994-1996 yılları arasında tanıtım fotoğrafçısı Abdullah Hekimhan'ın yanında asistan olarak çalıştı. 1995 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Fotograf Ana Sanat Dalı'nda Yüksek Lisansa başladı. " Büyük Boy Körüklü Fotograf Makinesi Temel Donanım ve Kullanım Teknikleri" konulu tezini 1998 yılında vererek, lisansüstü eğitimini tamamladı. 2002 yılında M.S.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Fotograf Programı Sanatta Yeterlik Programına başlayan Çetin Ergand, 1996 yılından bu yana, M.S.G.S.Ü. Fotograf Bölümü'nde asistan olarak görev yapmaktadır. 1999 yılından bu yana panoramik fotoğraf ilgi alanına girmektedir. Bu alanla ilgili fotoğraf ve yazıları Arredamento-Mimarlık, Atlas, Fotograf Dergisi, Foto-Digital, Yapı-Kredi Sanat Dünyamız gibi dergilerde yayınlanmıştır.

Sergiler:

- Grup Sergisi : "M.S.Ü" Karma Fotograf Sergisi, Art Anna 2006, Lisalmlı-Finlandiya.
- Grup Sergisi : "Sanatçı Öğretim Elemanları Sergisi", Tophane-i Amire Binası 2005, İstanbul.
- Grup Sergisi : "Kent-im", Galeri Bin Yıl 2004, İstanbul.
- Fuji Film Fotograf Yarışması : "İstanbul'un Hazinesi" fotoğraf yarışması, 2004, İstanbul.
- M.S.Ü G.S.F Öğretim Üyeleri Grup Sergisi : "Siyah / Beyaz", 2003, İstanbul.

- Kültür Bakanlığı Fotograf Yarışması : “10.Devlet Fotograf Yarışması Sergisi”, 2003, İstanbul.
- Grup Sergisi : “Deniz Ticaret Odası Fotograf Yarışması” sergisi, 2003, İstanbul
- Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Elemanları Grup Sergisi : “Monolog”, Köstence Sanat Merkezi 2002, Köstence-Romanya
- Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Öğretim Elemanları Grup Sergisi : “Monolog”, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi 2002, İstanbul.
- Grup Sergisi : “Kontakt: Bir Sergiden Manzaralar” Pamukbank Fotograf Galerisi 2002, İstanbul.
- Pamukbank Fotograf Koleksiyonu Sergisi : “Işık Yılları” Pamukbank Fotograf Galerisi 2002, İstanbul.
- Pamukbank Fotograf Yarışması : “Kazananlar 2001” Sergisi, Pamukbank Fotograf Galerisi 2002, İstanbul.
- Grup Sergisi : “M.S. G.S.F Fotograf Bölümü Öğretim Görevlileri Sergisi” 1999-2001, İstanbul-Ankara-Bursa.
- Grup Sergisi : “Bir Geleneęin Temsilcileri”, Tophane-i Amire Kültür ve Sanat Merkezi 1999, İstanbul.
- Araştırma Görevlileri Grup Sergisi : “Ayna”, Osman Hamdi Bey Sergi Salonu 1999, İstanbul.
- Araştırma Görevlileri Grup Sergisi : “1”, Osman Hamdi Bey Sergi Salonu 1998, İstanbul.
- Grup Sergisi : “Tanıtım Fotoğrafı Öğrenci Çalışmaları Sergisi” Floransa Güzel Sanatlar Okulu 1998, Floransa, İtalya.
- Grup Sergisi : “M.S. G.S.F Öğretim yeleri Sergisi”, Osman Hamdi Bey Sergi Salonu 1997, İstanbul.
- Kültür Bakanlığı Fotograf Yarışması : “7.Devlet Fotograf Yarışması Sergisi”, Atatürk Kültür Merkezi 1996, Ankara.
- İkili Sergi, Ozan Bilgiseren’le : “Transformasyonlar” Fotograf Evi 1994, İstanbul.
- İstanbul Büyükřehir Belediyesi Fotograf Yarışması : “İstanbul’dan Ayrıntılar” sergileme, Atatürk Kültür Merkezi 1993, İstanbul.

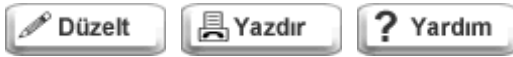
Yarıřmalar:

- HSBC Fotograf Yarışması : “Farklı Bakış Açıları Dünyamızı Zenginleřtirir” 3.’lük Ödülü 2006, İstanbul.
- International Photography Awards (Lucie Ödülleri) : Tarihsel Mimari Yapılar kategorisinde 1.’lik Ödülü 2004, Los Angeles-A.B.D.
- Pamukbank Fotograf Yarışması “ Büyük Ödül 2001, İstanbul.
- Kodak Fotograf Yarışması : “Kırılma” renkli ve siyah beyaz dalında Mansiyon 1996, İstanbul.
- Güzel Haliç Leo Kulübü Fotograf Yarışması : “II. Foto safari” 1.’lik Ödülü 1994, İstanbul.

Etkinlikler:

- VI. Akdeniz Sanat Okulları Buluşması: “Panoramik Fotograf Dili ile Akdeniz Bahçeleri” konulu Workshop 2005, Alger-Cezayir.
- Yapı-Kredi Nisan 2003 Sanat Etkinlikleri: “Ex-Pan-Sion” konulu söyleşi, panel 2003, Turkcell Binası, İstanbul.

T.C YÜKSEKÖĞRETİM KURULU TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Ref No: 20782

Tez No:

(Tez Merkezi tarafından
doldurulacaktır.)

**(Tez yazarı tarafından bilgisayarda doldurularak kaydedilmeli
Referans Numarası alındıktan sonra basılarak imzalanmalıdır.)**

Yazar Adı / Soyadı : çetin ergand

(Tezde kullandığınız tüm adlarınızı açık olarak yazınız.Kısaltma kullanmayınız.)

Uyruğu : T.C. **T.C. Kimlik No** : 16541326974

Telefon No : 0216-5755377 **GSM No** : 0536-5580364

E-Posta Adresi : cetinergand@hotmail.com

Tezin Özgün Dili : Türkçe

(Tezin ana bölümünün dili)

Tezin Adı : PANORAMİK FOTOĞRAFİN ANLATIM DİLİ

(Tezin özgün dildeki adı.

Yandaki alana en fazla
200 karakter yazılabilir.)

Tezin Türkçe Adı :

(Tezin özgün dili Türkçe
değilse burayı doldurunuz.

Yandaki alana en fazla
200 karakter yazılabilir.)

Tezin İngilizce Adı :

(Tezin özgün dili Türkçe ise
ingilizce adını buraya yazınız.

Yandaki alana
en fazla 200 karakter yazılabilir.)

Tezin Konu Başlığı : 1. Sahne ve Görüntü Sanatları
2. Güzel Sanatlar
3.

The Expression Language of Panoramic Photography's

Tezin Yapıldığı Yer :

Üniversite

Enstitü / Hastane

Fakülte

Anabilim Dalı/Bölüm

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Güzel

Sanatlar

Fotograf

Tez Türü : Sanatta Yeterlik

Tez Yılı : 2006 (yyyy)

Sayfa Sayıları : 148 (Toplam)

Giriş Sayıları :

(Romen rakamlarıyla numaralandırılmış
bölüm)

15

Ana Bölüm :133

Ekler:0

(Ana bölümden farklı
numaralandırılmış ise)

Tez Danışmanları : Ünvanı

Adı

Soyadı

1.Danışman : Doç.

Nihal

Kafalı

2.Danışman :

3.Danışman

Dizin Terimleri:

(Dizin terimleri listelerinden seçiniz. İmleci dizin terimini girmek istediğiniz kutucuğa getiriniz.Kutucuğun yanındaki linke tıklayınız. Gelen alfabetik listeden uygun harfi seçiniz. Aradığınız terimi listede tarayıp bulduğunuzda tıklayınız. Terim uygun kutucuğa yerleşecektir.

Türkçe Dizin Terimleri**İngilizce Dizin Terimleri**

Panoramik görüntüleme

Panoramic imaging

Önerilen Dizin Terimleri:(YÖK Dizin terimleri listelerinde bulamayıp önerdiğiniz terimler)

Türkçe

İngilizce

Tezin Metin Formatı Dışındaki Ekleri : (Aynı türden 1'den çok dosyanız varsa ilgili kutuda dosya adlarını noktalı virgül (;) ile ayırınız)

Resim:**X** Dosya adı:**resimler**

Harita:- Dosya adı:

Görüntü:**X** Dosya adı:**videolar**

Ses:- Dosya adı:

Program:**X** Dosya adı:**Quicktime kurulumu**

Diğer:**X** Lütfen Belirtiniz:**fotograf** Dosya adı:**eserler -
fotoğraflar**

Kısıtlama :**yok**

Kısıtlama Bitiş Tarihi:

(gg/aa/yyyy)

Proje desteği aldıysa Proje no:

Tarih:

İmza

Bu belgenin İnternet Adresi : <http://www.yok.gov.tr/YokTezForm>

Kısayol Metni	İnternet Adresi
	javascript:MySubmit(document.forms['DATAFORM'],'duzelt');
	javascript:atlyazdir();
	javascript:getHelpPage(this);